

အိမ်ထောင်

စာပေ

ખાલસાહિત્યના લગ્નપ્રતિષ્ઠ
 લેખક. સંપાદક અને આગે-
 વાન પ્રકાશક તરિકે શ્રી.
 નાગરદાસ પટેલનું નામ જુઓ
 જાણીતું છે.

★ ★ ★

એમનાં લખાણની ખૂબી એ
 એ છે કે એમનું પુસ્તક એક
 વખત હાથમાં લીધાં પછી
 વાંચકનું મન એવું તો જકડી
 રાખે છે કે તે પૂરું કર્યા વગર
 ચેન પડતું નથી.

★ ★ ★

ખાલસાહિત્યનાં પ્રકાશનોમાં
 શ્રી. નાગરદાસ ની એક
 વ્યવસ્થિત યોજના અને
 પ્રગતિવાન દષ્ટિ છે. તેવી
 જ સુંદર યોજના એમણે
 કિશોર અને કુમારસાહિત્ય
 માટે કરી છે.

★ ★ ★

અગજ શક્તિના વિકાસને
 તાલીમ આપે એવી સાદસ,
 શૌર્ય, ભેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને

વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
 ૧૧ કોંપીગાટ કિમાન ।

૦૧૫ કિમાન ૧-૪-૦

૫૧૫ ૬૫૫

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

| ગુજરાતી લિપિગણતર વિભાગ |

અનુક્રમાંક ૨૭૦૧૫ કિમત ૧-૪-૦

ગ્રંથનામ આંગણવાની ઇ.૫

વર્ગીક ૬ : ૩

સાહસ કથાવલિ : પુસ્તક નવમું

આંગળાંની છાપ

સંપાદક

નાગરદાસ ઠ. પટેલ

સવા રૂપિયા

બાલ વિનોદ કાર્યાલય

૧૪૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ . અમદાવાદ ૨

: પ્રકાશક :

નંદલાલ મોહનલાલ ઠક્કર

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૧૭૦૧૫

આવૃત્તિ પહેલ્લી

૧૯૪૮

: મુદ્રક :

રામ દાસ ઈ. પટેલ

“ રજની પ્રિન્ટરી ”

પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

પરિચય

સાહસ, શીર્ષ, ભેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને ગુન્હાશોધનનાં અવનવાં પરાક્રમેને લગતી મગજશક્તિના વિકાસને તાલીમ આપે એવી રસિક વાર્તાઓ વાંચવાની કુમાર-જીવનમાં તાલાવેલી જાગે છે અને તે વૃત્તિ જીવનમાં દીર્ઘકાલ પર્યાંત કાયમ રહે છે. એ વૃત્તિને અનુકૂળ અને પ્રેરણાદાયી વાંચન મળે તો મગજશક્તિનો સુંદર વિકાસ થાય છે. દરેક વસ્તુ કે વિગત ઝીણવટથી જોવા સમજવાની અને તેનું હાર્દ પામવાની અદ્ભુત શક્તિ એનાથી સાંપડે છે અને જીવન સાફલ્યનો માર્ગ સરળ બને છે.

માનવ જીવનનો આ રીતે અનેકવિધ વિકાસ કરી શકે એવી અત્યંત પ્રેરણાદાયી તેમજ રસિક વાર્તાઓ આપવાની યોજના ‘સાહસ કથાવલિ’ માં કરવામાં

આવી છે. એમાં અંગ્રેજ સાહિત્યના આ વિષયના સાહિત્યસમ્રાટોની દિલચસ્પ વાર્તાઓ ઉપરથી તૈયાર કરેલી તેમજ કેટલીક મૌલિક કથાઓ આપવામાં આવશે. એ દરેકનું વસ્તુ અને વાતાવરણ ગુજરાતને અનુકૂળ રહેશે.

ખાસ સાહિત્યની અમારી વિવિધ ગ્રંથમાળાઓનો ગુજરાતે સુંદર સત્કાર કરી અમને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે તેવી જ રીતે આ ગ્રંથાવલિને પણ ગુજરાતે અપનાવી છે એ બહુની સંતોષ થાય છે.

નાગરદાસ પટેલ

અનુક્રમ

આંગળાંની છાપ . . .	૫
સ્કેન્ડ ગદ્યત . . .	૨૨
ગિરિજા : ગાંડી કે ડાહી .	૫૧
સંજોગનો ભોગ . . .	૬૮
જેલને રસ્તે . . .	૮૪

આંગળાંની છાપ

આંગળાંની છાપ

અનંતરાય સી. બક્ષીની જાતના માણસોને માટે અમને બિલકુલ માન નથી અને ન જ હોવું જોઈએ. સમાજને માટે એમની હસ્તિ થણી જ બચાંકર છે એવી અમારી દૃઢ માન્યતા છે.

સાપ કરડે તેના ઝેરથી માણસ મરી જાય, વાઘ ફાડી નાખે કે સિંહ ચીરી નાખે તે મરી જાય એ સંજોગોમાં થતું મરણ હબરગણું સારું છે. મરનારને જેમ ઓછી મુદતની યાતના ભોગવવી પડે તેમ મૃત્યુ વધારે સારું. હૃદય બંધ થાય કે એકાએક મરી જાય એ અત્યુત્તમ.

પણ શરીરમાં એક જગ્યાએ કાપ ચૂકાય, ત્યાંથી ટીપેટીપે ઘોહી ટપકતું જાય, નવજાઈ આવતી જાય અને લાંબા સમય સુધી અસહ્ય યાતના ભોગવવી પડે તે પછી મરણ આવે એ થણું જ બચાંકર છે, અને ઉપરની કંડિકામાં જણાવ્યા મુજબનાં મરણને સારાં ગણાવવાને સરજાયેલું છે.

અનંતરાય સી. બક્ષી જેવા સફેદઠગ અને અંગ્રેજીમાં જોને ‘બ્લેક મેઈલર’ કહે છે તે પદ્ધતિના હરામખોરોના સકં-
ભમાં જે કમનસીબ માણસો સપડાય છે તેમની દશા બહુ જ
ભુરી થાય છે અને શરીરમાં કાપ મૂકી ટીપેટીએ લોહી કાઢીને
મારી નાખવાની યાતના કરતાં પણ હજારગણી ભૂરી વેદના
ઐમને ભોગવવી પડે છે. ઐ મરે છે તો પણ ઐટલા તરફડાટ
અને રહેંજાટ પછી મરણ પામે છે કે ના પૂછે વાત! ઐની
કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ છે, બચંકર છે.

જ્યંતને આ ભતના માણસો માટે હલપારની સુગ હતી
છતાં ઐ પ્રકારના કેસોમાં ઐ નિષ્ણાત હતો. ઐણે ઐ સંબંધી
ઐક પત્રમાં વિદ્વતાપૂર્ણ લેખમાળા શરૂ કરી હતી અને જે
અંકોમાં ઐ પ્રકટ થઇ હતી તે અંકોની નકલો હજારોની
સંખ્યામાં ખપી ગઇ હતી.

ઐણે ટુંકામાં નીચેનો મુદ્દો રજૂ કર્યો હતો :

‘બ્લેક મેઈલના ગુન્હેગારને માટે મદારા અભિપ્રાય મુજબ
ફાંસીની સજા હોવી જોઈએ. આ ભતનો ધંધો લખ મેઠેલા
રીઠા ગુન્હેગારો તો બિલકુલ દયાને પાત્ર નથી. કોઈ પણ
પ્રકારનું વાતાવરણ ઐમને સુધારી શકે ઐમ નથી. ઝેર આપ-
નાર કે ઠંડે કલેજે ખૂન કરનાર કરતાં આ ભતનો ગુન્હેગાર
વધારે બદતર છે અને ઐની સજા કરવાની પદ્ધતિમાં તરત જ
ફેરફાર કરવાની જરૂર છે.’

ઐકંદરે ઐણે ઐ ધંધાને હલ બહારનો વખોડી કાઢ્યો
હતો અને ઐને માટે ફાંસીની સજાની હિમાયત કરીને કાયદા-
માં ઐ મુજબનો ત્વરિત ફેરફાર કરવાનો મજબૂત આગ્રહ
કર્યો હતો.

આ ભતના બદમાશોના પંખમાં પીઠ ઉંમરનાં માણસો
કરતાં ભોળી અને ગભરૂ કુમારિકાઓ અને સ્ત્રીઓ ઘણી જ

સપડાય છે.

એવો જ એક અજબ કીસ્સો મ્હને યાદ છે.

સાંભળો વખત હતો, અંધારું થતું હતું એ વખતે અમે આગળના હોલમાં બેઠા હતા. એટલામાં જ્યંતે કાઠને બારણું ખખડાવતું સાંભળીને પંડિતજી તરફ બેઠને કહ્યું:

‘જુઓ તો ખરા પંડિતજી ! કાણુ આવ્યું છે તે । હું બૂલતો ન હોઉં તો એ એક નવયુવાન કુમારિકા છે. એ બિચારી ઘણીજ ગભરાઈ ગયેલી છે.’

એ સાંભળી અમયબ થતા પંડિતજી ઊઠ્યા.

એ ગયા એટલે મ્હેં કહ્યું:

‘આ ખુરસી પર બેઠાં બેઠાં રસ્તા પરથી આવનાર માણસ ખુશીથી દેખાય. પંડિતજીને એ રીતે બનાવવાની કેંજ જરૂર નથી.’

‘હું કયાં બનાવું છું?’ જ્યંતે હસીને કહ્યું. ‘એ કે બની અય એમ નથી એમણે પણ એને બેઠ છે. તું છાપામાં નજર રાખીને બેઠો છે એટલે તારું ધ્યાન ન હતું. એણે સામેની બાજુએ બે ત્રણ આંટા માર્યા અને દરેક વખતે આપણા દરવાજા પર નજર નાખતી ગઈ. એણે પોતાનો બહારનો દેખાવ બદલી નાખ્યો છે.’

એટલામાં પંડિતજી એને લઈને આવી પહોંચ્યા.

‘જ્યંત ! એ તનેજ મળવા માગે છે.’

‘ભલે’ કહીને જ્યંત લાયબ્રેરીવાળા ખંડમાં ગયો. એ બત્તી કરતો હતો ત્યાં પેલી કુમારિકા બેઠી ઉઠી:

‘આપ બત્તી નહિ કરશો તો ઘણું આભાર થશે. આપણે બીજી વખતે મળીએ ત્યારે આપ મ્હને ઓળખી કાઢો એવી મ્હારી ઇચ્છા નથી.’

જ્યંત હસ્યો.

‘ભલે-આપનું નામ-’

‘મીસ વકીલ કહેશે તો ચાલશે’ એણે જવાબ આપ્યો. એણે બારી આગળ પોતાના મુખ પર અંધાર પડે એવી રીતે જગ્યા લીધી. એને બેનારની નજર બહારના પ્રકાશ પર પડે અને એનું મુખ જરાબર ન બેઠ શકે એવી એની વૃત્તિ હતી.

એણે ધુમટાથી પોતાનું આખું કપાળ દાબી દીધું હતું અને બને તેટલો ચહેરો ઢાંક્યો હતો.

એણે આપેલું નામ ખરું ન હતું. એ પોતાનું નામ કે ઓળખ આપવા માગતી ન હતી.

‘જુઓને મીસ વકીલ ! મ્હારી પાસે અનેક અસીલ આવે છે અને ઘણાયની એવી ઇચ્છા હોય છે કે બીજી વખતે અમે ક્યાંય પણ મળી જઈએ તો પરસ્પરની ઓળખાણ ન કાઢવી કે રહેજ પણ ઓળખતા ન હોય એવી રીતે વર્તવું અને અમે એ મુજબ વર્તીએ છીએ. એટલે એ બાબતમાં તમારી ઇચ્છાથી વિરૂદ્ધ વર્તન અમારા તરફથી નહિ થાય એ બાબતની ખાત્રી રાખશો. મ્હને ખબર છે કે આપની પાસે ઘણો થોડો વખત છે અને આપને ગાડી પકડવાની છે !’

એ સંભળીને એને અબચબી ઉપજી.

‘એની આપને શી રીતે ખબર પડી ?’ એણે પૂછ્યું.

‘નહિતર તમે છેક અંધાર થતાં સુધી થોભ્યાં હોત અને એવે વખતે જ તમે મળવાના સમયની ગોઠવણ કરી હોત. ખરી રીતે તમે તમારાથી બની શકે તેટલો મોડો મળવાનો વખત રાખ્યો છે.’

‘આપનું કહેવું જરાબર છે.’ એણે કબૂલ કર્યું. ‘મ્હારે વખતસર ઘેર જવાનું છે.’

‘હરકત નહિ.’

‘મ્હારે આપની સલાહ બેઠએ છીએ.’

એની દમછત, બોલવાની છટા અને સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર તથા રીતલાત ઉપરથી જ્યંતની ખાત્રી થઇ કે એ દેખાતી હતી તે કરતાં વધુ સંસ્કારી અને કેળવાયેલી હતી.

‘મ્હે’ આપનો ‘બ્લેક મેઇલ’ સંબંધીનો લેખ વાંચ્યો છે અને એ વિચાર મ્હને ગમ્યો છે. હું પણ એવાજ એક સફેદ ડગનો ભોગ થઇ પડી છું. આપને એમ લાગશે કે તો પછી હું પોલિસની મદદ કેમ નથી માગતી ? પણ મ્હારે કહેવું જોઇએ કે એ સંબંધે પોલિસ કેંજ કરી શકે એમ નથી અને એ કરે તો પણ ખીજા સંજોગો મ્હને એની મદદ લેતાં રોકે છે. કોર્ટમાં દાજરી આપવાની મ્હારી ઇચ્છા નથી. મ્હારા પિતાજી સરકારી અમલદાર છે અને એમના જાણુવામાં રહેજ પણ વાત આવે તો એ હૃદયભગ્ન થઇ જાય એમ છે. ખરેખર ! મ્હેં ઘણી પ્રાર્થના કરી છે !’

‘કાગળો છે ?’ જ્યંતે ધીરેથી પ્રશ્નયું.

‘કાગળો અને ખીજી ચીજો પણ.’ એણે કહ્યું : ‘જ વરસ ઉપર હું મેડિકલ કૉલેજમાં ભણતી હતી. મ્હેં એ વિષયની છેલ્લી પરીક્ષા કારણુ વશાત્ નથી આપી. મ્હારું ‘સર્જિકલ’ જ્ઞાન કેં ખાસ ઉપયોગી થયું નથી. માત્ર એક વખત એનાથી મ્હેં એક જણની જીંદગી બચાવી હતી. અલબત્ત, એ બચાવવા લાયક તો ન જ હતી. એ પણ એમજ માને છે પણ એને આ વાત સાથે લાગતું વળગતું નથી. હું જ્યારે મેડિકલ કૉલેજમાં હતી ત્યારે એક સલાખ્યાચીના વધુ સંસર્ગમાં આવી હતી. એનું નામ આપને નિરૂપયોગી છે. હું એના આકર્ષણમાં આવી અને અમે એકબીજાને ચાહવા લાગ્યાં. મ્હને ખબર ન હતી કે એ પરણેલો હતો. અલબત્ત, અમારો પ્રેમ પરાકાષ્ટાએ પહોંચતા પહેલાં એણે એ વાત કરી તેની ના નહિ. તે પછી જે બન્યું તે સંબંધે મ્હારા પર જ દોષારોપણુ કરી શકાય. અમારી

વચ્ચે પત્રવ્યવહાર થયેલો—

‘અને એ જ અત્યારે અનુચિત સ્થળે છે ને તેને આધારે આપને ધમકી અપાય છે?’ જ્યંતે પૂછ્યું.

‘એમજ. એજ મહારી હૃદયવ્યથાનું કારણ છે.’

‘કોના હાથમાં એ કાગળો છે?’

એ જવાબ આપતાં ખમચાઇ.

‘બદલજીના. મહારી પાસે એણે રફતે રફતે પૈસાની વધારે ને વધારે માગણી કરી છે.’

‘તમે એને છેલ્લો ક્યારે જોયેલો?’

‘છ એક મહિના થયા. અચાનક જ અમારો મેળાપ થયો વખતે થઈ ગયેલો. હું ધારતી હતી કે એણે મ્હને ઓળખી ન હતી પણ મ્હેં એમ માનવામાં ભૂલ કરી હતી. એ મેળાપ પછી એણે બે એક મહિના બાદ મ્હને ચીઠ્ઠી લખી અને જણાવ્યું કે એને પૈસાની ઘણી જ જરૂર હતી એટલે મહારી પાસે મદદ માગી હતી. મ્હેં એને એ રીતે બે ત્રણ વખત મદદ કરી. એની છેલ્લી માગણી પાંચસો રૂપિયાની હતી. એ આપવાની મ્હેં ના પાડી. એને હું કકડે લબરેકને આશરે આપી ચુકી હતી એટલે મ્હેં એની સાથેના સંબંધ બંધ કરવાનો ઠરાવ કરીને એ મુજબ લખી નાખ્યું. એ કાગળ એને મળ્યા એટલે એણે પોત મકાસ્યું. એના જવાબમાં એણે મહારા આગળના એક પત્રનો ફોટોગ્રાફ મોકલી આપ્યો અને સાથે સાથે ધમકી પણ આપી છે. એનો સંબંધ હોડયા પછી મહારી યોગ્ય તે ગોઠવણ થઇ ગઇ છે અને અમારા લક્ષના સમાચાર બદલજીએ વાંચ્યા હાજે છે.’

‘આપના મિત્રપાત્ર આ સંબંધ વિષે કંઈ બોલે છે?’

એણે ડોકું ધુણાવી ના પાડી.

‘નારે ના! એ બોલે તો કાલનો દુકાળ આજેજ પડે!

કેમ બે હોય તો પછી અત્રે આવવાનું પ્રયોજન જ ન રહે.’
જયંતે પોતાના ખીસ્સામાંથી નોંધપોથી કાઢી અને પૂછ્યું:
‘મહેને બદલજીનું સરનામું આપશે?’

‘બદલજી દેવજી : અમરશી મેઘજીનો માળો, બજાર ગેટ.
ત્યાં એણે એક ન્હાની સરખી ઓરડી ભાડે રાખી છે. એ એની
ઓફિસ તેમજ રહેવાના સ્થાનની ગરજ સારે છે. મહેં એ
બાબતની તપાસ કરાવી હતી.’

‘તો પછી તમારે અત્યારે કેમ આવવું પડ્યું? એવું કે
તાત્કાલિક કારણ છે ખરું?’ જયંતે પૂછ્યું.

એણે પોતાની પાસેથી એક કાગળ કાઢીને આપ્યો. એના
પરનું પરખીડીયું સાફ હતું. એનું પોતાનું નામ ઠામ જણાવવા
દેવાની એની સુદૃઢ ઇચ્છા ન હતી.

જયંતે એ વાંચ્યો. એ ધંધાદારી ‘બ્લેક મેઇલ્સ’ની ઢબે
લખાયો હતો. એમાં જણાવ્યું હતું કે તા. ૩ જી સુધીમાં એને
ગ્રણી હબરની રકમ આપવામાં નહિ આવે તો કાગળોને ઘટતે
ઠેકાણે પહોંચાડવામાં આવશે. એ બાબતની ધમકીની જયંતને
નવાઈ ન હતી.

‘આ બાબતમાં મ્હારાથી બનતું કરીશ. મ્હારે તમને શી
રીતે ખબર આપવી?’ જયંતે પૂછ્યું. ‘હું ભૂલતો ન હોઉં તો
તમારે તમારું ખરું નામઠામ મહેને જણાવવું નથી.’

એ સવાલનો જવાબ આપતા પહેલાં એણે પોતાની બંગ-
માંથી કેટલીક નોટો કાઢીને ટેબલ પર મૂકી.

જયંતે હસીને કહ્યું:

‘અમને તમારા કામમાં યશ પ્રાપ્ત થાય તે પછી આપણે
ફી સંબંધી વાત કરીશું. મ્હારે કંઈ રીતે તમને ખબર આપવી
એ જણાવો એટલે થયું.’

‘મ્હારે આપની મારફત મ્હારા કાગળો મેળવવા છે અને

તેમાં આપ ક્ષેત્રમંદ થાવ તો આપને ખીજી વિનંતિ કરવાની છે તે એ છે કે આપ આ માણસને એવી રીતે ધાકધમકી આપો ને સીધા કરો, કે એ મ્હારું ફરીથી નામ ન લે. ફીની રકમ આપારે જ લેશે તો આપની મોટી મહેરબાની થશે.’

‘એ અમારા રિવાજથી ઉલ્લટું છે એટલે દિલ્લખીર.’ જ્યંતે એની છેલ્લી માગણીનો અસ્વીકાર કરતાં કહ્યું.

‘મ્હને નં: ૧૮૨, કાલગાદેવી રોડ એ ઠોકાણે ખબર આપશે તો ચાલશે.’ એણે કહ્યું.

જ્યંતને લાગ્યું કે એ માત્ર સગવડ પુરતું જ ઠોકાણું હતું. અરૂં નહિ.

‘હવે હું રબ લઈશ. આપનો ઘણો આભાર થયો.’ એમ કહીને એ ઊઠી. ‘શિષ્ટાચારની ખાતર પણ દરવાજા સુધી આવવાની તસ્દી નહિ લો તો મહેરબાની.’

એ ગયું.

એના ગયા પછીથી જ્યંતે અમને વાત કરી અને થોડી વારે એ પણ બહાર ગયો.

ખબરગેટમાં અમરશી મેથળનો માળો શોધી કાઢવામાં એને અડચણ ન આવી. એ બહુ જૂનો માળો હતો અને એનો દેખાવ રેઢીયાળ હતો.

એને ખીજે માળે એક ઓરડીની બહારની બાજુએ બદલજ દેવજીતું નામ તાજુજ લખેલું હતું.

જ્યંતે બારણું ખખડાવ્યું પણ કંઈ જવાબ મળ્યો નહિ.

એણે ફરીથી બેસથી ખખડાવ્યું.

અંદરથી કાઠ પથારીમાંથી એળે એળે ઊઠતું હોય એમ લાગ્યું. ‘કોણ ઠોકે છે?’ એવું કંઈ પૂછાતું જ્યંતે સાંભળ્યું.

કેટલીયે વારે બારણું ઉઘડ્યું. અંદર એક ખડખડપાંચમ ટેબલ ઉપર બત્તી બળતી હતી. એક ખાટલો, એક બે પુરશી,

શિડાકે વાસણ અને એક કપાટ એટલી એ ઓરડીની સામગ્રી હતી.

એની સામે ઉભેલો બદલે પાંત્રીસેક વર્ષનો હશે એમ જ્યંતને લાગ્યું પણ એની ઉમરના પ્રમાણમાં એનો દેખાવ બહુજ ખરાબ હતો. કાંઈ એને રહેજો પીરતાલીસ વર્ષનો ધરે.

એ આખા ઓરડામાંથી અફીણની તિવ્ર વાસ આવતી હતી. બદલે આનાઓની માફક અફીણ પીતો હોવાનું જ્યંતે અનુમાન કર્યું એ શરીર ઘણેજ નમ્રગો હોય કેડમાંથી વાંકા વળતો જતો હતો.

‘કેમ શું કામ છે ?’ એણે જ્યંત તરફ શંકાની નજર ફેંકતાં પૂછ્યું અને એનો એ કે પણ જવાબ આપે તે પહેલાં આગળ ચલાવ્યું : ‘તમે જો પેલા કાગળો માટે આવ્યા હોય તો તે અહીંયાં નહિ મળે. સમજ્યાને મીસ્તર ! તમે સીધેસીધા સરલા પાસે જવ અને કહી દો કે એણે પહેલાં મોકલેલા માણસની પેટે તમે પણ ઘાયલા મુળા જેવા પાછા ફર્યા છો. નકામાં વરસ નહિ વેચો !’

‘કેમ મોસાળમાં જવું છે કે ?’ જ્યંતે દમ માર્યો. ‘એને માટે તૈયારી ચાલે છે સમજ્યાને મહેરબાન !’

‘અરે તૈયારીના કરવાવાળા તો કે આવી ગયા ! સરલાને કહેજો કે એવી ધમકીની વાત જવા દે. મોસાળમાં જવાથી ડરે છે કયો મોહનજાઈ ! અને જેલમાં તો હું કેંક વાર જઈ આવ્યો છું એટલે એ સીધું જવા દેજો. એ ‘સર્ચવૉરંટ’ લાવીને કાગળો મેળવે તો મ્હારી ના નથી. બહેને એ ફાર્ટમાં વંચાય ને એની આગરમાં ઉમેરો થાય ! કેમ તમે તો સરલા સાથે પરણવાના નથી ને ?’

‘હું જો પરણવાનો હોત તો સૌથી પહેલાં તો તમારું ડોકુજ મરડી નાખ્યું હોત.’ જ્યંતે હડે પેટે કહ્યું. ‘તમે જો ડાહ્યા હો તો—’

‘પણ હું તો ડાહ્યો છું જ નહિને ! ડાહ્યો હોત તો આવી ગંધાતી જગ્યામાં રહેત ખરો ! અને મ્હારા જેવો મુંબાઈ યુનિવર્સિટીની ડોક્ટરની ઉપાધીવાળો માણસ રહે ખરો !’

પછી કાણુ બણે એકાએક ગાંડપણુ આવ્યું હોય એમ એ જ્યંત તરફ ધસી આવ્યો અને.....

‘ખદાર બવ, હવે બહુ થયું.’ કહીને એણે ફડાક દબને ખારણું બંધ કર્યું.

બાધા ચકવાની માફક જ્યંત બેઠજ રહ્યો. અંદરથી પેલાએ આગળો બંધ કર્યો અને તાણુ પણ માયું.

એની વર્તણુંક અને રીતભાત પરથી લાગતું હતું કે એ કાગળો એના ઘરમાંજ હતા. એ સંતાડીને તે ક્યાં રાખ્યા હશે ! શેઠી કાઢતાં કેં આજી વાર ન લાગે. એને એક ધક્કો માર્યો હોય તો અરબડીયાં ખાઢને નીચે પડે એવો એ હતો. પલંગ સાથે એનો ટાંટીયો બાંધીને એ ઓરડીનો સામાન ફેંદીને ભેતા પાંચ મીનીટ કરતાં વધારે વખત ન લાગે. પણ જ્યંતથી એ રસ્તો લેવાય એમ ન હતું. એટલે એ વિલે મ્હોંથે પાછો ફર્યો અને અમારી પાસે વાત કરી.

‘એ બે અવારનવાર બહાર જતો હોય તો એની ગેરહાજરીમાં તપાસ કરવી ફાવે. પણ એ બિલકુલ બહારજ નથી નીકળતો. મ્હને લાગે છે કે હું તથા પંડિતજી એની ઓરડીની તપાસ જરાવારમાં કરી લઈએ. દરરોજ સવારના એ દૂધ લેવા ઉડે છે તે વખતે એને ઉઘાડી દઈએ અને કામ પતાવીએ એવો વિચાર પણ મ્હને આવેલો.’

પંડિતજીએ ડોકુ દલાવીને ના પાડી.

‘એ આપણું કામ નહિ. કેંક બીજેજ રસ્તો આપણે શેઠી કાઢવો બેઠએ. પોલિસનું લફર નાહકનું ઉણુ કરવામાં મંજૂ નહિ.’

‘નારે ના! એમ કે બહી જવાની જરૂર નથી. મ્હારો વિચાર એકવાર પ્રયત્ન કરી જોવાનો છે. તમે નહિ આવે તો હરકત નહિ.’

બીજે દિવસે સવારે જ્યંતે જલદી ઊઠીને દૂધવાળો આવે તે પહેલાં બદવજીની ઓરડીએ પહોંચવા પ્રયત્ન કર્યો. પરંપ્રિયન ડેરી કંપનીમાંથી બદવજી દૂધ મંગાવતો હતો. ભૈયાએ બાટલી મૂકીને ચાલવા માંડ્યું. એ બચ અને જ્યંતે ઉપર આવે ત્યાં તો બદવજીએ દૂધની બાટલી અંદર લપ લીધી.

તે પછી જ્યંતે બીજે દિવસે પ્રયત્ન કર્યો અને તેમાં પણ એને સફળતા ન મળી.

ચોથી રાત્રે એ સવારના એ અને ત્રણની વચ્ચે ત્યાં ગયો અને છાના માના અંદર જઈને બદવજીનું બારણું ઉઘાડવા પ્રયત્ન કર્યો. અંદરના તાળાને ચાવી લગારેલી હતી તે એણે તારથી ફેરવી પણ આગળો ઉઘડી શક્યો નહિ એટલે એ પ્રયત્ન પણ નિષ્ફળ ગયો.

તે પછી એણે જઈને બહારથી એ ઓરડીની ઉંચાઈ માપી પણ એ રીતે બહારથી પ્રયત્ન કરીને અંદર જવું સલામત ન હતું જ્યંતના અંગેકવિષય પ્રયત્નો નિષ્ફળ નિવડ્યા. એનાથી બદવજીને બહાર કાઢી શકાયો નહિ કે એની યુક્તિ જેવી ઓરડીની તપાસ કરી શકાઈ નહિ.

‘મ્હારે મીસ વકીલને નિરાશાજનક સમાચાર આપવા પડશે!’ એણે આખરે કંટાળીને કહ્યું.

‘એ બાબત ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી, આપણે હજી વધુ પ્રયત્ન કરી જોઈએ.’ મ્હેં એને પ્રોત્સાહન આપ્યું.

‘હીક છે!’

પણ મ્હારે પ્રોત્સાહન કામ ન આવ્યું અને મીસ વકીલે જણાવેલ ઠેકાણે જ્યંતે અમારી નિષ્ફળતા બાબતની ખબર

લખી દીધી. એ ઠેકાણું અમારી માન્યતા મુજબ સગવડ પુરતું જ હતું.

એ વાતને થોડા દિવસ વહી ગયા.

ત્યારબાદ જ્યારે રામરાય બક્ષી મળવા આવ્યા ત્યારે વાત ચરથી વાત નીકળતાં જ્યંતે જાદવજીની વાત કાઢી.

રામરાય બક્ષી છૂપી પોલિસના નિળજીવ અમલદાર છે અને અમારી સાથે એમને ઘણો સારો સંબંધ છે. એ અવારનવાર અમારે ત્યાં આવે છે અને જ્યંતની સલાહ લે છે અથવા ખુલાસા મેળવે છે.

‘અરે હારે ! એને તો હું ઘણી સારી રીતે ઓળખું છું.’ રામરાયે એતું નામ સાંભળતાં જ જવાબ આપ્યો. ‘એ વરસની વાત પર મ્હેં’ એને પકડ્યો હતો અને દોઢ વરસ એ ધકેલાઈ ગયો હતો. ઘણો જ હરામખોર ! એણે જ પેલા જાલ સીંગણ-પોરિયાને દસ વરસ ધકેલાવી દીધેલો. એઉ ગોઠીયા હતા પણ આણે જાલને ફસાવ્યો ! એ જ્યારે છૂટશે ત્યારે જાદવજીની માઠી વલ્લે થયા વિના નહિ રહે.’

‘એમ !’

‘હારતો. જાલ એવો ભયંકર માણસ છે કે ન પૂછો વાત ! કેમ તમારે કે જાદવજીનું કામ પડ્યું ?’

‘મ્હારે એની ઓરડી તપાસવી હતી—’

‘એમ બાબત છે ! એ કોઈની પાસે પૈસા કઢાવે છે ! મ્હને લાગતું તો હતુંજ કે એ પૈસા ક્યાંથી મેળવતો હશે પણ હવે ભેદ ખૂલ્યો.’

પણ જ્યંતે રામરાયને વિશેષ કંઈ કહ્યું નહિ અને વાત પડતી થકાઈ.

તે પછી જ્યંતે કેટલાક ઠાગળો તપાસવા માંડ્યા. કેટલીક ઉપયોગી મહિતી મેળવતા માટે એ કેંક ચોપડીઓ

ઉથામી વળ્યો.

ખીજે દિવસે સવારના એ વહેણે ઊડ્યો. સૌથી પહેલાં એને રામરાય બક્ષીનાં દર્શન થયાં.

રામરાય બક્ષી સવારના પહોરમાં કેમ આવ્યા તે જ્યંતને ન સમજાયું.

‘કેમ કે અત્યારના પહોરમાં ?’ જ્યંતે પૂછ્યું.

‘આપણે કાલે પેલા બદવજી માખત વાત થઈ હતી તે યાદ છે ?’ એમણે સ્હામેથી સવાલ કર્યો. રામરાયને ચહેરો ગંભીર હતો અને તે જ્યંત તરફ સાશંકદષ્ટિએ જોતા હતા.

‘હાજી. તેનું શું છે ?’

‘તમે કાલે રાત્રે બહાર ગયા નહોતા ?’

‘નહિ કેમ ?’

સાશંક દષ્ટિએ રામરાયે જણાવ્યું :

‘એટલું જ કે આજે સવારે દોઢ વાગ્યે બદવજીનું ખૂન થયું અને એની ઓરડીનો સામાન કોઠાએ ઉથલ પાથલ કર્યો છે.’

જ્યંતે ડઘાધને એમની સામે જોયું.

‘એનું ખૂન થયું ? ખૂનીનો પત્તો લાગ્યો ?’ જ્યંતે પૂછ્યું.

‘ના, પણ પત્તો લાગતાં વાર નહીં લાગે. એને પોલીસે જોયો હતો. એ બારી વાટે અંદર દાખલ થયો હતો અને એ રીતે પોલીસે એને જતાં જોયો એટલે તો આ વાતની ખબર પડી. બદવજીની ઓરડીનું બારણું તોડીને તપાસ કરતાં જણાયું કે કોઠાએ બદવજીનું ખૂન કર્યું હતું. એના માથા પર સખત ફટકો પડવાથી એનું મરણ નીપજ્યું હતું. પોલીસે તપાસ કરી પણ ખૂનીનો પત્તો લાગ્યો નહિ. એ પોતાની નાની સરખી મોટરમાં બેસીને નાસી છૂટ્યો હતો એમ ખબર મળે છે.’

‘કોઠાએ એને ઓળખ્યો ખરો ?’

‘હજી સુધી તો નથી ઓળખાયો. પણ એનાં ત્રણ આંગ-

જાની છાપ બારી પર પડેલી છે અને તે ઝીને પકડવામાં ઘણી જ મદદગાર થઈ પડશે. ઈ બાબત અમે ઘટતી ગોઠવણ કરીએ છીએ. બદલજનો ઇતિહાસ પોલિસથી અબરથો નથી. આપનાં અંગિજાની છાપ પણ મહેં સરખામણી માટે મોકલી આપી છે. આપને હરકત તો નથી ને ?

‘દાના દુસ્મન કરતાં મૂર્ખ મિત્ર ખોટો !’ રામરાય બક્ષીએ પોનાની અકલનું પ્રદર્શન આ રીતે કરાવ્યું તે બેધ જ્યંતને નવાઈ લાગી.

‘બિલકુલ નહિ. ઉલટો ઈ બણીને મદને ઘણા જ આનંદ થયો. આખરે તમે મ્હારી કિંમત આંકી.’ જ્યંતે હસીને કહ્યું.

રામરાયના ગયા પછી જ્યંતે અમને આ વાત કરી. રામરાયની મૂર્ખાઈ પર પંડિતજી પેટ પકડીને હસ્યા.

પુરા ઈ કલાકેય નહિ થયા હોય ત્યાં તો રામરાયની સ્વારી પાછી આવી લાગી.

‘માફ કરજો મી. જ્યંત ! પણ આજ સુધી કદી નહિ બનેલો ઈવો બતાવ બનવા પામ્યો છે. અંગિજાની છાપની આખી પદ્ધતિની નિષ્ફળતા પુરવાર કરવાને ઈ પુરતો છે.’ ઈમણે કહેવા માંડ્યું.

‘તમે શું કહેવા માગો છો તેજ રહમઅતું નથી.’ પંડિતએ કહ્યું.

‘અંગિજાની છાપની પદ્ધતિ અબેડ છે ઈ તો આપણે બણીએ છીએ પણ કમનસીએ આજે અમને ઈકજ બતની ઈ જુદા જુદા માણસોની સરખી છાપ મળી આવે છે અને ઝીને લીધે ઈ આખી પદ્ધતિ ખોટી પુરવાર થાય છે. બદલજની બારી પર અંગિજાની છાપ પડી હતી. તેની પદ્ધતિસરની તપાસ પરથી જણાયું કે ઈ છાપ બલ સર્ગિનપોરિયાનાં અંગિજાની છાપને રજેરજ મળતી આવતી હતી. બલ સર્ગિનપોરિયા

તો આર્થર રોડની જેલમાં સખત મજૂરીની સજા ભોગવે છે.’

‘એમ બાબત છે!’ પંડિતજી બોલી બેઠ્યા.

આંખોની છાપ અને તેમની વર્ગીકરણ પદ્ધતિ વિષે મહેં ગુન્દાશોધનની કળા એ નામની મ્હારી લેખમાળામાં લંબાણુથી વિવેચન કર્યું છે.

એ આખી પદ્ધતિ નિરૂપણી થતી બેઠને રામરાયને લાગી આવે એ સ્વાભાવિક હતું.

‘બલ સ્ત્રીગનપોરિયા કેમ છે-મ્હારે એને મળવું છે.’ જ્યંતે કહ્યું.

‘એને મળવાથી શો ફાયદો? તમને કદાચ નવાઝ લાગશે પણ પૈલા સિપાઇને-જેણે ખૂનીને બેથો હતો તેને-મહેં જ્યારે બલનો ફોટો બતાવ્યો ત્યારે એણે એને ઓળખ્યો કે એ એજ હતો એટલે મહેં ધાર્યું કે બલ નાસી છૂટ્યો હશે પણ મહેં જેલમાં ટેલીફોન કરીને પૂછાવ્યું તો ખબર પડી કે બલ એની કોટડીમાં હતો.’

‘મ્હારે એને મળવું છે. તમે તમારા જેલર ઉપર ચીટ્ટી આપોને—’

રામરાયે ચીટ્ટી લખી આપી.

એના ગયા પછી જ્યંતે તથા હું બન્ને જણ આર્થર રોડ જેલ તરફ જવા ઉપડ્યા.

તપાસ કરતાં જણાયું કે જેલર મી. સંપત બહાર ગયા હતા. એમનો મદદનીશ હાજર હતો. જ્યંતે એને વાતે વળગાડ્યો.

‘અમારે ત્યાં બધાયે બલા માણસો છે. કોઈ પણ હેરાન કરે એવું નથી. આપને નવાઝ લાગશે પણ અમારે ત્યાં રાતની મુટીજી પર માત્ર એકજ ઝોફીસર છે. એ ઉપરથી આપની ખાત્રી થશે કે અહીંના જેલ જેટલાક સીધા છે!’

કી લેખ રાત્રે ડ્યુટી પર કાણ હતું? જ્યંતે પૂછ્યું.

એ સવાલ પૂછવાની મતલબ પેલાને સ્હમજાઈ નહિ હતી.
એણે જવાબ આપ્યો:

‘બાબુરાવ. આજે એ જરા માંદા પડી ગયા છે ! હું
હમણાં એમને બેઠને આવ્યા. બલ સર્ગિશ્વરોરિયાની તપાસ
કરીને હું ત્યાં જ ગયો હતો. બાબુરાવનું માથું સખત દુઃખે છે.’

‘જેલર કયાં ગયો છે ?’

‘સંપત સાહેબ એમનાં દીકરીને ચૂકવા ગયા છે. એનાં
હમણાં જ લગ્ન થયાં.’

‘મીસ સંપતનું નામ શું ?’ જયંતે એકાએક પૂછ્યું.

‘સરલા બહેન.’

‘એ તો ડૉક્ટરનું બહુતા હતાં ને ?’

‘ડૉક્ટરની પરીક્ષા તો એમણે ક્યારનીયે પસાર કરી.’

‘એમ !’

‘હાહ. બલ બિચારો મરવા પડ્યો હતો તેને એમણે
બચાવેલો. અગે ત્યાર પછી તો એ એકદમ સુધરી ગયો છે.’

એ વખતે અને કેદખાનાના મુખ્ય હોલ આગળ ઉભા હતા.
જયંતે આજુબાજુ બેઠને પૂછ્યું:

‘અહીંયાં બાબુરાવ કે જે કોઈ રાતની ડ્યુટી પર હોય તે
એસે છે. ખરું ને ? પંડું બારણું—’

‘સંપત સાહેબના રહેઠાણ તરફ પડે છે.’

‘અને અવારનવાર સરલા બહેન ચલા કે કોફી ઉદારતાથી
આપે છે !’

એનો જવાબ આપવાને બદલે એણે કહ્યું:

‘આ તરફ બલની કોટડી આવી. ચાલો હવે આપણે
જઈએ.’

જયંતે ડોકુ દલાવી ના પાડી.

‘મ્હારી એને મળવાની ઇચ્છા નથી.’

અને અમે જન્ને જલ્પ તરતજ જહાર આવ્યા.

‘તને સહમજ્યુને નટવર! મીસ સરલાએ બાપુરાવને ચઢા કે કોફીમાં ઘેનની દવા આપી અને પોતે એની જગ્યા લીધી. પછી એણે બલ સીગનપોરિયાને છૂટા કર્યો અને પોતાની મોટર આપી. એને બદલ ક્યા રહે છે તે સહમજ્યુ અને જે કાગળો મેળવવામાં આપણે નિષ્ફળ થયા તે લઈ આવવાનું કામ એને સોંપ્યું. બલે આ માથે લીધું અને ઘણીજ સફાઈ પાર ઉતાર્યું. એમ કરતાં એણે બદલ ઉપર પોતાનું વેર લીધું અને એતું ખૂન કર્યું.’

‘એણે પોતાનો ઘોડા પાલ્યો અને જે કાગળો આપણાથી ન મેળવી શકાયા તે મીસ સરલાને મેળવી આપ્યા. એ એને ખાતર સવાર થતાં પહેલાં પાછો ફર્યો અને પોતાની કોટડીમાં પુરાયો.’

એટલે તો બિચારા રામરાયની મુઝવણ વધી પડી છે. એને આંગળાંની છાપની પદ્ધતિમાં શંકા ઉપજી છે. એના મનનું સમાધાન થવું મુશ્કેલ છે!’ મ્હેં કહ્યું.

‘‘ શંકયાત્મા વિનશ્યતિ । ’’ જ્યંતે ઉમેર્યું.

‘આંગળાંની છાપના અજબ ભેદનો ઉકેલ એને માટે ઘણો જ મુશ્કેલ છે.’

‘જરૂર.’

રહેજ ગફલત

જીવંતના પરાક્રમે લખતી વખતે મ્હારે હમેશાં એક વાત નજર આગળ રાખવી પડે છે કે એમાં વર્ણન કરેલાં પાત્રો કોમનાં નામ બહારમાં ખજર પડે કે કોળખાઇ બચી જાય ન હોવાં જોઇએ. એવું રહેજ પણ હોય તો તે લખતા પહેલાં પુરતો વિચાર કરવો પડે છે અને જોથી કોવી રહેજ પણ કોળખાણ પડે એવું લખાણ કરતા પહેલાં સંપૂર્ણ સાવચેતી રાખવી પડે છે. ઘણી વખત એ કેસમાં સંડોવાયેલાં પાત્રો જીવંત છે, એટલે કોમનાં ખરાં નામઠામથી લખવામાં આવે તો કોમને હાનિ થવા સંભવ છે અને કોમ કરવું એ શિષ્ટતાના નિયમથી વિરુદ્ધ છે એટલે મ્હારે ઘણી વખત સંકડામણમાં આવવું પડે છે અને કેમ લખવું ને કેમ નહિ એ સવાલ થઇ પડે છે। મ્હારી રહેજ ગફલતથી કાઇને સહન કરવા વખત ન આવે એ સદાએ જોવું પડે છે.

એક ખુશનુમા સવારે અમારે ત્યાં એ મોટા માણસો

ચધાર્યાં. એ મંજળવારનો દિવસ હતો, અને એ માંજલિક મહે-
માન સર ત્રિલુવનપ્રસાદ ત્રિવેદી તથા ઑનરેબલ મી. મદન-
રાય મજમુદાર હતા. સર ત્રિલુવન મુંબાઈ સરકારના એક
ખાતાના પ્રધાન તરિકે નિમાયા હતા અને એમની કારકીર્દિ
થણી જ ઝળકતી હતી. ઑં મજમુદાર એમના ખાનગી મંત્રી
હતા. થેઉ જણુ થણીજ આગળ પડતી રાજ્યદ્રારી વ્યક્તિ-
ઓ હતી.

સર ત્રિલુવનપ્રસાદ સાથે અમારો પહેલો મેળાપ એમના
અત્રિજ પુરોષોત્તમરાયને હાથે ગાયકવાડનાં કાઠિયાવાડનાં નાનાં
રાજ્યોપરના પ્રલુત્વને લગતા કાલકરારો ગુમ થયા અને આખરે
જ્યંતે તે શોધી આપ્યા તે વખતે થયેલો અને ત્યારથી જ્યંત
માટે એમને થણુંજ માન હતું. એમની સાથેનો સંબંધ તે
પછી પણ એકાદ બે વખત તાબે થયો હશે પણ આલી ચલા-
વીને એ અમારે ત્યાં આવ્યા હોય તેા આ પહેલીજ વાર હતા.
એ ઉપરથી લાગતું હતું કે કોઈ થણુંજ મંબીર પ્રસંગ ઉપ-
સ્થિત થયો હોવો જોઈએ તે સિવાય એ માનવંતા મહેમાન
ચધારે નહિ.

‘જ્યારે મ્હને આજે સવારે આઠ વાગે ખજર પડી.’ મી.
મજમુદારે શરૂઆત કરી. ‘કે એ કાગળો ગુમ થાય છે ત્યારે
મ્હારી ગભરામણુનો પાર ન રહ્યો. મ્હે’ તરતજ સર સાહેબને
ખજરુઆપી અને એમણે તરતજ શોધી કાઢવા માટે આપને
રોકવાની સલાહ આપી એટલે અમે થેઉ અહીં આવ્યા.’

‘આપે પોલિસને ખજર આપી છે?’

‘નાજી.’ સર સાહેબે જવાબ આપ્યો. ‘આ કામ
એતું નાજુક તથા રાજદ્રારી છે કે પોલિસની મદદ લઈ શકાય
એતું નથી. પોલિસને ખજર આપવી એટલે વાત બહાર કરવી
એમ થયું. આ બાબતમાં ખાસ કરીને અમારી ઠગ્ઠા જરા

પણ બહારાત ન થાય એવી છે એટલે તમને જ બધું કામ સોંપવાનું છે.’

‘એમ કેમ?’

‘કારણ કે જે કાગળ ગુમ થયા છે તે એટલો કિંમતી છે કે ન પૂછો વાત ! એ કાગળની વાત બહારમાં આવે તો પરિણામ એવું બચકર આવે એમ છે કે એની તમને કલ્પના પણ ન આવે ! અને આ કટોકટીને વખતે સરકારની શક્તિ એ સંભોગોને પહોંચી વળવા જેવી નથી. એકાએક બચકર બળવો ફાટી નીકળે એવી એ એક કાગળની અસર છે, આ કારણોને લીધે બને તેટલે સાવચેતી, સાવધાની અને ચૂપકીથી એ કાગળ શોધી કાઢવાનો છે. જેણે એ તફાવતો છે તેની દાનત એને પ્રશ્ન કરવાની અથવા પોતાનો હેતુ સાધવાના હથીઆર તરિકે વાપરવાની છે. ખરું કહું તો એ બધી રાજદ્વારી રમત છે.’

‘સમજ્યો. હવે ઑં મીા મહુમદાર, આપ કૃપા કરી જણાવશો કે કયા સંભોગોમાં એ કાગળ ગુમ થયા?’

‘ઘણીજ ખુશીથી. મી. જયાંત ! એ કાગળ છ દિવસ પર અમને મળ્યો. એ એટલો ઉપયોગી હતો કે મહેં એને મ્હારી તિબેરીમાં પણ વિલો નથી મૂકયો. એને હમેશાં સાંજે મ્હારે ત્યાં લખ જતો અને સવારે ઑફિસમાં લખ આવતો. આખો વખત એ મ્હારી ‘ડિસ્પેચ બૉક્સ’ માં જ રહ્યો છે. ઘેર પણ એ પેટી મ્હારા સવાના ઓરડામાં જ રાખવામાં આવતી હતી. એ ટેબલ પર એક બાજુ હમેશ મૂકી રાખતો હતો. કાલે રાત્રે પણ એ કાગળ એવીજ રીતે એ બૉક્સમાં હતો. મહેં ખીબ જરૂરી કાગળો કાઢતી વખતે કાલે સાંજે એને ખાસ કરીને બોધો હતો. આખી રાત મ્હારા ટેબલ પરજ એ પેટી પડી રહી હતી. હું ઘણીજ ઓછું ઊંઘનાર-સહેજ પણ ખખડાટ થાય તો બખી બડે એવો માણસ છું. મ્હારી પાત્ની પણ એવીજ ઊંઘનારી

છે છતાં ખુબીની વાત એ છે કે આજે સવારે ભેડ છું તો એ એ કાગળનો પત્તો નથી.’

‘કાલે સાંજે કેટલા વાગે એ બેથેલો ?’

‘સાડાસાત વાગે.’

‘આપ સ્વપ્ન કયારે ગયા ?’

‘મનેરમા-મહારી પત્ની-કાલે ઑપેરા હાઉસમાં ગઇ હતી એટલે એ આવી ત્યાં સુધી આશરે બાર વાગ્યા લગી મ્હેં એની રાહ બેઠ હતી. તે પછી અમે સ્વપ્ન ગયા.’

‘એટલે સાડાચાર કલાક સુધી એ પેટી એમને એમ પડી રહી.’

‘એ ખંડમાં કોઇને લાગ્યે જ જવા દેવામાં આવે છે. સવારમાં ફક્ત એક વખત કામ કરનાર બાઇ એ સાફ કરવા આવે એટલું જ. તે પછી કામ હોય તો દિવસે મનેરમાની હાજરીમાં કોઇ બય તે જ. અને અમારા ભેડ નોકર ઘણાજ વિશ્વાસુ તથા જૂના છે. તે ઉપરાંત કોઇને પણ ખબર ન હતી કે આવો કોઇ કિંમતી કાગળ એમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.’

‘કોને ખબર ન હતી ?’

‘ઘરમાંના કોઇને પણ.’

‘આપનાં પત્ની તો બહુતા હશે.’

‘નાજી. એ કાગળ ગુમ થયો ત્યાં સુધી એને પણ એક અક્ષર કહેલો નહિ.’

સર ત્રિલુવને ઉમેયું :

‘એમને માટે મ્હેને માન છે. આવી બાજતોમાં એ પોતાની ફરજ ઘણી સારી રીતે સમજે છે.’

‘આપ મ્હેને નભાવો છો ! આજ સવાર સુધી કોઇની પાસે પણ એ કાગળ વિષે મ્હેં વરાળ સુદ્ધાં કાઢી નથી.’

‘એ અનુમાન કરી શક્યાં હશે ?’

‘નાજી. એ કે કોઈપણ કૈંજ અનુમાન કરી શકે એમ છે જ નહિ.’

‘આ પહેલાં કૈં કાગળ ગુમ થયેલા?’

‘નાજી.’

‘એ કાગળની હસ્તીની કોને ખબર છે?’

‘મઝ કાલે ઍકઝીક્યુટિવના મેંબરોને એની વાત સર સાહેબે ગંભીર ચેતવણી સાથે કરેલી અને દિલ્હીની ગલીઓમાં ચલાવેલી એ છે કે તે પછી માત્ર થોડાક જ કલાકમાં મહારે જ હાથે એ કાગળ ગુમ થાય છે. એ ઉપરાંત એ અથવા ત્રણ અમારા ખાતાના ઍક્સિસર એ વિષે જાણે છે. એ સિવાય બીજા કોઈને ખબર નથી.’

‘પણ જ્યાં એ લખાયેલા ત્યાં?’

‘એ લખનારના વિશ્વાસમાં વિશ્વાસ માણસો સુધી પણ નથી જાયતા.’

‘હવે જરા ખુલાસેથી પૂછવું પડશે. એવું એ કાગળમાં શું છે કે એનાં આવાં ગંભીર પરિણામ ઉપજે એમ છે?’

એઉ જણ એકબીજા સામે એવું.

‘એ લાંબુ પાતળા લુરા રંગના કાગળનું પરબીડીયું છે અને એ બાજુથી સીલ કર્યું છે. સીલ પર સિંહની છાપ છે અને મોટા અક્ષરે એના પર—’

‘હું કવર વિષે નથી પૂછતા. એની અંદરના કાગળ સંબંધી પૂછું છું. એમાં શું હતું?’

‘એ આપને કહી શકાય એમ નથી. એ થણી જ ગંભીર બાબત છે. આપને એ હકીકત ઉપયોગી પણ નથી. બે આપની અજબ શક્તિથી મહેં કહું તેવું સીલબંધ પરબીડીયું શોધી આપો તો આપે નામદાર સરકારની અણમૂલી સેવા કરી કહેવાશે અને અમારી શક્તિ મુજબ આપને એનો જદ્દો આપવા

નહિ ચૂકીએ.’

જયંત હસીને બેઠો.

‘આપ બન્ને ઘણાજ મોટા માણસ છો અને આપને વખત બહુજ કિંમતી છે. મહારો વખત પણ મહારા કામના પ્રમાણમાં અમૂલ્ય છે. હું ઘણાજ દિલગીર છું કે મહારાથી આપને મદદ થઈ શકે એમ નથી. આપણો કિંમતી વખત નાહક વાતોમાં ખરબાદ કરવો ઠીક નથી.’

સર ત્રિલુવન એકદમ ઉભા થયા.

‘એવી રીતે સાબળવાન્દી એમને ટેવ—’ એટલું કહીને એ અટકી ગયા અને પાછા બેઠા. પછી જરાવાર શાંતિથી વિચાર કરીને બોલ્યા :

‘તમારી વાત ખરી લાગે છે. મી. જયંત ! તમને એ હકીકત કહેવી જોઈએ. વખતે એ તમને મદદરૂપ થઈ પડે.’

‘ખરી વાત છે.’ મી. મજમુદારે ટેકા આપ્યો.

‘તો મહારે આપને કહેવું જોઈએ કે આપ અમારા જેઠ જણુ : મહારા અને મહારા મિત્ર તથા સાથીદાર ડૉ. નટવર ઉપર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને જે કેં કહેશે તેના રજમાત્ર પણ દુરપયોગ નહિ થાય.’

‘એન્ડી મહારી ખાત્રી છે.’ સર સાહેબે કહ્યું.

‘એ કાગળ.....તરફથી લખાયા છે. અને એમાં.....હકીકત છે. હવે એ જો બહાર પડી જાય તો કેવું ગંભીર પરિણામ આવે એ તમે કહી શકો એમ છે.’ એમ કહીને અમને બધી વાત તથા સંજોગો સમજાવ્યા.

‘અને એને માટે મને તેટલો ખરચ કરવો પડે તો થે હરકત નથી. એન્ડી કિંમત અત્યારે કરોડોન્ડી આંકીએ તો પણ જોઈ છે.’ સર ત્રિલુવન પ્રસાદે કહ્યું.

‘એના લખનારને આપે ખબર આપી છે ?’ જયંતે પ્રશ્ન્યું.

‘હા. એક છૂપો તાર કથો છે.’

‘વખતે એમની ઇચ્છા એ કાગળ પ્રકાશમાં આવે એવી હશે?’

‘એમ નથી. અને એનાં પણ કારણો છે. એ એમ સમજે છે કે એનું એ પગલું ઉતાવળે અને મફલતથી લેવાયલું છે તેમજ એના પ્રકાશનથી આપણા કરતાં એને વધારે ગેરલાભ છે એટલે એમાં એનો હાથ ન જ હોય.’

‘તો પછી એના પ્રકાશનમાં કોનું હિત છે? એનો ઉપયોગ કરવાની ઇચ્છા ન હોય તો કોઈ માણસ એને શા માટે ચોર?’

‘ત્રણ ચાર પક્ષને એનાથી લાભ છે.’ એમ કહીને એ પક્ષનાં નામ કહ્યાં.

‘તો પછી એ લોકોમાંથી કોઈએ ચોરાયો હશે.’

‘એમ લાગે છે.

‘એ કાગળ એ રીતે ચોરાયો હોય તો કોને મોકલવામાં આવે?’

‘એ પક્ષના નેતાને. અને તે પણ વીસમી સદીનાં સાધનો જેટલી અડપથી એ કામ કરી શકે તેટલી અડપે.’

‘તો તો પછી એનાથી થતા અનર્થ માટે તૈયાર થવું જોઈએ.’

‘વખત જલ્દી જ થોડો છે.’

‘એ ખરું, પણ તેટલામાં થે તૈયારી કરી લેવી જ રહી. કારણ કે એ કાગળ બાર વાગ્યા પછી તો ગુમ થયો હોય એમ માની શકાય જ નહિ. એ કાલે સાંજે સાડા સાતથી બાર વાગ્યા સુધીમાં ગુમ થયો—ઘણું ખરું સાડા સાત કે આઠ વાગે કારણકે એ લેનારને કાગળ ત્યાં હોવાની માહિતી હતી એટલે એ જેમ બને તેમ જલ્દી જ લઈ લેવા પ્રયત્ન કરે એ દેખીતું છે—એટલે એને અત્યાર સુધીમાં દશબાર કલાક મળ્યા અને

ઐતલામાં તો એ ક્યાંનો ક્યાં પહોંચી બચ એ બનવા ભેગ છે.’

‘બરાબર છે. તમે કહો છો એમ થવું અસંભવિત નથી.’
સર ત્રિભુવને કહ્યું.

‘હવે ધારો કે એ કાગળ આપના કામ નોકરે લીધા—’

‘બંને નોકરો ઘણાજ પ્રમાણિક છે.’ મી. મહમુદાર
વચ્ચે જ બોલ્યા.

- ‘હું ભૂલતો ન હોઉં તો આપનો એ ખંડ બીજે માળે છે અને તેમાં જવાનો માત્ર એકજ રસ્તો છે. ત્યાં જનાર ચોરીજૂપીથી ભાગ્યે જ જઇ શકે એમ છે, એના પર કામ ને કામની નજર તો પડે જ. તો પછી એવી રીતે લેનાર બહારનું નહિ પણ ઘરનું જ કામ હોવું જોઈએ. હવે એ લખને ક્યાં બચ છે ? એ કે સીધું પેલા પક્ષના માણસો કે એજન્ટો પાસે ન બચ પણ એના કામ જૂપા બસુસને મળે. અને એવા બસુસો મ્હારાથી અબણ્યા નથી. આવી બતના કામમાં જે બગીતા છે તે બધાની હું તપાસ કરું છું અને એ કામ ગેરહાજર લાગશે તો એના તરફ ધ્યાન આપવું પડશે અને કામ કૈંક સરળ થશે.’

‘પણ એ શા વાસ્તે બંનેજ કાગળ લખ બેખમ ખેડીને બચ ? અહીંના જ એજન્ટને શા માટે ન આપે ?’

‘એનાં કારણો છે, અહીંના એજન્ટો કરતાં એ લોકોને સીધા સંબંધ બહુ સારો હોય છે અને તે રીતે વધુ મળવાની આશા પણ હોય છે. અહીંના એજન્ટો સાથે તો ઘણીવાર અણબનાવ હોય છે કારણ કે વખત આવે એનો ભાંગરો વાટવામાં પણ એ લોકો પાછુ વાળીને જુએ નહિ એવા હોય છે.’

સર ત્રિભુવને ડોકુ હલાવી બચતના કથનને ટેકા આપ્યો.

‘તમારી વાત ખરી છે. ત્યાંથી જે મળે તે અહીં ન ઉપજે. એ હવે તમને સોંપ્યું. તમારી તપાસ તમે શરૂ કરો અને અમે હવે અમારી તૈયારી બનતી અડપથી શરૂ કરીએ. તમારી

તપાસનું પરિણામ જણાવતા રહેભે.' એમ કહીને બન્ને જણે રબ લીધી.

એ માનવાંત મહેમાનોના મયા પછી કુટલીક વાર સુધી જ્યંત વિચારમાં હતો. એ દરમિયાન હું મુંબાઈ સમાચારમાં એ એક દિવસ પર બનેલા એક કિસ્સાને રસપૂર્વક વાંચતો હતો. મહાર્ પ્યાન થોડી વારે એના તરફ જોંચાયું એટલે એણે કહ્યું:

‘એ જ સરળ રસ્તો છે. કાંઈ પણ હિસાબે એ કામજ પેલા ત્રણમાંના એકની પાસે ગયા હશે, નટવર! અને બે બની શકશે તો એમની પાસેથી ખરીદી લેવા પ્રયત્ન કરીશ. પૈસાથી પતવું હશે તો મુંબાઈ સરકાર બેઠકે તેટલા રાજપુશીથી આપશે. એ ત્રણેનાં નામ : હુસેનખાન, રંગપા ચેટ્ટીઆર અને અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલે—’

મહેં છાપા તરફ બેઠકે પૂછ્યું :

‘એ અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલે નેપીઅન સી રોડ પર રહે છે?’

‘હા.’

‘ત્યારે એ તો તને મળશે નહિ.’

‘કેમ?’

‘કાલે રાત્રે એનું એના ઘરમાં જ ખૂન થયું.’

મહારા મિત્રે ઘણીયેવાર મહેને આશ્ચર્ય પમાડીને મુગ્ધ કર્યા છે. એને મહેં આશ્ચર્યચકિત કર્યા હોય એવું ભાગ્યેજ બનતું અને એવા વિરલ પ્રસંગોએ મહારા આનંદની અવધિ આવતી. આ પણ એવો જ પ્રસંગ હતો. એ એકદમ ઉમો થઈ ગયો અને મહેને મોટેથી વાંચવા કહ્યું.

નેપીઅન સી રોડ પર ખૂન !

એક ઘણો ગંભીર પ્રકારનો ગજબનાક ગુન્હો ગઈ કાલે રાતના નેપીઅન સી રોડ પરના નં. ૧૬ ના બંગલામાં બનવા

પામ્યો હતો. એ નાના પણ સુશોભિત મકાનમાં મી. અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલે નામના બણીતા ગૃહસ્થ રહેતા હતા. એવજી ઘણાજ મીઠા સ્વભાવના મીલનસાર આદમી હતા. એમની ઉંમર યોત્રીસેક વરસની હતી અને હજી સુધી પરણ્યા ન હતા. એ ભતે એકલાજ ત્યાં રહેતા હતા. મરનારના એ નોકરો પૈકી સાવિત્રી રસોઈયણુ છેક ઉપર સ્વયં ગઈ હતી અને બીજો ઘાંડુ સિપાઈ પરેલમાં કોઈ દોસ્તદારને ઘેર સત્યનારાયણની પૂજા હતી એટલે ગયો હતો. દસ વાગ્યા પછી મી. ગોડબોલે ઘરમાં એકલાજ હતા. તે પછી શું થયું ને શું નહિ તેનો પત્તો લાગ્યો નથી પણ આશરે પોણાબાર વાગે પોલિસ સિપાઈએ ત્યાં થઈને જતા નં. ૧૬ ના બંગલાનો દરવાજો ખુલ્લો બેસ્યો એટલે એણે બેસું તેા બંગલાના બારણાં પણ ખુલ્લા હતાં. અંદર જતી બજતી હતી એટલે એણે જુમ મારી પણ કોઈએ જવાબ ન આપ્યો. એ આગળ વધ્યો તેા અંદરના ખંડનો રંગ તદ્દન બદલાઈ ગયેલો બેસ્યો. બધું ફરનીયર આમતેમ વેર વીગેર પડ્યું હતું અને તેની વચ્ચે એ ઘરનો માલિક મરણ પામેલો પડ્યો હતો. એને કોઈએ ઘા કર્યો હતો અને તે હૃદય સોસરો નીકળ્યો હોઈ એકાએક મરણ પામ્યો હોય એમ જણાતું હતું એ ખંજરનો ઘા હતો અને પાસેજ તે લોહીથી ભીંજાયલું એક બાજુ પડ્યું હતું. મારનારનો ધરાદો ચોરી કરવાનો ન હતો કારણ કે એણે એ ખંડમાંથી કોઈ પણ કિંમતી ચીજ ઊઠાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો ન હતો. મી. ગોડબોલે એટલા બધા બણીતા માણસ હતા કે એમના આ આકર્ષક અને અણધારેલા બેદી મરણથી એમના સેંકડો રનેહીઓ અને સંબંધીઓને આઘાત થયા સિવાય નહિ રહે.

‘આ ઉપરથી તને શું સમજાય છે? નટવર!’ જરા થોભીને જ્યંતે પૂછ્યું.

‘ઐ ઐક અણુધાર્યાં બનાવ લાગે છે.’

‘અણુધાર્યાં? હજી હમણાં જ આપણે વાત કરતા હતા તેમાંનો ઐક જે વખતે ઐ કાગળ ચોરાશે તે વખતે ઐકાઐક મરણ પામે છે. ઐ અકસ્માત હોય ઐમ મ્હને નથી લાગતું. મ્હને તો ઐ બે બનાવો વચ્ચે કેંક સંબંધ હોય ઐમ લાગે છે નટવર! અને ઐ સંબંધ શોધવો ઐ આપણું કામ છે.’

‘પણ તો પછી પોલિસને બધી ખબર પડી ગઈ હશે.’

‘રહેજ પણ નહિ. ઐ લોકો તો જે વિગતો નેપીઅન સી રોડ પર જુએ છે ઐટલીજ જાણે છે. આપણા અસીલની વાતનો વા પણ ઐમને કાને નહિ બય! આપણે જ ફક્ત બેઉ બનાવો અને ઐ બેઉ વચ્ચે પરસ્પર દિત સંબંધ છે તે બણીઐ છીઐ. ઐક વિશિષ્ટ કારણને લીધે પણ મ્હને ગોડબોલે માટે શક છે. પેલા બે કરતાં ઐ મી. મઝમુદારના બંગલાની વધુ નજીક રહે છે અને ઐજ કારણસર ઐને અને મી. મઝમુદારના કોઇ પણ માણસને—નોકરને સંબંધ હોય કે અરસ્પરસ ખબર જલ્દી લઈ દઈ શકે ઐ વધુ સંભવિત છે. અલગત, આમાં સંડોવાતા માણસો ગણ્યા ગાંઠ્યા છે તેમ જ બધો બનાવ પણ થોડા વખતમાં બનવા પામ્યો છે. અરે! પેલું વળી કાણ આવે છે?’

થોડીવારમાં માણસે કોઈ બાઈના આવવાની ખબર આપી. બયંતે તેને અંદર મોકલવાની સૂચના આપી.

તરત જ અમારા ખંડમાં ઐક અનૂપમ લાવણ્યવતી યુવતી દાખલ થઈ. તેનો પોષાક સુધરેલી ગુજરાતીને છાજે ઐવો હતો. ઐના સૌંદર્ય પર દુઃખના શેરડા પડ્યા હતા.

‘ઐ હમણાં અહીં આવ્યા હતા, મી. બયંતરાય!’

‘કાણ મી. મઝમુદાર?’

‘હાજી.’

‘થોડીક જ વાર થઈ.’

‘ઐ શી વાત કરી ગયા તે કૃપા કરી કહેશો?’

‘આપ જરા સ્વસ્થ ચિત્તે બેસો.’ ઐમ કહી જયંતે ખુરસી તરફ આગળી કરી. ‘આપ મહને બણી જ કફેાડી સ્થિતિમાં મુકો છો પણ મહારે કહેવું બેઠએ કે ઐ મહારાથી બણાવી શકાશે નહિ.

આવનાર બાઈ-શ્રીમતી મનેારમા-ઐ પોતાની બેઠક બારીની તરફ પીઠ રાખીને ગોઠવેલી ખુરસી પર લેતાં કહ્યું:

‘જયંતભાઈ! આપની સાથે હું ખુલાસેથી વાત કરીશ. અને આશા રાખું છું કે તમે પણ ઐવી રીતે વર્તશો. અમારી દંપતીની વચ્ચે ઐક વાત સિવાય બધીયે વાતોમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ, અનુરાગ અને ઐક્ય છે. ઐ ઐક વાત તે રાજકારણની. ઐમાં ઐ મહને કાંઈ વાત કરતા નથી. ગઈ કાલે રાત્રે અમારે ત્યાં ઐક ગંભીર બનાવ બન્યો છે. હવે ઐ સંબંધ મહને વિશ્વાસપાત્ર વાત કરવામાં આવતી નથી. છતાં શું બન્યું છે અને તેનું પરિણામ શું આવશે ઐ બણવું મહને અત્યંત ઉપયોગી છે. અને ઐ તમારા સિવાય મહને બીજું કાંઈ કહી શકે ઐમ નથી. ઐટલે કૃપા કરીને આપ ઐ બધી હકીકત મહને અથેતિ કહેશો તો મોટો આભાર થશે. ખરું પૂછો તો બે મહારા પર વિશ્વાસ રાખે તો ઐમના લાભની વાત છે પણ ઐ તો ઐમની ખુશીની વાત રહી! ઐ કાગળ ચોરાયો છે તે શાને લગતો હતો?’

‘તે મહારાથી કહી શકાય ઐમ નથી.’ જયંતે જમવા આપ્યો. મનેારમાઐ નિશ્વાસ નાખ્યો.

‘ઐ વિમતો બે આપના પતિ જ આપનાથી ઘૂપી રાખવા માગે છે તો પછી ઐ ખુશી કરવાનું મહને કાંઈ કારણ નથી. ઐ ઉપરાંત ધંધાની રૂઐ પણ મહારા અસીલોની હકીકત ઘૂપી રાખવા હું બંધાયેલો છું. મહને પૂછવા કરતા આપ ઐમને પૂછો

‘તો જ વધારે સારું છે.’

‘મહેં પૂછ્યું હતું. છેલ્લા ઉપાય તરિકે જ હું તમારી પાસે આવી છું. તમે બધું ન કહો તો બધે પણ હું પૂછું તેનો જવાબ આપશો તોયે બહુ છે.’

‘શું પૂછવું છે ?’

‘આ બનાવથી મ્હારા પતિની અત્યારની પરિસ્થિતિમાં ફેરફાર થવા એથવા એમની બદનામી થવા સંભવ છે ?’

‘બે બધું સીધું પાસર ન ઉતરે તો એમ થાય તેમાં નવાઈ નથી.’

‘એમ !’ એની શંકાઓ કેંક નિર્મળ થતી હોય એમ એણે કહ્યું

‘એક બીએ સવાલ પૂછ્યું ? એ બોલી ગયા હતા તે પરથી લાગે છે કે એનાથી આખા દેશને નુકશાન થાય એવું ભયંકર પરિણામ પણ આવે એ શું ખરી વાત છે ?’

‘બે એમણે એમ કહ્યું હોય તો એ બોલું છે એમ કહેવાની મ્હારી ધરજા નથી.’

‘કેવું નુકશાન થાય ?’

‘એનો જવાબ ન આપી શકાય. મહેં જે કહ્યું છે તે પણ બહુ વધારે પડતું છે.’

‘તો પછી તમારો ઝાઝો વખત જરબાદ નહિ કરે. તમે વધુ કહી શકતા નથી એ માટે તમને ઠપકો અપાય એમ નથી ! એક ઉપકાર કરશો ? મ્હારા અત્રે આવાવની વાત એમના બહુવામાં ન આવે એ રીતે વર્તશો ?’

‘બનશે તો—’ એવો જવાબ આપ્યો.

અને જરાક મલકાઈને મનોરમાએ રબ લીધી.

‘નટવર ! આ બધી તારા ખાતાની વાત થઈ. સીએના સ્વભાવનું વર્તિકરણ કે પૃથક્કરણ એ તને ઠીક આવડે છે.’ એના

મયા યછી જમતે મ્હને કહું. 'એ શી રમત રમે છે? એનો ખરાદો શો છે?'

'એણે કહું તે તદ્દન ખરું છે અને એની ચિંતા વ્યાજબી છે.'

'એમ! પણ એની રીતભાત, દેખાવ' વાતચીત એ બધાનો તો વિચાર કર, નટવર! એ પોતાની લાગણીઓ દબાવવામાં હોશિયાર હોવા છતાં પણ એના કાણુની કમાન કદી કદી છટકતી હતી તેનો તો વિચાર કર!'

'એ વિચારી ઘણી ગભરાઈ ગઈ હતી.'

'અને કેવી રીતે એ હકીકત બહુવા એણે આજીજી કરી તે યાદ કર! એનું એમ કરવાનું કારણ શું હતું? અને એણે આ બધામાં કયું પુરસ્કૃતિ પસંદ કરી તે તો જો. પોતાના મ્હોં પર પ્રકાશ ન પડે અને મનની લાગણી તથા મ્હોંના ફેરફાર બહુ ય નહિ એવી ઊંઠક એણે પસંદ કરી. એના મનની વાત આપણે અણી જમએ તે એને પસંદ ન હતું.'

'હા, એણે પુરસ્કૃતિ તો એવીજ પસંદ કરી.'

'અને છતાંયે એનો હેતુ સમજતો નથી. પેલા કેસમાં આપણે આમ નજીવી વાત પરથીજ ચુંચ ઉઠેલી હતી તે યાદ છે ને?'

'હાર્તો. કેમ ઊઠ્યો?'

'હું જરા નેપીઅન સ્ટી પર લટાર મારી આવું, અને જોઈ તો ખરો કે ત્યાં શું બન્યું છે! ત્યાંથીજ કે બહુવા જેવા સમાચાર મળશે એવી મ્હારી માન્યતા છે. બહુખરું જમવા ટાણે તો હું આવી પહોંચીશ.'

એ આખો દિવસ, એની પછીનો અને તેની પછીનો દિવસ જમતે એકદમ મંજીર સ્થિતિમાં રહ્યો. ન કોઈ સાથે ખુલાસેથી એણે કે વાત કરે! એ વખત દરમિયાન મરનારની લાસ પર જયુરી ભરાઈ અને કોઈ અભણ માણસે ખૂન કરવાથી મણુ

નીપજ્યું એમ ચુકદો ચાપ્યો. કારોનરની કોર્ટમાં પણ બહુવાર જેવી જુબાની પડી નહિ. ઘોડું સિપાઈ બહાર ગયો હતો અને એણે પોતાના સાક્ષીઓ રજૂ કરી પોતે ખૂન થયું ત્યારે પરેલમાં હતો એ વાત સાબીત કરી હતી એટલે એને છોડી દેવો પડ્યો હતો. સાવિત્રીએ જણાવ્યું કે એને તો કૈંજ ખબર ન હતી. એ તો છેક છેત્રાડેના ભાગમાં ઉપરને નાકે સ્વપ્ન રહી હતી તે છેક બ્રમરાણ થયું ત્યારે અગી.

એમ ત્રણ દિવસ સુધી એ વાત ભેદ ભરમ જેવીજ રહી. જ્યંત કૈંક વધુ બહુવા પામ્યો હશે પણ એ તો કૈંજ ખોલતો ન હતો !

ચોથે દિવસે છાપામાં એક નવાઈ જેવી હકીકત છપાઈ.

નેપીઅન સી રોડ પર ખૂનીનો પત્તો.

ધણીને મરનાર ભેટી ખેરી.

વડોદરાની પોલિસે કરેલી શોધ મુજબ અત્રેના નેપીઅન સી રોડ પર થયેલા મી. અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલેના ખૂન વિષે ધણી બહુવા જોગ હકીકત બહાર આવી છે. મરનાર મી. ગોડબોલેનું કોષ્ટકે ખંજર વડે ખૂન કયું હતું અને શક ઉપરથી એમના સિપાઈને પકડવામાં આવ્યો હતો પણ એ તે વખતે પરેલ હતો એમ પુરવાર થવાથી એને છોડી મૂકવામાં આવ્યો છે. ગઈ કાલે માલતીબાઈ પાંચે નામની એક સ્ત્રીને મગજ અમિત હાલતમાં દીવાનશાળામાં ખસેડવામાં આવી હતી એ રાવપુરામાં ફેટલાંક વર્ષોથી રહે છે અને એનો ધણી હરિભાઈ વિઠ્ઠલ પાંચે બહુ શેડો વખત વડોદરા ખાતે રહેતો એમ માલુમ થયું છે. તપાસ પરથી જણાય છે કે માલતીબાઈ મુંગાઈ ગયેલી ત્યાંથી તાજેતરમાંજ વડોદરે આવી ત્યારથી ગાંડી થઈ ગઈ છે. એના ધણી હરિભાઈ વિઠ્ઠલ પાંચે અને મરનાર અનંત વિષ્ણુ ગોડબોલેના ફોટા સરખાવી બેતાં જણાય છે કે એ બંને એકજ

બંધિત છે. કાણુ બધે કેમ પણ મરનાર એવી રીતે વડોદરા અને મુંબાઈ ખાતે જુદે જુદે નામે ભેદ ભરી જાંદગી ગુબરતા જણાતા હતા. માલતીજાઈએ પોતાના ધણી તરફથી ધણું દુઃખ વેઠ્યું હોય એમ લાગે છે. તે દુઃખની મારી એ હેરાન પરેશાન થઈને પોતાના ધણીને શોધવા મુંબાઈ આવી લાગે છે. મંગળવારે સવારે એ ગ્રાન્ટરોડ સ્ટેશન પર મગજ ભ્રમિત હાલતમાં ફરતી હતી એવી પોલિસને ખતર મળી છે. આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે એણે પોતાના મગજની ભ્રમિત હાલતમાં કે પછી કોઈ ન જણાયલા સંજોગોમાં પોતાના ધણીનું ‘પૂન કયું’ હોય એ ન જાને એવી વાત નથી. સોમવારે રાતના મોડે સુધી નેપીયન સી રસ્તા પર રખડતી પોલિસે એને ભેધે હતી એમ પણ ખતર મળી છે.

‘આ ઉપરથી તને શું લાગે છે? જ્યંત!’ એ મોટેથી વાંચીને મ્હેં જ્યંતને પૂછ્યું.

‘મિત્ર નટવર!’ જ્યંતે હસીને કહ્યું ‘તું બહુજ ધીરજવાળો માણસ છે! આ ત્રણેક દિવસથી મ્હેં તને કેં કહ્યું નથી છતાં તેં જરાપણુ પૂછવા જોટલીયે અધીરાઈ જતાવી નથી. ઘણી વિગતો તે પછી મ્હારા બલુવામાં આવી છે. આ રિપોર્ટથી મ્હને જરા પણ મદદ નથી મળતી.’

‘પણ એના પૂનનો તો એ સંપૂર્ણ ખુલાસો આપે છે ને?’

‘પણ એનું પૂન તો માત્ર એક અકસ્માતથી જ થયું છે. જે કામ આપણે તપાસી છીએ તેના પ્રમાણમાં એ એક નજીવો જનાવ જણાય. આ ત્રણ દિવસોમાં એક બલુવા જેવો જનાવ જાયો છે અને તે એ છે કે આ ઘડી સુધી કેં જ નવો જનાવ જનવા પામ્યો નથી. પળેપળના મ્હને સમાચાર મળ્યે બધ છે. હવે જો આ કામજ જહાર ગયો હોય તો એવી શાંતિ રહેવા પામે નહિ. કોડે કો જહાર મયો નથી. તો પછી એ કયા છે?’

શા માટે એનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી? મહારા મગજમાં એ વાત પ્રતિપળે હથોડાના ધાની પેઠે ઠોકાયા કરે છે. એ જ રીતે ગોડબોલેનું 'પૂન થયું' એ શું અણધાર્યો સંભેળ હતો? એ કાગળ એને મળ્યો હતો? એ બે એને મળ્યો હોય તો એના બીજા કાગળો સાથે એ જડથો કેમ નહિ? એની માડી બૈરી એ કાગળ લખ મઘ? એ લખ મઘ હોય તો એ વડોદરે પડ્યો હશે? ત્યાં જઈને વડોદરાની પોલિસને ખાલી શંકાશીલ ક્યાં સિવાય મહારાથી તપાસ કેમ થઈ શકે? આ બધા સવાલ મહારા મગજને ગુંચવી નાખે છે. બે આ બધા અંતરાયો છતાં આપણે ફતેહ પામીએ તો તેા ઘણું જ સારું. આ હેઠલા સમાચાર આવ્યા. ઓહો! જમશેદજીએ કેં ધાડ મારી લાગે છે! ચાલ નટવર! આપણે નેપીઅન સ્ટી રોડ પર જવું જોઈએ.'

ગુન્દાના સ્થળની અમારી આ પહેલી જ મુલાકાત હતી. અમે ત્યાં ગયા ઓટલે જમશેદજી માંદને અમને આવકાર આપ્યા.

'કેમ વડોદરાના સમાચાર વાંચીયા?' એમણે પ્રછયુ

જયંતે માથુ હલાવી હા કહી.

'એ લોકો હમણાં હમણાં ટેસમાં છે જયંતે! પેલા બાબર દેવાને પકડીને એ લોકોએ પોતાની હોંશિયારી પુરવાર કરી છે! એ કહે છે તેમ માલતીબાઈ એકાએક અહીં આવી ને બારણું ખખડાવ્યું. ગોડબોલેએ એને ઓલાવી. બેઉબણુ વચ્ચે સખત તકરાર મઘ અને એકાએક એણે ખંજરથી પેલાને ઘાયલ કર્યો. ગુરૂનાના આવેશમાં સ્ટ્રી પણ વાઘણ જેવી વિકરાળ બની બચ છે! પેલો પડ્યો અને મરી ગયો. વાત દિવા જેવી છે!'

'છતાં તમે મ્હને ઓલાવ્યો!' જયંતે કહ્યું.

'એ તો બીજી બાબત છે-તદન નજવી-પણ તમને રસ પડે એવી. અબજબી ભરેલી-તમને એ પસંદ પડશે જ. એને

સુખ જનાવ સાથે સંબંધ નથી.’

‘શી બાબત છે ?’

‘તમને ખબર છે કે આ બતના જનાવ પછી બનતા સુધી બધી વસ્તુઓ મૂળ સ્થિતિમાં રાખવાની અમે ખાસ કાળજી રાખીએ છીએ એ મુજબ કોઇ ચીજ ખસેડવામાં આવી નથી. એક અમલદાર રાત ને દિવસ અહીં ચોકી કરે છે. આજે સવારે થણીખરી તપાસ પુરી થઇ હોવાથી અમે જરા ઠીકઠાક કરવાનો વિચાર કર્યો. આ ચટાઇ જમીન સાથે બરાબર જડી લીધેલી નથી એટલે અમે એ જાચી કરી તો અમને—’

‘શું જડ્યું ?’

જયંતનો ચહેરો થણા જ ચિતાવર થયો.

‘મહારી ખાત્રી છે કે એની તમને કલ્પના પણ નહિ આવે ! એ ચટાઇ પર પેલો ડાઘ પડ્યો છે તે દેખાય છે ? એ બતાવે છે કે પુષ્કળ લોહી વહી ગયું હોવું જોઇએ.’

‘ખરી વાત.’

‘અને છતાં એની નીચેની લાકડાની લાદીપર એને મળતો ડાઘ નથી એ બણી તમને નવાઇ લાગશે !’

‘ડાઘ જ નથી ! પણ—’

‘એમ જ. તમે એમજ કહેશો એમ મ્હેં ધાયું’ જ હતું.’

એણે ચટાઇ જાંચકી અને બતાવ્યું તો એના કહેવા મુજબ પેલા ડાઘની નીચે ડાઘ પડ્યો ન હતો.

‘પણ ચટાઇની અંદરની બાજુએ તો ઉપરના જેટલો જ ડાઘ પડ્યો છે.’

જમશેદજીનો ચહેરો પ્રકુલ્લિત થયો. પોતે એક બાહોશ નિષ્ણાતને યુગવાડામાં નાખ્યો એ વિચારથી.

‘હવે એનો ખુલાસો કરો. એવું બીજું ધાયું છે પણ તે બીજી બાજુ છે. જુઓ.’ એમ કહીને એણે ચટાઇ ફેરવી. અને

બીજા બાજુ પડેલું મોટું ધાણું બતાવ્યું. ‘આ ઉપરથી તમે શું ધારો છો?’

‘એમાં નવાઈ જેવું કંઈ નથી. ધાળાં એક સરખાં જ છે; માત્ર ચટાઈ જ કાંઈ એ જસેડી નાખી છે.’

‘ચટાઈ જસેડી છે એટલું બલુવાને તમારી મદદની જરૂર ન હતી. એ તો સમજાય એવું છે કારણ કે ચટાઈ ફેરવીએ તો એ ઉ ધાળાં એક બીજા પર આવી રહે છે પણ બલુવાનો મુદ્દો એટલો જ છે કે એ ચટાઈ એમ કાણે અને શા માટે ફેરવી?’

જ્યંત હદપારનો ચિંતાવર હતો.

‘આમ જુઓ મી. માદન !’ એણે કહ્યું ‘અત્યાર સુધી આના પર દેખરેખતું કામ પેલા કૉન્સ્ટેબલને સોંપ્યું હતું?’

‘હાજી. એને જ.’

‘તો પછી હું’ કહ્યું તેમ કરો. એને જરાજર તપાસો. અમારી પાસે નહિ પણ બીજાં ધોરણમાં લઈ જઈને. એને ખખડાવો એટલે એ એકરાર કરી દેશે. એને પૂછો કે એણે અબણ્યા માલુસને અહીં દાખલ કેમ કર્યો અને એકલો રાખીને જહાર કેમ ગયો? એણે બે ચટાઈ ફેરવી હોય તો એ સવાલ પૂછતા નહિ. એ ખરું જ હશે. એને કહેજો કે તમને બધી ખતર પડી ગઈ છે. દગાવજો એટલે એ માની જશે. સાચી વાત કહેશે તો માફી મળશે અને મોટું બોલશે તો નોકરી પરથી રજા મળશે એ પણ કહેજો.’

‘અરે પરવરદેગાર! એ બલુતો હશે તો ઘડીના છટ્ટા લાગમાં હું એને સીધો કરસ.’ જમશેદજી બોલ્યા અને થોડી-વારમાં પેલાને લઈને બીજા ખંડમાં ગયા.

‘નટવર! બ્યાન આપ.’ કહી જ્યંતે મ્હને ચેતવ્યો. એણે તરત જ ચટાઈ જસેડી અને લાકડાની લાટીઓ તપાસવા માંડી. એની બારીક નજર એક કકડા પર પડી. એની રહેજ

ફાટમાં એણે નખ ધાલીને એ કકડો છાંચો કર્યો. એની નીચે એક ચોરખાતુ હતું. જ્યંતે આવર ચહેરે એમાં હાથ નાખ્યો પણ અંદર કંઈ જ ન હતું. એનો હાથ ખાલી હતો !

‘જલદી નટવર ! જલદીથી ચટાષ નાખી દે.’

એટલે પેલી લાદી બરાબર મૂકીને મ્હેં ચટાષ ઠીક કરી ત્યાં તો જમશેદજી આવી લાગ્યા.

‘ખરી વાત છે મી. જ્યંત ! તમારું અનુમાન જરેજર ખરું છે. એણે એકરાર કર્યો છે. આમ આવ કાવસ ! આ ગૃહસ્થાને તારો એકરાર સંભળાવ.’

પેલા ડ્રાન્સ્ટેબલે નરમાશથી પોતાની વાત શરૂ કરી.

‘એવું થયું સાહેબ ! કે કાલે સાંજે જંગલો ભૂલી જમને કોષ બાષ અહીં આવી. મ્હેં એની સાથે વાત કરી. આખો દિવસ એકલા ભૂત જેવો ગાળ્યો હોય તો કોષ સાથે એ અક્ષર બોલવા મળે એ રાહત જ ને !’

‘પછી શું થયું ?’

‘એણે કહ્યું કે છાપામાં ખૂનની વાત આવે છે તે ક્યાં થયેલું ? કોષ ખાનદાન માણસ લાગ્યું એટલે જતાવવામાં મ્હને કેં એખમ ન જણાયું. મ્હેં આ જગ્યા જતાવીને વાત કરી એટલામાં એને મૂર્છા આવી. હું પાણી લાવ્યો ને ઊંટપું પણ ફેર ન પડ્યો એટલે નાકા પરના રેસ્ટોરાંમાં સ્મેલિંગ સૉલ્ટની બાટલી લેવા ગયો. એ લખને આવ્યો તો બાષ જ મળે નહિ. બિચારી શરમાઇને ચાલી ગઇ હશે !’

‘પણ પેલી ચટાષ કોણે ફેરવી ?’

‘એ જરા આમતેમ ચોખાષ હતી એટલે મ્હેં જ સીધી કરી. એ બાષને મૂર્છા આવી તેથી એકઠી થઇ ગઇ હતી.’

‘એ તને નસીબત મળી સમજ્યોને કાવસ ! હવે પછી આવી રીતની ભૂલ કરશે તો માફ નહિ થાય. તે’

બપયું કે એ મહેને નહિ સમજાય પણ એ ચટાઈ ભેતાં જ હું પામી ગયાં કે તેં કેં બદલત કરી લાગે છે.’ જમશેદજીએ રૂઆબથી કહ્યું.

‘એ બાપ અહીં એક જ વખત આવી હતી ?’

‘હાજી. ફક્ત કાલે સાંજે જ.’

‘એ કાણ હતી ?’

‘એનું નામ તો ખબર નથી સાહેબ ! પણ કેં કોઈને મળવા આવી હતી અને જાણતું જ મકાન કોઈએ જતાવ્યું એટલે અહીં આવી ચઢી હતી.’

‘જાણી હતી ? દેખાવડી હતી ? કેવી હતી ?’

‘આપ કહો છો એવી જ સાહેબ ! ઘણી દેખાવડી. અવાજ પણ ઘણો જ સુરીલો અને મીઠો. ભાલવે પણ ઘણી જ વિવેકી.’

‘એણે કપડાં કેવાં પહેર્યાં હતાં ?’

‘સાધારણ રીતે. ગુજરાતણા પહેરે છે એવાં પણ ઉપર પારસી સ્ત્રીઓની પેઠે ઓવરકોટ પહેર્યાં હતાં.’

‘કેટલા વાગે ?’

‘અંધારું થયું ત્યારે. હું રૅરટોરામાંથી આવ્યો ત્યારે જતી થઈ ગઈ હતી.’

‘ઠીક.’ જયંતે કહ્યું. ‘ચાલ નટવર ! આપણે હજી બીજો ઘણું જરૂરી કામ છે.’

અમે બહાર નીકળ્યા એટલે કાવસજી બહાર સુધી વળાવવા આવ્યો.

અમે થોડે આગળ જઈને વળાંક લીધો એટલે જયંત ખડખડાટ હસી પડ્યો. ‘નટવર ! હવે ત્રીજા અંકનો છેલ્લો પ્રવેશ શરૂ થાય છે. તને જાણીને સંતોષ થશે કે હવે કેં જ ધારતી જેનું નથી. કાગળ સલામત છે અને એને આપણે ઠેકાણાસર પહોંચાડવા જઈએ છીએ.’

આ સંભળી મ્હારા આનંદનો પાર ન રહ્યો. એણે એ શી રીતે મેળવ્યો, ક્યારે મેળવ્યો, અને કય રીતે એ પહોંચાડવા ભય છે તે મ્હને સમજાયું જ નહિ.

‘એ મળી આવ્યો?’ મ્હું પૂછ્યું.

‘હજી મળવાનો છે.’ એણે જવાબ આપ્યો. ‘કેટલાક મુદ્દા હજી સમજાયા નથી પણ આપણી પાસે એટલી વિગતો છે કે એને જોરે જો એ આપણે ન શોધી શકીએ તો આપણી જ મૂર્ખાઈ ગણાય. આપણે સીધા દરિયામહાલમાં જઈએ છીએ અને ત્યાં જો તે નિર્ણયપર આવીશું એમ મ્હને લાગે છે.’

દરિયામહાલ પહોંચતાં વેંત જ જ્યંતે મનોરમાખાત્ર છે કે કેમ તે તપાસ કરી. મી. મઝમુદાર જદાર ગયા હતા. મનોરમાએ અમને આવકાર આપ્યો.

‘એ જદાર ગયા છે તે હમણું આવશે. જ્યંતેમાઈ! જરા બેસો.’

‘મ્હારે આપનું કામ છે.’

એ સંભળી એને જાણે શેરડા પડ્યા

‘એમને મળતા પહેલાં મ્હારે આપને મળવું હતું. પેલો ઘણો જ કિંમતી કાગળ શોધી કાઢવાનું કામ મ્હને સોંપવામાં આવ્યું છે એ આપની બહુ જદાર નથી. મહેરબાની કરી એ કાગળ મ્હને આપી દો.’ જ્યંતે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં માગણી કરી.

એની અભયખીનો પાર રહ્યો નહિ. જેમ બને તેમ પોતાની લાગણી છૂપાવવાનો એણે ભારે પ્રયત્ન કર્યો.

‘તમે મ્હારું અપમાન કરો છો.’

‘એ બધું નકામું છે! છાનાંમાનાં કાગળ આપી દો.’

એનો ચહેરો પડી ગયો, છતાં થોડી ઘણી કિંમત એકઠી કરી અને કહ્યું:

‘તમે મ્હને ડરાવવા માગો છો ખરું? બેરાં માણસ

સાથે આવી રીતે વર્તતાં શરમ નથી આવતી? તમે કૈંક બહો
છો-કેટલું બહો છો?’

‘જરા સ્વસ્થ થઇને બેસો. વખતે પડી જશે તો વાળી
બેસશે. તમે બેસશો નહિ ત્યાં સુધી હું વાત નહિ કરું.’

એણે ખુરસી પર પોતાની બેઠક બીધી.

‘તમારે જે કહેવું હોય તે પાંચ મિનિટમાં કહો.’

‘એક પ્રતી છે. તમે પેલા ગોડબોક્ષને ત્યાં જઇને કાગળ
આપી બાબ્યાં અને પાછાં કાલે રાત્રે ત્યાં જઇને એ કાગળ લખ
આબ્યાં એ બધું મ્હારી બધુ બદાર નથી.’

એનો ચહેરો સફેદ પુણી જેવો થઇ ગયો. બોલતાં બોલતાં
એક એ ડચકાં પણ ખાધાં.

‘તમે ગાંડા થઇ ગયા લાગે છે!’ એણે છેવટે કહ્યું.

‘એ તો જે હશે તે જણાશે.’ એમ કહી પોતાના ખીરસા-
માંથી એણે કૈંક કાગળ કાઢ્યો. ‘મ્હેં આ મ્હારી સાથે જ
રાખ્યો હતો. મ્હારી ખાત્રી હતી કે એ ઉપયોગી નિવડશેજ.
પોલિસ કોન્સ્ટેબલે એ ચહેરો ઓળખ્યો છે.’ એમ કહી એણે
પેલા ફોટોગ્રાફ મનોરમાને બતાવ્યો.

એના મ્હોંમાંથી ભયની ઝીણી કિકિયારી નીકળી ગઇ.

‘ચાલો, બોલો! મનોરમાજીને! તમારી પાસે કાગળ
છે. તમને હેરાન કરવાની મ્હારી ઇચ્છા નથી. સીધે સીધાં
માની જશો અને કાગળ આપી દેશો તો તમારા લાભની વાત
છે. મ્હારી સાથે ખુલ્લા દિલથી વર્તશો તો બચી જશો.’

એની હિંમતને પણ હલ હતી!

‘જયંતભાઈ! તમે કૈં ભૂલ કરતા લાગે છે.’

જયંત ઊઠ્યો.

‘હું ઘણો દિલગીર છું તમારી બાબતમાં. મ્હેં તમને
બચાવવા મ્હારાથી બનતું કશું. હવે જે થાય તેનો હું

‘એખમદાર નહિ.’

એણે તરતજ સિપાઇને ઓલાવીને પ્રજ્ઞયું:

‘મી. મજમુદાર ક્યારે આવશે?’

‘પોણા વાગ્યે એ આવવાનું કહી ગયા છે.’

જ્યંતે ઘડિયાળ કાઢીને બેયું.

‘હજી પા કલાકની વાર છે. જહુ સાર. આપણે ત્યાં સુધી ચોક્કસ પડશે.’

સિપાઈ ભાગ્યેજ બહાર ગયો હશે ત્યાં તો મનેરમાઈ ઓકાઓક અજબ જેવો ફેરફાર થયો. એણે પોતાના એ હાથ વડે મોઢું ઢાંકીને કહ્યું:

‘જ્યંતભાઈ! મહેને બચાવો. મેલુને ખાતર મહેને મદદ કરો. અરે! હું એટલી ચાહુ છું કે મ્હારે લીધે એમને દુઃખ થાય એ હું ભાગ્યેજ બેઠ શકીશ. એ જ્યારે બધું બાણુશે ત્યારે જરૂર હૃદયભગ્ન થઈ જશે!’

‘તમે હવે ઠેકાણાસર આવી ગયાં તે ઘણું સારું થયું. આપણી પાસે વધુ વખત નથી. એ કાગળ ક્યાં છે?’

એણે એક ટેબલનું ખાતું ઉઘાડ્યું અને તેમાંથી એ લુર પરખીડિયું કાઢ્યું.

‘આ રહ્યો એ કાગળ.’

‘એ શી રીતે પાછો આપીશું?’ જ્યંતે ઓલ્યો. ‘એને પશુ કેં રસ્તા કાઢવો બેઠ્યો. પેલી પેટી ક્યાં છે?’

‘હજીયે એ શયનખંડમાં જ છે.’

‘કેટલું સારું! જલદીથી એ લઈ આવો તો.’

‘એને પહેલાં શી રીતે ઉઘાડેલી? તમારી પાસે ખીજ ચાની હોવી બેઠ્યો. ઉઘાડો તો.’

પોલકાની અંદરની બાજુના ખીરસામાંથી એણે ચાવી કાઢીને પેટી ઉઘાડી. એ કાગળથી હલોળાઈ બરેલી હતી. જ્યંતે

પેલું પરખીડિયુ કાષ દસ્તાવેજની ગડીમાં મૂકીને એને પેટીનાં કાગળોની વચ્ચે રાખી દીધા. પેટી પાછી વસાઈ, તાણું દેવાયું અને એને ઠેકાણે પહોંચી ગઈ.

‘હવે આપણે નચિંત છીએ.’ જ્યંતે કહ્યું. ‘હજી દસ મિનિટ છે તે દરમિયાન આપ ખુલ્લા દિલથી બધી વાત કહો તેા સાર. પહેલેથી છેલ્લે સુધી તમારું નામ નહિ આવે અને કાષને તમારો આમાં હાથ હતો એવી ગંધ નહિ આવે એવી રીતે હું વર્તીશ.’

‘હું તમને બધું કહીશ જ્યંતેભાઈ ! તમારાથી હવે કશુંય નહિ છૂપાવું. એમને એક ક્ષણ પણ દિલગીર થયેલા મ્હારાથી જોયા જતા નથી. એ માટે હું મ્હારું માથું આપવા પણ તૈયાર છું. મ્હારા જેટલું ભાગ્યેજ ખીજ સ્ત્રી પોતાના પતિને મ્હાતી હશે. એ એ બાળે કે હું આવી રીતે વર્તી છું તેા એમના દુઃખનો પાર ન રહે અને મ્હારે મરવા વખત આવે.’

‘બધું પછી, જરા જલદી કરો.’

‘મ્હેં કાંલેજી જીવનમાં એક મૂર્ખાઈ ભરેલો કાગળ સહાધ્યાયીને લખેલો અને તે ગૂંમ થઈ ચયેલો. અલગત, એમાં એવું કે ન હતું પણ જરા મ્હારી મૂર્ખાઈથી એાછુંવતું લખાઈ ગયું હશે. એ કાગળ જો એમના હાથમાં જાય તેા એમને કાણુંજ ખોટું લાગે અને મ્હારા પરનો એમનો વિશ્વાસ એાછો થાય. એ લખાયે વર્ષો થયા. વાત બધી લૂલાઈ ગઈ હતી. છતાં મ્હેં એકાએક આ ગોડખોલે વિષે સંભળ્યું અને મ્હારો કાગળ એ હરામખોરના હાથમાં છે એ બધું. મ્હેં એને ઢયા કરવા કહ્યું પણ એ ભારે હરામખોર નીકળ્યો. એ કાગળના બદલામાં મ્હારા પતિની પેટીમાંનો જુરા પરખીડિયાવાળો કાગળ હું એને આપું તેા એ મ્હારો કાગળ મ્હને પાછો આપે. એના કાષ ખાતમીદારે જુરા પરખીડિયાવાળા

કાગળની એને માહિતી આપી હશે. એણે મ્હને ખાત્રી આપી કે એ કાગળના ગ્રમ થવાથી મ્હારા પતિને ઉની આંચ પછુ નહિ આવે. મ્હારી સ્થિતિમાં તમે હો તો બીજું શું કરો? જયંતભાઈ'

‘એમની પાસે જઈ જધી વાત ખરેખરી કહીને વિશ્વાસ સંપાદન કરાવ.’

‘એ કરવાની મ્હારી હિંમત ન હતી. એક બાજુ વિનાશ હતો અને બીજી બાજુ વિશ્વાસઘાત હતો. વિનાશ કરતાં વિશ્વાસઘાત મ્હેં પસંદ કર્યો અને એમની ખાનગી ચાવીની છાપ લીધી એ ઉપરથી પેલાએ મ્હને ચાવી કરાવી આપી. મ્હેં કાગળ ચોર્યો અને પેલાને આપી આવી.’

‘ત્યાં શો બનાવ બન્યો?’

‘એના ખંડમાં ગયા પછી મ્હેં એને કાગળ આપ્યો એટલે એણે મ્હારો પેલો કાગળ પાછો આપ્યો. મ્હને એનો વિશ્વાસ ન હતો એટલે મ્હેં એ બેઠ લીધો. હું એના ઘરમાં ગઈ ત્યારે બહાર કોઈ બાઈ આંટા મારતી બેઠ હતી. થોડીવારે તે અંદર ધસી આવી. એના પગનો અવાજ સાંભળી ગોડબોલે ઊડ્યો. ચટાઈ ઉઘી કરી, લાટીમાં એક છૂપું કેકાણું હતું તેમાં પેલું પરબીડિયું નાખીને ચટાઈ નાખી દીધી.

‘પેલીએ તો અંદર આવીને મરાડીમાં આલસોલાલ ધાવા માંડી. એ જણ વચ્ચે સાડમારી થઈ. પેલીની પાસે ખંજર ચમકતું બેયું એટલે હું તો ત્યાંથી નાસી છૂટી. બીજો દિવસે છાપામાં એના ખૂનની વાત વાંચી. તે રાતે હું સુખી હતી કારણ કે મ્હારો કાગળ મ્હને મળી ગયો હતો અને બવિધ્યમાં આટલી ચકચાર થવા પામશે એ વાતથી હું સાવ અજણ હતી.

‘બીજો દિવસે સવારે મ્હને ખબર પડી કે હું ઉલટી ઓલામાંથી નીકળીને ચલામાં પડી હતી. એ કાગળ ગ્રમ થવાની ખાત્રી થતાં મ્હારા પતિને શોકમાં તરબોળ થયેલો ચહેરો હતું

લુધી શકીશ નહિ. મહને મ્હારી ભૂલ કબૂલ કરવાનું દિલ થયું પણ હું એમ કરી શકી નહિ. એમ કરતાં પહેલાં જે વાત એ ન બણે તે માટે મ્હેં આ બેખમ બેડયું તે વાત પણ એમને કહેવી પડે. તે ઉપરથી હું આપને ત્યાં આવી અને પરિસ્થિતિ કેટલી ગંભીર અને ભયમદ હતી તે બધું. એ કાગળ ગોડબોલેએ જ્યાં મૂક્યો હતો ત્યાં જ હોલો બેખએ પણ એ ઠેકાણે પણ મ્હારાથી સહેલાઈથી જવાય એવું ન હતું. જે દિવસ સુધી મ્હેં બારીક તપાસ રાખ્યા કરી. ત્રીજે દિવસે સાંજે મહને લાગ મળ્યો. એમાં મહને શી રીતે ફેલે મળી તે તમને ખતર છે. એ કાગળ મ્હારી સાથે લઈ આવી. એને બાળી દેવાની મ્હારી ઇચ્છા હતી કારણકે એ પાછો આપવાનું સાહસ મ્હારો ગુન્હો કબૂલ કર્યા સિવાય મ્હારાથી થાય એવું હતું નહિ. ચાલો, એ આવતા જણાય છે.' એમ કહીને એણે રજા લીધી.

તરત જ મી. મઝમુદાર અને સર ત્રિભુવનપ્રસાદ દાખલ થયા.

‘કેમ કે સમાચાર મી. જયંત!’

‘મહને કેંક આશા છે.’

‘મલુની મહેરબાની ત્યારે તો. સર સાહેબ આજે અહીં જમવાના છે. આ બનાવથી અમારી ચિંતાનો પાર નથી રહ્યો!’

‘મ્હેં બધેય તપાસ કરી છે. પણ કોઈ જગ્યાએ એ ગયો હોય એમ લાગતું નથી એટલે મ્હારી એવી ધારણા છે કે એ કાગળ આ મકાનની બહાર ગયો નથી.’

‘અરે મી. જયંત!’ સરસાહેબે અભયળીથી કહ્યું.

‘ખરેખર! એ બહાર ગયો હોત તો અત્યાર સુધીમાં ગાજ્યા વિના ન રહેત.’

‘પણ એ જૂપાવીને રાખી મૂકવા સાર આ ઘરમાંથી તે કાણ લે?’

‘હું કયાં કહું છું કે કોઈએ એ જૂપાવી રાખ્યા છે!’

‘તો પછી એ મહારી પેટીમાંથી ગયો ક્યાં?’

‘હું ક્યાં કહું છું કે એ પેટીમાંથી બહાર ગયો છે?’

‘મી. બ્રમંત ! મસ્કરીની પણ હદ હોય છે. આવે પ્રસંગે પણ મસ્કરી!’

‘તમે મંગળવાર સવાર પછી પેટી ફરી તપાસી છે?’

‘ના. એમ કરવાની જરૂર ન હતી.’

‘વખતે રહેજ ગફલતથી એ શોધી નહિ શક્યા હો.’

‘બિલકુલ અસંભવિત.’

‘પણ એથી મને સંતોષ નથી થતો. બહુ વખત એવી ભૂલ થાય છે કે એક ચીજ હોય છતાં ધ્યાન ન રહે. પેટું કહે છે ને કે ‘કડે છોકરું’ ને ગામે ખોળ્યું’ તેના જેવું. વખતે એ બીજા કાગળોમાં આડો અવળો ભરાઈ ગયો હશે.’

‘એ છેક ઉપર હતો.’

‘પણ કોઈ પેટી હલાવે તો આડો અવળો થઈ જાય ને.’

‘એ મગજમારી કરવા કરતાં પેટી જ અહીં લઈ આવોને મી. મજમુદાર!’ સર સાહેબે કહ્યું. ‘આપણે તપાસી બેઠાં એટલે છોડા આવશે.’

મી. મજમુદારે સિપાઈને બોલાવીને પેટી લાવવા કહ્યું. પેટી આવી એટલે એણે ઉઘાડીને બેવા માંડ્યું.

‘ખાલી નકાસો વખત ગુમાવવા જેવું. આ બધા કાગળોમાં એ ઉપર જ હતો. આ પેલા શિવજીના કાગળો. આ રેવન્યુ બીલના ખરડા. આ દિંદી સરકારનો ખરીતો. આ—અરે ભલા ભગવાન! આ શું? એ અહીં ક્યાંથી?’

સર સાહેબે એ પરખીડ્યું જેથી લીધું.

‘એજ એ. બરાબર સીલબંધ જ છે. ઘણું સારું થયું.’

‘ખરેખર! મહાન હૃદય પરથી કેટલો બધો બોલો ઉચકાઈ ગયો! પણ આ શી રીતે બનવા પામ્યું. તદ્દન અસંભવિત!’

‘હેં એકેએક કાગળ તપાસ્યો હતો. તમને કેમ ખબર પડી કે એ અહીંયાં જ છે ? તમે બડા બદ્દુગર બહુાવ છો જ્યંતરાયા !’

‘મ્હારી ખાત્રી હતી કે અહીં જ હોવો બેઠાં. ખીજે એ જડ્યો નહિ તેથી.’

‘મ્હારી આંખે એ મનાય એવું નથી.’

‘નજરે બેથેલી અને કાને સાંભળેલી વાત પણ કદી કદી જોટી પડે છે !’

મી. મઝમુદાર તરત જ એ ખુશખબર મનેારમાને કહેવાને ઠોડ્યા.

સર સાહેબે જ્યંત તરફ બેથું

‘એ કાગળ શી રીતે ત્યાં આવ્યો ? તમારા ખુલાસાથી હું ભોળવાઉં એમ નથી.’

જ્યંતે હસતાં હસતાં જવાબ દીધો : ‘દરેક ધંધાને આંગે કેટલીક બાબતો ઘણી ખાનગી હોય છે અને તે ખાનગી રહે તેમાં જ મઝા છે.’

‘જેવી તમારી મરજી.’

‘ચાલો નટવર ! આપણું કામ અહીં ખલાસ થાય છે.’ એમ કહી અમે રજા લીધી.

ગિરિજા : ગાંડી કે ડાહી

પ્રાણશંકર પંડિતજીને એવી ટેવ હતી કે એમને એક એજન્ડા જરૂર હોય તો સત્તર એજ ઉઘામે, આડી અવળી કરે પણ તે એજ શોધી કાઢ્યા વિના ન રહે. એમને ફાઇક કાગળની જરૂર પડી હોય એમ એમના વર્તન પરથી લાગતું હતું.

જરૂરી કાગળો મોટે ભાગે બ્યવસ્થીત ગોઠવવાની અને એમને ફાઇલોમાં રાખવાની મહેને ટેવ છે છતાં કેટલાક કાગળો એવા પણ હોય છે કે જેમને એ રીતે ગોઠવવાની મહેને જરૂર જણાતી નથી, કારણ કે એમ કરવામાં આવે તો મ્હારી મહેનત અને વખત બંને નકામા બય એમ મહેને લાગે છે. એ બતના કાગળો એક બાજુ રાખવામાં આવે છે. એમનો ઉપયોગ ભાગ્યેજ થઇ પડે છે છતાં એ તદ્દન નિરૂપયોગી હોય છે એમ મર્જાને નાશ કરવામાં એમને ડહાપણ જણાતું નથી. ઉકરડાને વધતાં વાર લાગતી

નથી એવી કહેવત છે તે ખરી છે. અમારા આ ભતના કાગળો પણ એ કહેવતને સાથે કરે છે. એ ખરેખર! પાંચ વર્ષમાં પુષ્કળ વધી ગયા હતા.

પંડિતજી એ આખો દમલો કાગળ કાઢીને તપાસતા હતા. એક પછી એક કાગળ ભેતા બધા અને ખીજી બાજુ મૂકતા બધા. ધીરેધીરે એક બાજુનો દમલો થટતો ગયો અને ખીજી બાજુનો વધતો ગયો.

‘હવે આનો નિકાલ આવે તો ઠીક!’ જ્યંતે સૂચના કરી.

‘ના રે ના! પંડિતજીને એનો યે ખપ પડ્યો તે એની ઉપયોગીતા પૂરવાર કરે છે.’ મહેં કહ્યું.

એવામાં પંડિતજીને કોઈ કાગળ કામનો લાગ્યો હોય તથી કે પછી અમારી વાતનો પ્રવાહ બદલવાના ધરાદાથી તે તો એ બધું પણ એમણે મહારા હાથમાં એક કાગળ મૂક્યો એ નીચે મુજબ હતો: ‘ભાઈશ્રી જ્યંતરાય,

આપનું તેમજ આપના મિત્રોનાં નામ મહેં ઘણીવાર વાંચ્યાં છે અને વિશ્વાસપાત્ર તથા ખાનદાન માણસો તરિક્કની આપની ખ્યાતી મહેં શાંભળી છે. ન્યુ પર્સિઅન ઓઇલ કંપનીની હાલ સી સ્થિતિ છે તેની માહિતીની મ્હને જરૂર છે તો કૃપા કરીને તે મેળવી આપસો તો આપનો મોટો આભાર થસે. ખીજું મહારી પાસે એના ૯૬૭ શેર છે તે જો વેચાવી આપસો તો ઘણી મહેરબાની થસે. સાધારણ રીતે કોઈ શેરદલાલ મારફત આ કામ હું એટલા વારસે નથી કરાવતો કારણ કે મ્હને બહુ કડવા અનુભવ મળ્યા છે. એ ઉપરાંત મહારી પાસે નાગપુરના પણ શેર પડ્યા છે એનો ભાવ પણ જણાવસોજી. એ જ વિનંતિ પત્રનો જવાબ વળતી ટપાલે લખસોજી.

લી. સેવક

જયરામદાસ લાલજીદાસ.”

‘પછી આતું શું થયું ?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘ઐ કાગળ ઈના ‘સ’ અને ‘શ’ ના ગરબડ ગોટાળાને લઈને મ્હને બરાબર યાદ છે.’ જ્યંતિ જણાવ્યું. ‘યાદ છેને નટવર ! ઐ કાગળ વાંચીને મ્હેં કહ્યું કે આ ભાષ સાહેબે કાષના શેર ચોર્યાં ભાગે છે અને આપણી મારફત ઈનો નિકાલ કરવા ઇચ્છે છે તેમજ ઈના ગુન્દામાં આપણને પણ ભાગીદાર બનાવવા માગે છે.’ મ્હેં હા પાડી.

‘ઐ જયરામદાસને હું મળ્યો તો નથી જ. ઐણે કરાચીથી કાગળ લખેલો અને સરનામું આપવાને બદલે પોસ્ટ ઓફિસને ભોકસ નંબર જ આપેલો. પછીથી હું લૂલતો ન હોઉં તો ઈનો કાગળ બાગળ આવ્યો જ નથી.’

મ્હેં પણ ઈને અનુમતિ આપી.

ઐ વાત આગળ વધી હોય ઈમ અમને યાદ ન હતું. આટલું પણ યાદ રહેતું તે જ્યંતિ જણાવેલા ‘સ’ અને ‘શ’ ના શંભુમેળાને લીધે હતું.

ઐ સાંજે બીએ ઈક બનાવ બન્યો.

રાતના દસ થવા આવ્યા. હતા. અમે ચાક્યા પાક્યા સ્વાની તૈયારી કરતા હતા ત્યાં પોલિસની સીસોટીનો તીણો અવાજ સંભળાયો. જ્યંત તરત જ બહાર નીકળ્યો. ઈટલામાં ફરીથી બીજી સીસોટી સંભળાઈ.

અમારા દરવાજા આગળથી ઈક પંદર સોળ વરસની ઉંમરની કુમારિકા ગભરાતી ગભરાતી ભાન વિનાની ભાગતી હતી. જ્યંતે ઈને બારણું ઉઘાડી અમારા મકાનમાં દાખલ કરી.

‘જલદી !’ જ્યંતે કહ્યું અને ઈની આનાકાની છતાં અંદર લઇ આવ્યો.

‘તમારે બિલકુલ ગભરાવાની જરૂર નથી.’ જ્યંતે ધીરજ આપવા માંડી.

એ ઘણીજ ગભરાઇ ગઇ હતી છતાં ઓઢી : ‘મહેને જવા દો. મ્હારે અહીં રોકાવું નથી.’

જ્યંતે ના પાડી અને કહ્યું : ‘જહાર જવામાં નવાણું ટકાનું ભેખમ છે. પેલી સીસોટી તમે સાંભળી ? પોલિસ તમારી પાછળ પડી અને તમે દોડતાં હતાં એટલે તો મહેં અંદર ઓલાવી લીધાં. શાંતિથી બેસો અને આરામ લો.’

‘પણ હું નિર્દોષ છું...’ એણે ધ્રુજતે અવાજે કહ્યું.

‘અલબત્ત, એ વાતમાં શંકાને સ્થાનજ નથી. ઉલટો હું જ ગુન્હેગાર છું કારણ કે પોલિસના પંખમાંથી છટકી જતા શિકારને સંતાવામાં હું મદદ કરું છું.’

એનો ચહેરો ઘણો સોહામણો હતો છતાં તખીયત સારી ન હતી અને બાંધો નજગો હતો. મધ્યમ વર્ગની હોવા છતાં એણે હાથે પહેરેલી વીંટી મુલ્યવાન લાગતી હતી.

જહાર રસ્તા પર દોડાદોડી ચઇ રહી હતી.

‘મહેને અહીં આવતાં કાંઈએ ભેખ ?’

‘શાંતિ રાખો. અહીં તમારો વાળ પણ વાંકો નહિ થાય, શું થયું તે મહેને ધીરેથી કહો.’

ભયને લીધે એ દોડી હતી અને એનામાં શક્તિનો સંચાર થયો હતો. એ મટી ગયો એટલે એ ધ્રુજવા લાગી. એનું આખું શરીર ભૂતસંચાર થયો હોય એમ ધ્રુજતું હતું. એના હોઠ પણ ફફડતા હતા.

જ્યંતે એને પાણી પાડ્યું.

એ થોડીવારે જરા સ્વસ્થ થઇ.

એણે પોતાની વાત શરૂ કરી અને જ્યંતે સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ રાખ્યો ન હતો તેવી કહાણી રજૂ કરી. એણે કહેવા માંડ્યું :

‘મ્હારું નામ ગિરિભ. હું ત્રણેક મહિનાથી મુંબાઇમાં આવી છું. મહેને મ્હારી એક ઓળખીતીએ ભલામણ કરી કે

હું કામ વિનાની છું તેા એકાદ એ ટયુશન રાખવાં. મ્હને એની વાત ગમી. એણે મ્હારે માટે ઘનશ્યામરાયને ત્યાં એમની દીકરીના ટયુશન સાર ગોઠવણ કરી અને આજે ને આજેજ મળવાની બલામણુ કરી. એ સાથે આવી હોત પણ અણુધાર્યા સંજોગોને લીધે એ રોકાઈ ગઈ. મોટે ભાગે ઘનશ્યામરાય દિવસે ઘેર હોય છે પણ આજે એમની કંપનીનો દિવસનો ખેલ હોવાથી અને એને અંગે કામકાજ હોવાથી નવ સાડા નવ વાગ્યે એ પાછા ફરવાના હતા. એટલે સાડાનવ વાગ્યે મ્હારે એમને મળવું એમ નહીં થયું હતું. એ જાણનો બલામણુ પત્ર મ્હારી યાસે લખને હું મળવા ગઈ.

ઘનશ્યામરાય પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટમાં જ રહેતા હતા અને એક આલિશાન મકાનનો આખો માળ એમણે ભાડે રાખ્યો હતો. પંડિતજીને પારકી પંચાત થણી ગમે છે એટલે એ તપાસ કરી આવ્યા હતા કે ઘનશ્યામરાય સહાડા ત્રણસો રૂપિયા ભાડુ ભરતા હતા. તેઓ ત્રણ વર્ષથી યુંવાઇમાં આવ્યા હતા અને એમણે કોરીએન્ટલ થીએટર ભાડે રાખ્યું હતું. એમનાં નાટકો જનતાનો ચાહ મેળવવાને બિલકુલ શક્તિવાન થયાં ન હતાં. આમ હોવા છતાં એ આટલી, બાદશાહી ઢાંચે શી રીતે રહેતા કે રહી શકતા હતા એ પંડિતજીને મન કાયડોજ હતો.

‘હું’ મળવા ગઈ તે વખતે એ પોતે ઘરમાં જ હતા. એમણે મ્હને આવકાર આપ્યો. બલામણુનો કાગળ વાંચ્યો અને એમની દીકરી ભાંધી ગઈ હતી એટલે બીજે દિવસે સહવારના મળવા માટે મ્હને કહ્યું. તે પછી એમણે મ્હારા અભ્યાસ સંબંધે પૂછપરછ કરવા માંડી. મ્હેં એમને વિવેકપુરઃસર જવાગ આપ્યા. અમે વાત કરતાં હતાં એવામાં એકાએક ઘનશ્યામરાય ઢળી પડ્યા, એમનો ઘોઘરો સાદ ગળામાંજ અટકી ગયો અને મ્હારી અબયબી વચ્ચે એમના ગળા આગળથી લોહીની ધાર

નીકળી ને એમના ખમીસને લાલ લાલ કરી ચૂકતી દેખાઈ.
એકંદરે એ દેખાવ થણાજ ભયંકર હતો. ’

‘તમે બીજો કે અવાજ સાંભળ્યો નહિ ?’ જયંતે પૂછ્યું.
‘જાંદુકની ગોળી વાગવાનો કે એવો જ.’

ગિરિભાઈ ડોકું ધુણાવી ના પાડી.

‘હું એટલી બધી ગભરાઈ ગઈ હતી કે ત્રિલકુલ અવાચક
અને જડ બની ગઈ. ભગવાન બલે, મ્હારી બધી શક્તિ પણ
એકદમ દરાઈ ગઈ. એવામાં એકાએક ડોકની ચીસ મ્હેં સાંભળી
અને પાછા ફરીને જોયું તો એક આઘડ વયની બાઈ જે ઘન-
શ્યામરાયની પત્ની હોવાની મ્હારી માન્યતા હતી તે ઉભી હતી.
‘અરે બાપરે! આ તેં શું કર્યું?’ એણે મ્હારા તરફ જોઈને
જરાડ મારી. ‘દરામજોર! જદમાશ! તેં એમને મારી કેમ
નાખ્યા?’ હું તો એટલી ભયભિત થઈ ગઈ હતી કે ત્રિલકુલ
બોલી શકી નહિ. પછી એકાએક મ્હને ધુન આવી હશે તે હું
જીવ લઈને દોડી, તે પછી મ્હેં પોલિસની સીસોટી વાગતી
સાંભળી એટલે તો ખૂબ દોડી. તમે તો મ્હને પોલિસના કબજા-
માં નહિ સોંપી દોને?’

જયંતે એને ધીરજ આપતા કહ્યું: ‘એવું હોત તો તમને
અહીં આશરોજ ન આપત! તમે જરા આરામ લો, એટલામાં
હું તૈયાર થઈને આવું છું, પછી આપણે છુપી પોલિસને મળીશું.
તમે જે બણો છો તે એમને કહેજો.’

‘પણ એ લોકો મ્હને પકડશે.’

લગભગ ગાંડા જેવી થઈને એ બોલી. એની સાથે દલીલ
કરવી ફાટ હતી.

‘કેટલું ભયંકર!... અરે ભત્રા ભગવાન! મ્હારા શા ભોગ
લાગ્યા કે હું મુંબાઈમાં આવી! મ્હારું ગામ શું ખોદું હવું?...
મહેલાં પેલું ભૂત, પછી પેલી ત્રિલાડી અને દહે આ...’

ઝીનાં આ અસંબદ્ધ વાક્યો સાંભળીને જ્યંતને નવાઈ લાગી. ઝીને કોઈ પણ રીતે શાંત કરવાની પ્રયત્ન જરૂર હતી. ઝીમ ન થાય તો ઝીને હિસ્ટીરીયાની ફીટ આવવા સંભવ હતો.

જ્યંતે બેયું તો ઝીના ગળા આગળ ખાડા પડતા હતા. હિસ્ટીરીયાના દરદીને જરા જેટલો પણ ધક્કો લાગે કે મગજ હિસ્ટેરાય ઝીવો બનાવ બને તો ફીટ આવ્યા વિના ન રહે. ગિરિબને ઝી રોગની શરૂઆત થતી હોય ઝીમ જ્યંતને લાગ્યું.

‘તમે બિલકુલ ગભરાશો નહિ. તમારી વાત ઝીવી છે કે કોઈપણ પોલિસ અમલદાર તમને પકડશે નહિ અને તમારા તરફ શંકાની નજરે પણ નહિ જુએ.’

‘પણ હું નાસી આવી તેનું કેમ?’

‘ઝીમાં શું? તમારી જગ્યાએ હું હોત તો હું પણ નાસી છૂટ્યો હોત. જરા થોભો હું આવું છું.’

ઝીમ કહીને જ્યંત કપડાં બદલવા ગયો. ઝી કપડાં પહેરીને આવ્યો ત્યારે ઝીની અગ્યળી વચ્ચે ઝીને જણાયું કે ગિરિબ નાસી ગઈ હતી.

જ્યંતના સદ્ભાગ્યે ઘનશ્યામરાય પરનો બલામણુ પત્ર પડી રહ્યો હતો તે ઉપરથી ઝી લખનારનું નામ અને ઠેકાણું જ્યંતને મળી શક્યું. ઝી લખનાર જ્યાગૌરી ગિરગામ એક રોડ પર ઘેલા હગનના માળામાં રહેતાં હતાં.

જ્યંત બહાર નીકળ્યો. ઝીનો વિચાર ઘનશ્યામરાયને મળવાનો હતો.

ઝીને રસ્તામાં જ પોલિસનો સિપાઈ રહામો મળ્યો અને સલામ કરીને પૂછ્યું: ‘હમણાં આપે સીસૌટી વગાડી હતી?’

‘નહિ! મહેં પણ ઝી સાંભળી તો ખરી’ જ્યંતે કહ્યું.

‘મહેં અને મહારા ત્રણચાર સાથીઓએ પણ ઝી સાંભળી અને અમે ઝી બાબતની તપાસ કરીએ છીએ. છેલ્લા અર્ધા

કલાકથી જામી ખાન દખને બેઠકે છીકે પણ એ સીસોટી વગાડનારનો પત્તો ખાતો નથી.’

‘જનશે તો એ ખોળી કાઢવામાં હું મદદ કરીશ.’

જયંતે આગળ જમને ઘનશ્યામરાયના ખારણા પરતું જાટન દાખ્યું. અંદરની બાજુ લાઇટ બળતી હતી. થોડી વારમાં ખારણું ઉઘડ્યું અને એ ઉઘાડનારને બેઠકને જયંત ચમક્યો. એ ઘનશ્યામરાય પોતે જ હતા.

‘કેમ સાહેબ! શું છે?’ એમણે પૂછ્યું.

‘મહારે આપની સાથે જરા વાત કરવાની છે.’ જયંતે જણાવ્યું.

‘બહે’ ઘનશ્યામરાયે કહ્યું. ‘અલબત્ત, આ વખતે હું આપની સાથે વધુ વખત રોકાઈ શકીશ નહિ.’

‘હરકત નહિ.’ જયંતે કહ્યું. જન્ને જણ અંદર ગયા.

જયંતે એક પણ નોકરને એ વખતે બેથો નહિ તેમજ ગિરિબાઈ વર્ણવેલા પ્રસંગને લગતી કું પણ નિશાની એની નજરે પડી નહિ.

જયંતે ઘનશ્યામરાયને બધી હકીકત જણાવી. એ સાંભળીને એમણે ઠોકું ધ્રુણાવી ના પાડતાં કહ્યું:

‘એ છોકરી ગાંડી હોવી બેઠકે! એ વાત ખરી છે કે એ મહેને સાડા નવને દશની વચ્ચે મળવા આવવાની હતી અને એ બાબતનો મહેને જ્યાગૌરી તરફથી ટેલીફોન પણ મળ્યો હતો. આપે જ્યારે ઘંટડી દબાવી ત્યારે મહેને એમ લાગેલું કે એ છોકરીજ આવી હશે. હું આપને ખાત્રી આપું છું કે એ અહીંયાં બિલકુલ આવીજ નથી અને પોલિસની સીસોટી તો મહેં ય સાંભળી છે પણ એ બાબત પર ધ્યાન આપવાનું મહેને પસંદ નથી. આપનું નામ મહેં ઘણા વખતથી સાંભળ્યું હતું મી. જયંત! એ છોકરી કેવી હતી?’

જયંતે એના દેખાવનું વર્ણન કર્યું.

‘મ્હેં એને ભેષજ નથી.’ ઘનશ્યામરાયે ડોકુ હલાવીને નન્નો વારથો. ‘ખરેખર! આપને જ કાષ્ઠ જનાવી ગયું હાગે છે. મી. જયંત! ’

જયંતે રબ લીધી.

ખીજે દિવસે સવારે જયંતે થેલા છગનના માળામાં જ્યાગૌરીની મુલાકાત લીધી.

જ્યાગૌરી એક શાળામાં શિક્ષિકા હતી. ઘનશ્યામરાયને એક વરસથી ઓળખતી હતી અને એણે ગિરિજાને બલામણુ પત્ર લખી આપ્યો હતો તેમજ ટેલીફોન કરીને ઘનશ્યામરાયને ખબર આપી હતી. ગિરિજાનું ઓળખાણુ એની એક મહેનપણી મારફત થયું હતું. ગિરિજાના રહેઠાણની એને ખબર હતી. એ એતવાડી મેષન રોડ ઉપર દામજી દેવજીના માળામાં મહાકોર ડોશીને ત્યાં ઉતરી હતી.

જયંત ત્યાં ગયો. ડોશીએ એને આવકાર આપ્યો અને એસાર્યો.

‘એ બિચારીનું મગજ ભમી ગયું છે.’ ડોશીએ કહેવા માંડ્યું. ‘આજે સવારે તો એણે ચહા પણ પીધી નથી. રાત્રે જાગીયે નથી. પથારીમાંથી ઊઠી ઊઠીને આંટા દીધાજ કરે છે.’

‘એ ગાંડી તો નથી થઈ?’

‘એવું જ હાગે છે. મ્હારો દાકતરને બોલાવવાનો વિચાર છે. એ કહેતી હતી કે એના મગજને કેંક આચકા લાગ્યો છે. આજ કાલનાં છોકરાંને રોગ પણ નવા નવા તો!’

જયંતે એને મળવા દેવાની વિનંતિ કરી.

‘તમે એને ક્યાંથી ઓળખો?’ ડોશીએ સવાલ કર્યો.

‘એ કાલે અમારા તરફ આવી હતી.’ એમ કહીને જયંતે ડોશીને ગળે ઉતરે એવી રીતે પોતે કયા સંજોગોમાં એને મદદ

કરી તે જણાવ્યું.

‘ભલે બાપા!’ ડોશીએ કહ્યું. ‘એ આ પડખેની ઓરડીમાં સૂતી.’

જ્યંત ગયો તે વખતે ગિરિજા મહારાષ્ટ્ર ગઈ હતી. ‘તમે મને પકડવા તો નથી આવ્યા ને?’ એણે પૂછ્યું.

‘નારે ના! બિલકુલ નહિ. તમને શા માટે પકડવામાં આવે એજ સમજાતું નથી. ઘનશ્યામરાય મરી નથી ગયા. એમને જરા પણ વાગ્યું નથી.’

એણે ફાટે ડોળે જ્યંત સામે તાકીને બોલ્યો ક્યું.

‘શું કહ્યું? મેં એ બધું બોલ્યું તે ખોટું? ઓ ભગવાન! કેટલો ભયંકર દેખાવ.’

‘તમે બોલ્યું એ બધું તરકટ અને બનાવટ હોવું બેઠકી. તમે ચાલી નીકળ્યાં તે પછી તરત જ હું ઘનશ્યામરાય પાસે ગયો અને એને પોતાને મળ્યા. એ તે વખતે સાબો તાબો હતો અને એણે મને કહ્યું કે તમારું મોં પણ એણે બોલ્યું નથી.’

એ સાંભળી ગિરિજાનો ચહેરો બોલો જેવો થઈ રહ્યો. એને ઘણી જ નવાઈ લાગી હતી.

‘ખોટી વાત!’

‘પણ એણે મને તમારા મળવા બાબતનો સાફ ઇન્કાર કર્યો. તમે શાન્ત થાવ અને મને બધી વાત કરો.’

‘બેસ બેટા! એ ભાઈ કહે તેનો જવાબ આપ.’ ડોશીએ પણ વચ્ચે પુરાઈને કહ્યું.

‘તમારા પિતાજી ગાંડા હતા?’

ગિરીજાએ માથું હલાવી હા પાડી.

‘એ સિવાય બીજું કાંઈ ગાંડું હતું?’

‘નાજી.’

‘એ શાથી ગાંડા થઈ ગયેલા?’

‘એ એક વખત ઘોડા પરથી પડી ગયેલા અને એને
હીધે માંડપણ આવેલું.’

‘એકાએક ?’

‘નાહ. બધા વખત પછી ધીરેધીરે.’

‘તે પછી શું થયું ?’

‘એમને દિવાનાશાળામાં લઈ ગયા અને એ ત્યાં જ
મરણ પામ્યા.’

‘એમને લઈ ગયા ત્યારે તમે કયા હતા ?’

‘તે પહેલાં મહેને વનિતા વિશ્રામમાં મૂકી હતી અને હું
ત્યાં જ હતી. હું સાત વરસની થઈ ત્યાર પછી મહારા પિતાજીને
મહેં બોધા જ નથી. એ બધો વખત દિવાનાશાળામાં રહ્યા પછી
મહેને ત્યાં મળવા જવા દેવામાં આવી નહોતી.’

‘તમારી દરકાર કોણ લેતું હતું ?’

‘મહારા એક પિતરાઈ કાકા. એમનું નામ મગનલાલ.’

‘તમે એને બોધો છે ?’

‘નાહ. કોઈ દિવસ નહિ. બાપુજીએ જ એને પૈસા આપેલા
અને જમીન લઈ દીધેલી. બાપુજી માંદા પડ્યા ત્યારે એ ત્યાં જ
હતો અને એણે જ અમારી જમીન સંભાળી લીધી હતી.
એના તરફથી મહેને બધા કાગળો મળેલા. વનિતા વિશ્રામમાં
મહેં વર્નાક્યુલર ફાઈનલની પરીક્ષા પસાર કરી. ત્યાર પછી
એણે જ મહેને સુંબાઈ આવવાની સચના કરેલી.’

‘એ મુજબ તમે અહીં આવ્યા—’

‘સહભાગ્યે એ આવી તે ગાડીમાં હું હતી એટલે હું એને
મહારે ઘેર લઈ આવી.’ મહાકારકોશી બોલ્યા. ‘એના બાપના
વખતમાં અમારે સારો સંબંધ હતો એટલે એને આશ્રમમાં
મહેં ના જવા દીધી.’

‘ઠીક. ત્યારે તમે મગનલાલને કદી બોધો જ નથી.

‘નાજી. એ એક વખત વનિતા વિશ્વામમાં રાજકોટ ખાતે મળવા આવેલો. પણ એ વખતે હું બહાર ગયું હતી. અમારી છોકરીઓની ઉબણી હતી એટલે.’

‘તમારા બાપુજી કેટલા પૈસા મૂકી ગયા છે તેની તમને ખબર છે?’

‘નાજી.’ એણે ડોકું હલાવીને કહ્યું. ‘હું કેંજ બહુતી નથી.’

‘હવે ગિરિજા બહેન! તમે પેલા જૂતની વાત કરતાં હતાં તે શું હતું?’

‘એટલું જ કે એક કાળો કદરખીદામણો ચહેરો. અવારનવાર મ્હારી નજરે પડતો હતો. એ કાળિયો જૂત મ્હને ખીવરાવતો હતો.’

‘ત્યારે એ ખરેખર જૂત ન હતું.—

‘નાજી. એ હતો તો માણસ જ પણ મ્હને ખીવરાવતો બહુ.’

‘અને પેલી બિલાડી.—’

‘એ કાળી બિલાડી પણ એ જ રીતે હેરાન કરતી મ્હારી પાછળ દોડતી. મ્હારી પથારીમાં આવીને ઘેસતી અને મ્હને કાયર કાયર કરી મૂકતી. એક વખત દાકતર પણ આ વાતને લીધે મ્હને તપાસવા—’

‘દાકતરને તમે બોલાવ્યો હતો?’ જ્યંતે વચ્ચે જ સવાલ કર્યો.

‘નાજી. પણ એને મ્હારી વાતની ખબર પડી હશે એટલે એ બિચારો કાળજી કરીને આવ્યો.’

‘મગનલાલે મોકલેલા કાગળો મ્હને બતાવી શકશે?’

‘ઘણી જ ખુશીથી.’

એમ કહીને એણે કેટલાક કાગળો આપ્યા. જ્યંતે એમને ખ્યાન દઈને બેઠો. એ બધાની લખાવટ વિચિત્ર હતી એક વાલી તરિકે સગીરને લખાતા પત્રોમાં જે મીઠાશ કે મમતા

જેમથી તેનો તેમાં સદંતર અભાવ હતો. મોટે ભાગે એમાં સમીર પાછળ કરવા પડતા ખર્ચ વિષે રોદધાજી હતાં. એક વાત વારંવાર લખવામાં આવી હતી કે ગિરિજના પિતા ધણાજ થોડા પૈસા મૂકી ગયા હતા.

‘બાપુજી પાસે પૈસાની તાણુ હતી એ વાત ખરી છે. એમણે એ થોડા પૈસા પણ શેરોમાં રોક્યા હતા અને એ બધા કાગળીયાં એ પોતાની પાસેજ રાખતા. એમની પાસે કેટલા પૈસા હશે એની પાછને ખબર જ ન પડે એટલે એ શું મૂકી ગયા છે ને શું નહિ એની શી રીતે ખબર પડે! હું ધારતી હતી કે એ સારા પૈસા મૂકી ગયા હશે પણ મગનલાલ એ બાબતની ના પાડે છે. એક વાત કહેવાની મ્હને હમણું યાદ આવી. એમણે થોડા શેરોમાં પૈસા રોકેલા અને એ બધા માલ વિનાના હતા એમ જ્યારે અમને બધાંને-ગામમાં-સ્તો-ખબર પડી ત્યારે સૌને નવાઈ લાગેલી. શેરોમાં કોલર માઈન-સના શેરો હતા. એ બાબત મેસર્સ કનૈયાલાલ એન્ડ કંપની સોલી-સીટર્સે મ્હને બોલાવેલી તે પરથી લાગે છે કે એના સારા પૈસા ઉપજશે અને હું તાલેવંત થઈશ પણ હજી એ સંબંધ વધી એ નડે છે કે મગનલાલનો પત્તો નથી. એ કેંક આફ્રીકા ખાતે ઉપડી ગયો છે, અને એનું સરનામું કોઈને ખબર નથી. મ્હને કાગળ મળેલો તે ફનિયા ખાતેથી હતો અને એમાં પોસ્ટલ ઓર્ડરથી પૈસા મોકલ્યા હતા તેમજ મુંબઈ આવવાની સલાહ હતી’

‘એ કાગળ ક્યાં છે?’

ગિરિજાએ એ પત્ર આપ્યો. જ્યંતિ એ ધ્યાન દેધને જોયો અને એનો વોટરમાર્ક પણ તપાસ્યો.

‘આપના પિતાજીએ કંઈ કંપનીના શેરો લીધા હતા? તમને કંઈ નામ યાદ છે?’

ગિરિજાએ સંભારી કાઢવા પ્રયત્ન કર્યો પણ એને કંઈ

યાદ આવ્યું નહિ.

‘સાવ નકામી એવી કોઈક કંપનીના શેર હતા અને મહેને એનો આકડો યાદ છે. એ ૯૬૭ હતા એટલું જ યાદ રહ્યું છે. કેમ પૂછવું પડ્યું?’

‘હું ધારું છું કે આ બધી હેરાનગતિમાંથી હું તમને મુક્ત કરી શકીશ. તમે બિલકુલ ગાંડા નથી. તમે મ્હારી સાથે કનૈયાલાલ સોલ્ડીસીટર પાસે ચાલો. તમે કશીએ બીક મનમાં રાખશો નહિ. ઘનશ્યામરાયનું ખૂન થયું છે અથવા તમે એ ક્યું છે કે તમારો એમાં હાથ છે, એ ખ્યાલ મગજમાંથી સદંતર કાઢી નાખો. હવે એકજ સવાલ પૂછવાનો રહે છે. મગનલાલ શો ધંધો કરતો હતો?’

‘બાપુજીએ એને પૈસા આપેલા ને જમીન ખરીદાવી આપેલી એ તો મહેં કહ્યું છે’ ગિરિભાએ જવાબ આપ્યો. ‘તે પછી એણે એ બધું વેચીસાટીને વઢવાણમાં જઈને નાટક કંપની કાઢી અને એ ધંધામાં એણે ઘણા પૈસા ગુમાવ્યા.’

‘સારી વાત છે. હવે આપણે કનૈયાલાલને મળીએ.’

જયંત, ગિરિભા અને મહાકાર ડોશીને લઈને કનૈયાલાલની ઓફીસે ગયા. એ મેડોઝ સ્ટ્રીટમાં આવેલી હતી. કનૈયાલાલ બાહોશ સોલ્ડીસીટર હતા અને સારી પ્રતિષ્ઠા મેળવી હતી.

જયંત એમને મળ્યો અને કોલર માઈન્સના શેરો સંબંધી પૂછ્યું.

‘વાત એમ છે મી. જયંત! કે એ માઈન્સની એજન્સીમાં ગિરિભાના પિતાનો એ આની ભાગ હતો અને મ્હારા એક અસીલનો એ બે આનીમાં છઠો ભાગ હતો. એને પોતાનો ભાગ વેચવો હતો એટલે એ ટ્રાન્સફરમાં ગિરિભાના વાલી મગનલાલની સહીની જરૂર હતી પણ એ આફ્રિકા ખાતે હોઈ એના

‘ઝરનામાની માહિતી ન હતી તેથી અમે ગિરિજાની સહી લઇને
-એ ઉમરલાયક થઇ હોવાથી-ચલાવ્યું.’

‘હીક, એ ખાતે આભાર. હવે આપને ગિરિજા તરફથી
કામ કરવાનું છે.’ એમ કહીને જયંતે ગિરિજા તથા મહાકાર
ડાશીને ભાલાવ્યાં.

‘શું કામ કરવાનું છે તે વિગતવાર કહો.’

‘એટલું જ કે ગિરિજા ઉમરલાયક થઇ છે એટલે એને
એના વાલી પાસેથી મિલકતનો કબજો અપાવવાનો છે.’

‘પણ એના વાલીનો પત્તો જ ક્યાં છે?’

‘એ મુંબઈમાં છે.’ જયંતે કહ્યું. એ સાંભળી ત્રણે
જણને નવાઇ લાગી. ‘એ બંતે અહીં રહે છે અને અત્યાર
સુધી એણે ગિરિજાને ગાંડી ઠરાવવાને ઘણા પ્રયત્ન કર્યા છે,
પણ એમાં તે સફળ થયો નથી. એણે છેલ્લો પ્રયત્ન તાજેતર-
માં જ કર્યો-’ એમ કહીને એણે બધી વાત ખુલાસેથી કહી.

‘ઘનશ્યામરાય એ જ મગનલાલ છે?’ ગિરિજાએ પૂછ્યું.

‘હાજી. એટલા ખાતરજ એણે આ બધું નાટક ગોઠવેલું.
એણે જ સીસોટી વગાડેલી, અને તમને ગાંડા બનાવવાની ગોઠ-
વણ કરેલી. પણ મહારા વચ્ચે આવવાથી એને સફળતા મળી નહિ.’

કનૈયાલાલે તરતજ કાયદેસર પગલાં લેવાં શરૂ કર્યાં અને
ઘટતા કામગીરી તૈયાર કરવા માંડ્યા.

જયંતે સીધા પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટમાં જઈને ઘનશ્યામરાયની
મુલાકાત લીધી. ઘનશ્યામરાય એ વખતે બહાર જતા તૈયાર
થયા હતા.

‘કેમ સાહેબ ! તમે પાછા બીજા કોઈના ખૂનની વાત
કરવા તો નથી આવ્યા ને?’ જયંતને બેઠને એમણે હસીને પૂછ્યું.

‘એ કરતાંયે ખરાબ !’ જયંતે કહ્યું.

‘કેમ !’

‘હાજી. મી. મગનલાલ !’

એ સંભળતાજ ઘનશ્યામરાયનો ચહેરો ફીક્કો પડતો લાગ્યો.

‘મહારં નામ તો—’

‘તમારં’ નામ મગનલાલ છે.’ જ્યંતે ધીરેથી કહ્યું.
‘થોડા વર્ષો ઉપર તમને ખબર પડી કે ગિરિભના પિતા
ગિરધરલાલ તમે ધાર્યા કરતાં થે ઘણા વધારે પૈસાપાત્ર હતા
એટલે તમે ગિરિભની મિલકત કબજે કરી અને તે પચાવી
પાડવાના પ્રયત્ન કરવા માંડ્યા. તમારા જેવા છાલકા મગજના
માણસને સુઝે એવી રીતે ગિરિભને ગાંડી ઠરાવવાનો તમે તાગડો
રચ્યો. એનો બાપ ગાંડો થઈને મરી ગયો એટલે એ પણ ગાંડી
થશે, એમ માનવું એ સરિયામ મૂર્ખાઈ છે. તમારી પેલા
કાળાલૂત માણસની, ને પાળેલી બિલાડીની વાત મહારાથી
અમણી નથી તમે ગોઠવેલું છેલ્લું નાટક પણ તમારે લાયકવું
હવું તમે આ બધાં નાણાં ક્યાંથી લાવ્યા અને શી રીતે
તાગડધિના કરો છો એ મહારી બધું બહાર નથી મી. મગન-
લાલ ! આજે બપોરના ત્રણ વાગ્યા સુધીમાં તમે મેસર્સ
કનૈયાલાલ એન્ડ કંપની સોલ્ડીસીટર્સને ગિરિભની મિલકત
સ્વાધીન નહિ કરો તો—’

ઘનશ્યામરાય અથવા મગનલાલનો શ્વાસ માતો ન હતો.
એના હાંબ ગગડી ગયા હતા.

‘એ બધું પુરવાર કરવું બારે પડશે—’ એણે કહ્યું.

‘એ બધામના પૂરાવા મહારી પાસે છે અને તમને
મોક્ષાળ મોકલતાં મહેને વાર નહિ લાગે. જે રસ્તો લેવો હોય
તે પસંદ કરવાને તમને પુરતો સમય આપું છું. એક સચના
કરી લઉં. ગુજરાતી લખાણમાં ‘શ’ અને ‘સ’ ક્યાં વાપરવા
એ તમને તમારા શિક્ષકે બરાબર બણાવ્યું નથી. તમારાં
લખાણમાં એના ઉપયોગમાં બારે ગોટાળો થાય છે.’

બાબામંડળ જેવા ચહેરે બનસ્યામરાથે જ્યંત સામે
જોયા કયું.

ત્રણ વાગ્યા પહેલાં એણે ગિરિભની મિલકત મેસર
કનૈયાલાલની કંપનીને સોંપી દીધી અને ગિરિભની પગે પડીને
પોતે કરેલ ગેરવહીવટ અને ગોટાળાને માટે માફી માગી.

ગિરિભને થોડા વર સાથે પરણાવવાનું હવે પંડિતજીને
માથે આવી પડ્યું છે.

સંજોગના ભોગ

‘સૌથી પહેલાં મહેને આ પત્ર મળ્યો.’ એમ કહીને
મીસ વડીલે જયંતના એક હાથમાં પત્ર મૂક્યો.
એ નીચે મુજબ હતો.

વસંત નિવાસ,
નૌપીઅન સી રોડ
૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૩૭

માનવંતા જીને,

આપના કેટલાક લેહેજતદાર પત્રો મહારી પાસે છે અને એ
સંબંધે તા. ૧૭ મી એ સાંજના ઉપરને સ્થળે મહેને મળશે. એટલે
તે વિષે રૂબરૂમાં વાત કરીશું. આ વખત કાંઈ પણ વાત બીજા
કામના પણ જાણવામાં આવશે તો તમારા પોતાના હકમાંજ
નુકશાન થશે એની ખાત્રી રાખશે. આ પત્રમાં જણાવ્યા મુજબ
મળવામાં પ્રમાદ કરશે તો એ પત્રો ઘટતે ઠેકાણે વખતસર.

પહોંચાડી દેવામાં આવશે. મ્હારી ખાત્રી છે કે એ પગલું ભરવાની તમે ફરજ નહિ પાડો. એજ.

શુભેચ્છક

પ્રભાકર ખી. પરિખ

‘કંઈ જાતના પત્રો સંબંધે સચના કરે છે?’ જ્યંતે પ્રજ્યં.

‘મ્હે’ મ્હારા એક સાથી દિનેશ દેશાઈ ઉપર લખેલા. એ વખતે મ્હને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતો કે એ પત્રો ખીજ કોઈના હાથમાં જશે.’ મીસ વકીલે જણાવ્યું.

‘એમાં કે વધારા પડતું લખાણ હતું?’

‘છેક એવું તો નહિ પણ અભિપ્રાયને વાંધા ભરેલું લાગે. અમે બંને એકબીજા તરફ આકર્ષાયા હતાં અને એને અગે એ પત્રો લખાયાલા.’

‘એ ગેરવલે શી રીતે ગયા?’

‘એ તો દેશાઈ જાણે. એની જ યેદરકારીથી એ ખીજને હાથ ગયા. બાકી આવી બાબતમાં સ્હેજ ગફલત પણ કેવી કાયંકર નીવડે છે એનો મ્હને હવે ખ્યાલ આવે છે.’

‘પછી તમે એને મળ્યાં?’

‘હાજી. એને મળ્યા વિના છૂટકો જ નહોતો એટલે હું ગમ, એણે એ કાગળો મ્હને બતાવ્યા અને એની નકલ આપી—’

‘પછી—’

‘એણે એ પત્રોના બદલામાં મ્હારી પાસે પૈસાની ઘણી મોટી રકમની માગણી કરી.’

‘કેટલા રૂપિયાની?’

‘પંદર હજારની. એ પાંચ કાગળોની એણે એટલી કિંમત આંકી હતી. એ રકમ હું એને વખતસર ન આપું તો એણે એ કાગળો ઘટતે ઠેકાણે પહોંચાડવાની ફરીથી ધમકી આપી.’

‘ઘટતે ઠેકાણું એટલે ?’

‘થોડા વખતમાં મ્હારા લગ્ન સર વરજીવનદાસના પુત્ર હરજીવનદાસ સાથે થવાના છે. સરસાહેબ અને એમનું કુટુંબ જૂના વિચારનું છે, એટલે એમના હાથમાં આ કાગળ ભય તો મ્હારા લગ્નમાં મોટું વિઘ્ન આવી પડે અને એ થતાં અટક્યા વિના ન રહે એટલે આ સંભોગોમાં મ્હારે એની ક્ષમકી ઉપર ધ્યાન આપ્યા વિના બીજો રસ્તો નહોતો. મ્હેં એને જરા રીતસરની માગણી કરવા વિનંતિ કરી, અને એ પણ જાણીયું કે મ્હારી સ્થિતિ એની પંદર હજાર રૂપિયાની માગણીને પહોંચી વળવા જેવી ન હતી, પણ તે એને ગમે ન ઉતર્યું. એણે મ્હને એ મહિનામાં એ નાણાં એને પહોંચાડવાની મુદત આપી હતી. એ મુદત ખલાસ થવા આવી છે છતાં એણે કહેલી રકમ ભરવાને હું અશક્ત છું.’

‘તમારાથી એ બાબતની ભેગવાઈ થાય એમ નથી ?’

‘કોઈ પણ સંભોગોમાંય નહિ. બહુ બહુ તો દસહજાર રૂપિયા હું આપી શકું અને તે પણ મ્હેં મહા મહેનતે એકઠા કર્યા છે.’

‘ઠીક. લગ્ન ક્યારે છે ?’

‘ઘણું ખર્ચ વેશાખ મહિનામાં. તીથિ નક્કી નથી થઈ પણ થઈ જશે.’

‘ભલે. પેલા પત્રોની નકલો તમારી પાસે છે ?’

‘આ રહી.’ એમ કહીને એણે પોતાની પર્સમાંથી નકલો કાઢીને જ્યંતને આપી.

‘હું એને મળીશ અને જનશે તો એાજામાં એાછી રકમ કામ પતાવી આપીશ, છતાં આ ભતના માણસોના મ્હને ભરોસો નથી.’

‘કોઈ પણ રીતે દસ હજારથી માનતો હોય તો મનાવજો.

નહિતર બીજે કામ રસ્તે એ પત્રો મળી શકે એમ હોય તે
મેળવી આપશે; તેા આપનો ઘણો ઉપકાર થશે.’

‘બલે. એ બાબત તમે ઝાઝી ચિંતા નહિ કરતાં.’ જ્યતે
દિલાસો આપ્યો અને મીસ વકીલે રબ લીધી.

મીસ વકીલ વીસ વર્ષની યૌવનમાં પ્રવેશ કરતી સૌંદર્ય-
વતી કુમારિકા હતી. એનું નામ આપવાનું મેં જાણી બેઠને જ
બ્યાબળી ધાર્યું નથી. એના ગયા પછી જ્યતે મ્હને તથા
પંડિતજીને બધી હકીકત જાણાવી.

‘તને અનંતરાય સી. જક્ષીનું’ નામ યાદ છે ને નટવર !’
જ્યતે મ્હને પૂછ્યું.

‘હાસ્તે, એ સફેદ ઠગને કેમ જુદી જવાય !’ મ્હેં કહ્યું.
‘આ પરિખ પણ એનો જ ભાઈ લાગે છે !’

‘એમ જ છે. એ બન્નેનો ધંધો સરખો છે. અનંતરાય
ધમકી દેખે પૈસા કઢાવનારાઓનો રાજ હતો. આ લોકોના
સકંજમાં જે કામ સી કે પુરૂષની આગર જકડાય તેને ખુદા
ખચર કરે ! હસ્તે મોટે અને પથર જેવા હુકમે એ પેલાને
એવા તો નીચેયે છે કે ન પૂછો વાત.’

‘એ લોકો શી રીતે કામ લેતા હશે ?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘પૈસા કઢાવવાની રીત તો તમે જાણી. એ કામગીરી કે
જૂપી હકીકતો શી રીતે મેળવે છે તે કહું. આગરદાર અને
પૈલાપાત્ર માણસોના ગુપ્ત રહસ્યને લગતા કામગીરી એ લોકો
બહુ સારી કિંમતે ખરીદે છે, અને મોટે ભાગે હલકા દરજ્જાના
નોકરો, વિશ્વાસઘાતી આચાઓ, ઘાટણો, રસોઈયાઓ અને
લકંઘાઓને એ હાથમાં લે છે. તેમની મારફતે એ લોકો બાત-
મીઓ મેળવે છે, રહસ્યો જાણે છે અને કામગીરી હાથ કરે છે.
જેવો માલ તેવી કિંમતે એ લોકો આપે છે. એ લીટીની એક
ચીટીના એક હમાલને દસ હજાર રૂપિયા અનંતરાયે આપેલા

તે મહેને ખજર છે. એ ચીકીનું પરિણામ એ આવેલું કે કોઈ ખાનદાન કુટુંબ સાફ થઈ ગયેલું. આ મોટા શહેરમાં અનંત-રાયનું નામ એટલું તો ભયંકર થઈ પડ્યું હતું, કે એ સ્ત્રીજાતી બલભલા માણસો સફેદ પૂણી જેવા થઈ જતા. એનો પંખો ક્યાં પડશે તે કોઈ કળી શકતું નહિ. લોહી તરસ્યા ખૂની કે વિકરાળ વાઘ કરતાં એ થણો જ ભયાનક હતો. એ માણસને રીઝાવી રીઝાવીને મારતો. એના લોહીનું ટીપે ટીપું એ ધીરેધીરે ઊડાવી નાખતો.

‘અને એ મૂવો પણ ફતરારને મોતે.’ મહે ઉમેર્યું ‘આજે આટલે વર્ષે આ પ્રભાકર પરિખને એના પેંગડામાં પગ ચૂકતો બેઠો છીએ.’

‘પણ એવાઓને પોલિસના હાથમાં શા માટે નથી સોંપવામાં આવતા?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘એજ તો ખૂબી છે ને! પોતાની આજર સૌને બહાલી હોય છે, અને એ જવાવવાને માણસ અથાગ પ્રયત્ન કર્યો જાય છે. સામા માણસને બે ચાર કે છ માસની જેલની સજા કરાવવા માટે પોતાની આજર અને સર્વસ્વનો ભોગ આપનાર કોઈ વિરલા જ હોય છે; છતાં આ લોકો પોતે મેળવેલા પૈસા ભોગવવા જીવી શકતા નથી, કોઈ ને કોઈ જાંછેડાય એટલે હુમલા કર્યા વિના રહેતું નથી અને એનો ભોગ થઈને એ જાંહે મરી જાય છે.’ જયંતે સમજાવ્યું.

બીજે દિવસે સાંજે પ્રભાકર પરિખને મળવાનું ઠરાવ્યું. હું તમા જયંત બન્ને જણે સાથે જવાનું નક્કી કર્યું હતું; છતાં એની પાસે તો જયંત એકલો જ જવાનો હતો.

વસંતનિવાસ નેપીઅન સી રોડ ઉપર દરિયા કિનારે આવેલો હતો, અને એ બે માળનો ભવ્ય બંગલો હતો. પ્રભાકર પરિખે એ આખો બંગલો ભાડે રાખ્યો હતો અને છેલ્લા

કેટલાક વરસથી એ ત્યાં રહેતો હતો.

મહાલક્ષ્મીના મંદિર આગળ થઈ જતાં મારતા મારતા આશરે આઠ વાગ્યાને સુમારે જ્યંત તથા હું વસંત નિવાસ આગળ જઈ પહોંચ્યા.

જ્યંત અંદર ગયો અને હું બહાર રસ્તા પર આંટા મારવા લાગ્યો.

થોડીવાર પછી વસંત નિવાસમાંથી એક યુવાન સ્ત્રી બહાર આવી અને બાજુ પર ઉમેલી પોતાની બંધ મોટરમાં બેસીને ગઈ.

એ ઘણી જ ખૂબસૂરત હતી. એની મોટર ઉપરથી જણાતું હતું કે એ પુષ્કળ પૈસાપાત્ર હોવી જોઈએ. એના હાથમાં સોનાની બંગડી હતી અને કપાળમાં ચાંદ્યો ન હતો, તે ઉપરથી મહેં એને વિધવા ધારી. એ ઘણી જ અસ્વસ્થ હતી. કેંક લાગણી ઉસ્કરનારો બનાવ બન્યો હોય એમ એના દેખાવ પરથી લાગતું હતું. એ ઉતાવળમાં ને ઉતાવળમાં મોટરમાં બેઠી અને ચાલી ગઈ.

એના ગયા પછી મ્હારી નજર એક કાગળ પર પડી. મહેં તે ઉંચકી લીધી. પેલી બાઈની ગફલતથી એ પડી ગયો હતો. એ લખેને મહેં વાંચી જોયો. તે નીચે મુજબ હતો:

વસંત નિવાસ

નેપીએન સી રોડ

૧૦ મી માર્ચ ૧૯—

માનવંતાં બાબુ,

આ પત્ર મળેથી આપ મ્હને તરતજ મળવાની ગોઠવણ કરશો. તા. ૧૨ મીએ સાંજે સાતથી આઠ વાગ્યા સુધીમાં મળશો તો ઠીક થશે.

આપનાં સત્તાનો સંબંધી કેટલીક જરૂરી અને અગત્યની

બાબત પર આપણે વાત કરવાની છે.

આ સંબંધે કોઇને પણ વાત કરશે. અથવા મળવામાં પ્રમાદ કરશે, તો આખીયે હકીકત પુરતા પુરાવા તથા ફેટાગ્રાફ સાથે ઘટતે ઠેકાણે પહોંચાડવામાં આવશે તે જાણીશોજી. મહારી ખાત્રી છે કે એમ કરવાની આપના જેવાં સમજી સન્નારી મહેને દરજ નહિજ પાડશે. એજ.

શુભેચ્છક

પ્રભાકર ખી. પરિખ

આજે જ ૧૨ મી માર્ચ હતી અને આ બાઇ પ્રભાકરને મળીને આવતી હતી. જન્મે વચ્ચે વાટાઘાટ થઇ હોવી જોઇએ. પોતાની ગુપ્ત હકીકત આ માણસ જાણી ગયા અને તે છૂપાવવાને એને પૈસા આપવા પડે તે એને ન રૂચે એ સ્વાભાવિક છે. એની લાગણી ઉશ્કેરાય એમાં પણ નવાઇ નથી.

એ વિધવા હતી, એ તો એના દેખાવ પરથી મહેં અતુમાન કયું હતું. એ પૈસાપાત્ર હતી એ પણ એની રોલ્ડરોઇસ મોટર-કાર કહી આપતી હતી. અને એને વિધવાવસ્થામાં કોઇની સાથે સંબંધ હતો તેમજ એ સંબંધના ફળ રૂપે એને સંતતિ થઈ હતી, અને તે સંતતિને એ કોઇ છૂપે ઠેકાણે રાખતી હતી એ પ્રભાકરના પત્ર પરથી જાણાતું હતું. એ ઉપરાંત ‘ઘટતે ઠેકાણે’ ઉપરથી જાણતું હતું કે એ બાઇ સંપૂર્ણ સ્વતંત્ર ન હતી, પણ એની ચાલચલગતપર દેખરેખ રાખનાર કોઇ હતું અને એના જણવામાં આ બધી હકીકત આવે તો આ બાઇને પારાવાર તુકશાન થાય એમ હતું. પ્રભાકર પણ સદર બિલ્લુને પકડતો લાગતો હતો. એણે કોઇ પણ હિસાબે કોઇ નોકર મારફતે કે ખીજે રસ્તે કકડે કકડે આ બધી હકીકત એકઠી કરી હશે, અને બધા આકડા મેળવીને એણે આ બાઇને ઓલાવી હશે. એનાં સંતાનો માટે એને લાગણી હશે. નહિતર એ એમને ઉછેરવા

જેટલી તરતી ન લે, એ સ્વાભાવિક છે. અને એમને માટે એ બંને તે ભોગ આપવા તૈયાર થાય તે સ્વમજી શકાય એમ છે. પ્રભાકરે એ હકીકત ઉપરાંત ફોટોગ્રાફ પણ મેળવ્યા લાગે છે, અને પોતાની માગણીનો અમલ કરવામાં એ આ બધાનો ઉપ-યોગ કરે છે.

પહેલી તકે પોતાની પાસે આ બૉમ્બ ગોળો ફૂટે એટલે એ વિધવા ગભરાય, અને એની લાગણીપરનો કાબુ છટકી બચ એ સ્વાભાવિક છે. એને અંગે ગદ્ગદ થાય અને કાબજ પડી બચ તે પણ બનવા ભોગ છે. પ્રભાકર પોતાના ખાસ માણસ મારફતે પત્રો પહોંચાડતો અને પરખીડિયા પર સરનામું કરતો નહિ. એટલે એ કાના ઉપર લખાયો છે તે સમજી શકાતું નહિ. એણે સરનામું કરવાની પદ્ધતિ રાખી હોત તો આ બાધનું નામ હું બાણી શક્યો હોત.

આ બધા વિચારમાં હું આટાફેરા માર્યા કરતો હતો. એટલામાં જ્યંત બહાર આવ્યો. એણે મ્હને તેની સાથે ચાલવા ઇશારત કરી.

અમે બન્ને આગળ ચાલ્યા.

‘શું થયું?’ મ્હેં પૂછ્યું.

‘એ ઘણો જ હરામખોર માણસ છે. અનંતરાયનો ખીબો ભાષ જ ભેઈ લેવો. એણે મ્હારી સાથે દસીને વાત કરી અને બનતી ઉતાવળે પૈસા ભરી દેવાની મીસ વકીલને સલાહ આપવાની બલામણુ કરી. પૈસા સંબંધી વાત નીકળી એટલે એણે કહ્યું કે પંદર હજાર રૂપિયા એણે બહુજ વિચાર કરીને કહ્યા હતા. લગ્ન જેવા પ્રસંગે મીસ વકીલને સારી જેવી ભેટ સોગાદો મળે, અને એ પ્રસંગ માટે પણ એ મદદ મેળવી શકે એમ છે. જ્યારે મ્હેં બહુજ દબાણ કયું ત્યારે એ તેર હજાર પર આવ્યો.’

‘એ વખતસર ન ભરાય તો?’

‘તો તો નુકશાન માત્ર આપણા અસીલને થાય. એને નહિ.’ જ્યંતે કહ્યું.

‘એને કેમ નહિ?’

‘વાત એમ છે કે હાથી જીવે ત્યારે લાખનો અને મરે ત્યારે સવા લાખનો. એનું એક કામ કથળે એટલે એ ઘટતે ઠેકાણે ખજર આપે અને પરિણામે લગ્ન અટકે, આપઘાત થાય કે જાણુવા જેવો બનાવ બને.

‘પણ તેથી એને શો લાભ?’

‘એના હાથમાં આવે એક જ કેસ એાછો જ હોય છે. એવા તો કેટલાય કેસ હોય એટલે બીજાએને આવા બનાવનો દાખલો આપે અને ધમકી દઈને વધારે પૈસા કઢાવે. તાબે દાખલો બેઠને કોષ ભાગ્યેજ ઢીલ કરે. આ રીતે એ બગડેલા કેસનો લાભ ઊઠાવે.’

‘એટલે એને જમે તે થાય તો પણ દરકત ન આવે.’

‘એમજ.’

આમ વાત કરતા કરતા અમે ઘેર આવ્યા. હજી મીસ વકીલના લગ્ન નક્કી થયાં ન હતાં તેથી અમને એટલી ધીરજ હતી.

અનંતરાય બક્ષીના ઘરની જ્યંતે અને મહેં રાત્રિને સમયે મુલાકાત લીધી હતી, તે રીતે પરિબને ત્યાં પધારવાનો વિચાર અમને આવ્યો. આ વખતે પંડિતજીએ મ્હારે જદલે જ્યંત સાથે જવાની માગણી કરી અને અમે અમારી ગોઠવણ શરૂ કરી.

એમાં આગળ વધીએ તે પહેલાં બીજો જ બનાવ બન્યો. માનવીનું ‘ધાયું’ સદાકાળ ભાગ્યે જ બને છે. મનસા ચિત્તિત્તં કાર્યમ્ વિધિમન્યત્ર ચિત્તયેત્.

સવારમાં અમે ચઢા પીતા હતા એવામાં ‘મુંબઈ સમાચાર’ આવ્યું. પંડિતજીએ તે વાંચવા માંડ્યું અને એમણે નીચેના સમા-

ચાર તરફ અમારું ધ્યાન ખેંચ્યું.

નેપીયન સી રોડ પર ભયંકર આગ

આગમાં તારાજ થયેલો વસંત નિવાસ

અને

બળી મરેલા બે માણસો

‘ગઇ રાતના અગિયાર વાગ્યાને સુમારે નેપીઅન સી રોડ પર આવેલા વસંત નિવાસ નામના આલીશાન અને ભવ્ય બંગલામાં ઐકાઐક આગે દેખાવ દીધો હતો, અને તે ભેત બેતામાં ફેલાઇ ગઇ હતી. બંબાખાનાની મદદ આવી પહોંચે તે પહેલાં ઐ ઘણી જ આગળ વધી ગઇ હતી. બંબાઐ આવી પહોંચ્યા બાદ પુષ્કળ મહેનત કર્યા છતાં લગભગ ઐ કલાકે આગ કાબુમાં આવી હતી. તપાસ કરતાં જણાય છે, કે ઐ બંગલો છેલ્લાં કેટલાંક વરસથી પ્રભાકર બી. પરિખ નામના માલેતુબર ગૃહસ્થના વપરાશમાં હતો અને મી. પરિખ તથા ઐમનો ઐક નોકર આગનો ભોગ બન્યા છે. કાંઇ પણ પ્રકારની મદદ મળે તે પહેલાં તેઐ બળી મર્યા હતા. બંગલાના માલિક શેઠ વસંતલાલ વિકલ્પદાસે ઐનો ઐક લાખની કિંમતનો વીસો ઉતારાવ્યો છે એકંદરે નુકશાન લાખથી સવાલાખ રૂપિયાનું ધારવામાં આવે છે.’

‘ચાલો આ પણ બહુવા જોવી વાત છે.’ પંડિતજી બોલી ઊઠ્યા. ‘યેલો પ્રભાકર બહે હાલે મરી ગયો.’

‘ઐ આજ શી રીતે લાગી દશે?’ મહેં પૂછ્યું. મહારી નજર આગળ પેલી વિધવા ઐનો લાગણીથી ઉશ્કેરાયેલો ચહેરો તરતો હતો. અને મહેને ઐમ લાગતું હતું કે પરિખનું કાસળ કાઢવા માટેજ આગ લગાડવામાં આવી હતી.

‘અનંતરાયનું ખૂન શી રીતે થયું તે બહુ બહાર નથી.’ બચતે જણાવ્યું. ‘જે રીતે ઐનો અંત આવ્યો તેજ રીતે

આનો પણ કાષ્ટો અંત આપ્યો છે, અને એટલા ખાતર આમ લગાડી છે. એનો નોકર તો પાપડી ભેળી ધમળ બકાઈ બમ તેમ એના પાપનો ભોગ બન્યો છે.’

‘તો પછી એના બધા કાગળો પણ બળી ગયા હશે?’ પંડિતજીએ સવાલ કર્યો.

‘જરૂર’

‘એટલે મીસ વકીલનું કામ પાક્યું!’

‘એના દસહજાર કે તેર હજાર બચી ગયા.’

‘એ ખાતેનાં અભિનંદન મહારા તરફથી તમેજ આપી આવ્યો.’

એ દિવસે સાંજે અમારા મિત્ર જમશેદજી માદન અમને મળવા આવ્યા. એ અવારનવાર આવતા અને જ્યંત પાસે પોતાની ગુંચનો ઉકેલ પૂછી જતા તથા ગર્યાં મારતા. એ છૂપી પોલિસના બાહોશ અમલદાર હતા અને એમની કારકીર્દિ ઘણીજ ઝળકતી હતી.

‘કેમ કે નવા જૂની?’ પંડિતજીએ એમને પૂછ્યું.

‘પેલી કાલની આગ વિષે તો તમે વાંચ્યું હશેજ. એનો ભેદ તો ઊડો નીકળ્યો.’

‘એમ! એમાં વળી શો ભેદ છે?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘શેઠ વસંતલાલે એ આગ લગાડાવેલી એવી અમને પાકે પાયે ખબર મળી છે, અને અમે એમની ધરપકડ કરી છે.’

‘એમ!’ જ્યંત બોલી ઊઠ્યો.

‘હાજી. એ ભાઈ સાહેબ પૈસાની ભારે તંખીમાં હતા, અને એ બંગલા ઉપર એંસી હજારની લોન લેવાની ગોઠવણ કરતા હતા. સોદો લગભગ નક્કી થયેલો પણ સહેજમાંજ દલાલીનો વાંધો પડવાથી ફસડી ગયો. વખતસર પૈસા ઉભા નહિ થઈ શક્યા એટલે એમણે બંગલાને આગ લગાડી અને

વીમા કંપની પાસેથી પૈસા મેળવવાનો તામડો રચ્યો.’

‘એ પણ ઠીક !’ પંડિતજી બોલ્યા. ‘પૈસા માટે લોકો પણ શું શું કરે છે !’

‘એણે વીમા કંપનીને ખબર આપી અને વીમાવાળાએ પણ જઈને બંધેલો બોધ આપ્યો.’

‘તમને શી રીતે ખબર મળી ?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘તમારાથી કેં છૂપાવવાની જરૂર નથી. પેલા દલાલ-એનું નામ શાપુરજી-ને પોતાની દલાલી દૂબવાથી ઘણુંજ લાખી આવ્યું હતું. એમાં એને મનથી વસંતલાલનો વાંક લાગતો હતો, એટલે જ્યારે વસંત નિવાસ બળી જવાની ખબર વાંચી ત્યારે એણે તરત જ અમને બાતમી આપી; અને અમારી તપાસમાં એમાં ભારે વજુદ જણાયું એટલે અમે વસંતલાલને ગંદકતાર કર્યા છે.’

‘પણ જમશેદજી ! એણે જ આગ લગાડાવી એ વાતની ખાત્રી કરી ?’ જયંતે પૂછ્યું.

‘ખીજ તે શી ખાત્રી કરવાની હતી ? ગુન્હાનો હેતુ તેા સાફ સાફ દેખાઈ આવે એવો છે. એને પૈસાની જરૂર હતી. આ બંધેલા પર એંસીદબ્બર મળવા મુશ્કેલ થઈ પડ્યા હતા. જ્યારે આગમાં તારાજ થતાં એને માટે એક લાખ રૂપિયા આપવા વીમા કંપની બંધાઈ હતી એટલે એણે એ રસ્તો લીધો. એ પૈસાની તંજ હાલતમાં હતો એ વાત સ્પષ્ટ છે, એણે લાખ રૂપિયાનો વીમા ઉતારાવ્યો હતો એ પણ દેખીતી વાત છે, એણે લોન લેવા માટે પ્રયત્ન કર્યો અને તેમાં તે નિષ્ફળ નિવડ્યો એના પુરાવા મોજુદ છે, અને છેવટે પૈસા કઢાવવાની તજવીજ શરૂ કરી એ પણ શંકા વિનાની વાત છે. આથી વધારે ખાત્રી કમ બતની કરવાની રહે છે ?’

‘પેલો પ્રભાકર કોણ હતો તેની તપાસ કરી ?’

‘એને આગ સાથે યુ’ લાગે વળગે! એ તો બિચારો નાહકનો ભુંબપ મૂવો, છતાંયે તમે કહો છો ત્યારે તપાસ કરી બેઠશ.’

જમશેદજીના ગયા પછી અમે આ નવી પરિસ્થિતિ વિષે વિચાર કરવા બેઠા.

‘વસંતલાલ ખરી રીતે ગુન્હેગાર નથી’ જ્યંતે ચોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો. ‘એ તો માત્ર સંભોગનો ભોગ બન્યો છે.’

‘એ વાત ખરી છે પણ જમશેદની ખાત્રી થવી બેઠકે ને!’ મહે’ કહ્યું.

‘એ બાળવામાં કાનો હાથ દતો તે બે જડે તો એની ખાત્રી થઈ શકે.’ પંડિતજી બોલી ઊઠ્યા.

‘એમ કોણ બહાર આવે અને ગુન્હો કબૂલ કરે!’

વસંતલાલની ધરપકડની અને એણે ભમીન પર છૂટવા માટે કરેલી અરજીનો અસ્વીકાર થવાની હકીકત છાપાઓમાં આવી ગઈ.

મુંબાઈમાં જ્યાં બંધો ત્યાં એજ વાત ચર્ચાતી હતી, શેર બજાર કે રૂ બજાર, દવા બજાર કે ભાત બજાર, માકીટ કે કોટ દરેક ઠેકાણે, ચર્ચગેટ સ્ટેશનને રસ્તે પડેલા બાંકડાઓ પર બેસનારા યુદ્ધા બાવાઓમાં સુદ્ધા એ એક જ વાતની ચર્ચા ચાલતી હતી.

એવામાં અમારી અભયબી વચ્ચે અમને એક પત્ર ટપાલ-મ મળ્યો. જે પુરાવાની અમે અપેક્ષા રાખતા હતા તે એ પુરી પાડતો હતો.

એ નીચે મુજબ હતો.

મુંબાઈ

રા. જ્યંતરાય

વિ. લખવાનું કે વસંતનિવાસવાળા કામમાં તમે રસ લો છો

એ મદારા જાણવામાં આવ્યું છે. પોલિસ ઉંધે રસ્તે દોરવાઈ છે, અને વસંતલાલને પરહેજ કરેલ છે. એ ભાઈ નિર્દોષ છે. ખરી વાત તો એ છે કે પ્રભાકર બી. પરિખ અને એના લોહીતરસ્યા પુરાવા-વાળા કાગળોનો અંત લાવવાને વસંતનિવાસને આગ લગાડવામાં આવી છે. પ્રભાકરની શયતાનીયતના અનેક પુરાવા મળી શકશે છતાં આ સાથે એક મોકલું છું. ખરો ગુનહેગાર એને ઘટને કેન્દ્રે પહોંચ્યો છે, પણ નિર્દોષ માણસ સંજોગનો ભોગ થતો હોવાથી ખરી હકીકત આપને જણાવી છે. આગ લગાડવામાં મદારો લાથ છે એ હું કબૂલ કરું છું અને પ્રભાકર એવાજ અંતને લાયક હતો, એ તો તમે પણ કબૂલ કરશો. એના મરણથી અનેક જાણના દુઃખ-પરથી ચિંતાનો ભાર ઉંચકાઈ ગયો હશે અને દેખાં દર્શવાં થયાં હશે. એના કાગળો જે અત્યાર અગાઉ નાશ પામ્યા હોત તો અનેક માણસોનાં અકાળે અવસાન થતાં અટકી ગયાં હોત. મદારી તપાસ કરવાનો શ્રમ કૃપા કરીને લેશો નહિ. એજ વિનંતિ.

શુભેચ્છક

જી

એની સાથેની કાપડીમાં પ્રભાકરના હસ્તાક્ષરમાં નીચેનું લખાણ હતું.

‘આજે સાંજ સુધીમાં પચીસ લગતર રૂપિયા તમને મોકલે પહોંચાડવાના છે. મોડામાં મોટી રાત્રે સાડા નવ સુધીમાં મોકલે એ રકમ મળી જવી જોઈએ. નહિતર શું થશે તે તમને ફરીથી સમજાવવાની જરૂર નથી. તાજેતરમાં સરદાર મહેલાશા પાવરીનાં લગ્ન અટકી પડ્યાં અને એમણે ત્રેર ખાઈને જીવનનો અંત આણ્યો તે તરફ તમારું ધ્યાન ખેંચું છું. મદારી ઉદાર સરતના અસીકાનું એ પરિણામ હતું એ તમે સમજી શકશો.

શુભેચ્છક

પ્રભાકર બી. પરિખ

એની ઉપરનો તારીખ તથા સંબોધનવાળો ભાગ કાતરથી કાપી લીધેલો હતો.

‘આ લખનાર કાણ હશે તે બાબત તારો શો અભિપ્રાય છે?’ જ્યંતે મહેને પૂછ્યું.

‘એટલું જ કે એ પુરૂષ નહિ પણ સ્ત્રી છે.’ મહેને કહ્યું.

‘શા ઉપરથી એમ કહે છે?’ પંડિતજીએ સવાલ કર્યો.

‘એટલા ઉપરથી કે એણે પોતાની ભતિ જણાવવા આવે તેટલા ખાતર પ્રભાકરના પત્રનો સંબોધનવાળો ભાગ કાતરી કાઢ્યો અને પોતાનો પત્ર સીકતથી લખ્યો છે.’ મહેને ખુલાસો કર્યો.

‘એમજ છે.’ જ્યંતે બોલ્યો. ‘તારું અનુમાન ખરું છે. પોતાની ભતિ જણાવવા આવે એવી એની પ્રવૃત્તિ છે.’

‘એ બધી વાત આપણે પછી કરીશું.’ પંડિતજી બોલી ઊઠ્યા. ‘પહેલાં તો પેલા વસંતલાલને છોડાવવો જોઈએ.’

અમે બન્ને તરત જ જમશેદજી પાસે ગયા. એમને કાગળો વંચાવ્યા અને સર્વ હકીકતથી વાકેફ કર્યા. સરદાર મહેદ્લાશા પાવરીવાળો કીસ્સો તાજો હતો અને એમાં પોતે જ મુખ્ય ભાગ ભજવ્યો હતો. એમ પ્રભાકર પરિણે પોતાના પત્રમાં કપ્પલ કર્યું હતું-અને પ્રભાકર પરિણેનો અંત લાવવા માટે ‘જૂ’ એ વસંતનિવાસને આગ લગાડી હતી. વસંતલાલ તો માત્ર સંભોગનો ભોગ બન્યો હતો એ જ્યંતે એમના મગજમાં ઉતાર્યું અને ખાતરી કરી આપી. જમશેદજીને પણ જ્યુરીની ખાતરી કરાવી શકાય તેવા વસંતલાલની વિરૂદ્ધના પુરાવા મળતા ન હતા, એટલે જ્યંતની વાત સાંભળીને એમણે તરત જ વસંતલાલને છૂટો કર્યો.

એ તદ્દન નખાવ ગયો હતો. એની આબરૂ ધૂળમાં મળી ગઈ હતી છતાં છૂટાપણું કાને નથી ગમતું? એણે જ્યંતનો

આભાર માન્યો.

અમે જન્મે પાછા ફરતા હતા ત્યારે મોટર મ્હેં ઠાકોરદ્વાર તરફ લીધી.

વેન્ગાડ રુડીઓમાં હું જ્યંતને લઇ ગયો અને એક ફોટો અતાવીને કહ્યું:

‘તને પત્ર લખનારની ઓળખાણ આપું?’

‘આ—’

‘એજ ‘જ્ઞ’ મ્હારી એ બાબતની ખાત્રી થઇ છે. એ પણ પ્રભાકરના પંજમાં સપડાઇ હતી અને સૌથી પહેલાં પ્રભાકર પાસે જઇ આવ્યા પછી એ બહુજીવ ઉશ્કેરાઇ ગઇ હતી. એવી હાલતમાં એનો આ કાગળ પડી ગયેલો—’ એમ કહીને મ્હેં એને પ્રભાકરનો ૧૦ મી માર્ચ ૧૯— નો પત્ર આપ્યો. ‘અલબત્ત મ્હને અંગત પરિચય નથી કે એનું નામ પણ હું જાણતો નથી.’ મ્હેં ઉમેર્યું.

‘આપણે એને ‘જ્ઞ’ ના નામે ઓળખીશું તો ચાલશે.’ જ્યંતે કહ્યું.

એના દેખાવ પરથી જણાતું હતું કે એ એને ઓળખતો હતો.

‘ભલે એમ કરીશું.’ મ્હેં જણાવ્યું.

જેલને રસ્તે

‘જ્યુરીના ગૃહસ્થો ગુન્હેગારનું કમન કે જેની કોષ્ટ
જાતની સાબીતી નથી અથવા જેના સમર્થનમાં કોષ્ટપણુ જાતને
પુરાવો પડ્યો નથી તે શી રીતે સ્વીકારી શકે કે ગુન્હેગાર કહે
છે તે રીતે એની પાસેથી ધાકધમકીથી મોટી રકમો નારણુદાસે
કદાવી એ વાત શી રીતે માની શકાય? અને એનો આ પ્રકાર-
નો બચાવ પણ એણે સીધી રીતે રજૂ કર્યો નથી. એણે
ચોતાના સાક્ષી પુરાવા પણ રજૂ કર્યા નથી. અને નારણુદાસે
એને કંઈ જાતની ધમકી આપી, કેવી રીતે આપી, કયા સંબોગો-
માં આપી તેમાંનું કંઈ પણ એણે નામદાર કોર્ટ સમક્ષ રજૂ
કર્યું નથી...’

એક આગેવાન વકીલને જાણે એ રીતે ફરિયાદીનો વકીલ
જટાદાર ભાષણ કરતો હતો.

આરોપી પીંજરામાં ઉભો હતો. એનો વકીલ ન હતો.

એણે મદદ લેવાની પણ ના પાડી હતી. એની સામેનો આરોપ ગંભીર હતો અને તે ફરિયાદીએ સારી રીતે પુરવાર કર્યો હતો.

જ્યુરીએ એકમતે બહુર કયું :

‘ગુન્હેગાર !’

અને કોર્ટમાં ગરજ મચી રહી. ન્યાયાધીશે ઉધુ ઘાટીને ફેંક લખવા માંડ્યું. આવે પ્રસંગે એવું તે શું લખવાનું હશે !

આરોપી ઉભો હતો, ધીર અને ગંભીર !

જરા ખુખારો ખાઇને ન્યાયાધીશે શરૂ કર્યું :

‘બંધવા ! જ્યુરીના ગૃહસ્થો સાથે હું મળતો થાઉં છું. નારણદાસે તારી પાસેથી ધાકધમકીથી તારી બધી કમાણી પડાવી લીધી તેથી તું ચીઠાથો અને કાયદો તારા હાથમાં લઈને તું એના ઘરમાં ઘુસી ગયો અને તેમ કરવામાં તારી દાનત એને લટવાની નહિ પણ એના કબજમાંથી કેટલાક ઉપયોગી કાગળો કે જેની વિગત તેં જણાવી નથી તે લેવાની હતી. તારો એ બચાવ કોર્ટ કબૂલ રાખી શકે એમ નથી. તેં એક ગંભીર પ્રકારનો ગુન્હો કર્યો છે. જે વખતે તને પકડવામાં આવ્યો તે વખતે તારા હાથમાં ભરેલી રિવોલ્વર હતી એ બેતા તારો ધરાદો સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે. આવા સંજોગોમાં કોર્ટ તને સાત વરસની સજાત મજૂરી સાથેની કેદની સજા ફરમાવવામાં વ્યાજબી છે.’

ગુન્હેગાર સુધીરે જરાપણુ ગભરાયા સિવાય પોતાની સજા સાંભળી અને એ સ્વસ્થ થઇને પોલિસના સિપાઇઓ સાથે ચાલ્યો. જતાં જતાં એણે છેલ્લી નજર પોતાની પત્ની વિજયા ઉપર નાખી.

વિજયા કોર્ટમાં હાજર હતી. એની નજીકમાં એ અબણ્યા ગૃહસ્થો બેઠા હતા. એણે કોર્ટનું કામકાજ જોયું. સુધીરના વર્તનથી એને સંતોષ થયો.

પેલા એ અબજમા ગૃહસ્થો ખીબ કાઢ નહિ પણ જ્યંતે અને પંડિતજી હતા.

એ બેઉ કોર્ટમાંથી બહાર આવ્યા.

‘આપણે સુધીરની સ્ત્રીની રાહ બેઠએ તો ઠીક.’ જ્યંતે સચના કરી.

‘સુધીરની સ્ત્રી?’

‘એને પરણ્યે આઠ જ દિવસ થયા.’

‘એમ! તો પછી બેઉ વચ્ચે અજબ સ્નેહ છે.’ પંડિતજી બોલ્યા.

‘જરૂર.’

એવામાં વિજયા બહાર આવી. જ્યંતે એની પાસે જમને કહ્યું: ‘વિજયા બહેન! તમારી સાથે થોડી વાત કરવાની છે.’

‘તમે રિપોર્ટર છો?’ એણે સવાલ કર્યો.

‘નાજી. તમારા પતિ સાથે પણ મ્હારે કેં ઓળખાણ નથી છતાં આ કેસ સંબંધી પછી મ્હારે તમને કેંક પૂછવું છે: બે તમને કેં હરકત ન હોય તો.’

‘મ્હને માફ કરો તો સારું. સુધીરની હેરાનગતિથી ખરી રીતે તો હું ત્રાસી ગઈ છું.’

‘એ હું સહમજી છું છતાં હું આ રીતે પૂછવા માગું છું તેનું કારણ તો એટલું જ છે કે એમણે જે વાત કોર્ટમાં રજૂ કરી તે હું સાચી માનું છું અને એમને મદદ કરવા માગું છું.’

‘અને મ્હારો અભિપ્રાય પૂછો તો—’ પંડિતજી વચ્ચે બોલી ઊઠ્યા. ‘હું પણ એટલું જ કહેવા માગું છું કે ગુન્હેગારે કોર્ટમાં રજૂ કરેલી વિગત તદ્દન સાચી હતી. જ્યારે માણસ જૂઠું બોલે છે ત્યારે દરેક વખતે એનાં પોપચાં મીઠામ છે. જેટલીવાર જૂઠું બોલે તેટલીવાર એ મીઠાયા વિના રહેતાં નથી અને જ્યંતે! માણસો જ્યારે જૂઠું બોલે છે ત્યારે પોતાના

એક હાથનાં આગળાં બીજા હાથનાં આગળાં સાથે ભેળવી દેતો નથી પણ સ્ત્રીઓ જૂઠું થોડે છે ત્યારે એમ કરે છે—’

પંડિતજીના આ પ્રવચનથી વિજયા એમના તરફ બોધ રહી.

અલગત, માનસશાસ્ત્રના પંડિતજી પ્રખર અભ્યાસી હતા અને એમણે એ વિષય ઉપર મોટાં મોટાં પુસ્તકો લખ્યાં હતાં એટલે એ કહેતા હશે તેમાં શંકા લાવવા જેવું ઓછું હશે પણ એમનું સંભાષણ આ પ્રસંગને ઉચિત ન હતું.

‘ખરી વાત એ છે કે અમે એમ માનીએ છીએ કે બે અયતન કરવામાં આવે તો સુધીરને જયાવી શકાય એમ છે. અમે તેમાં મદદ કરવા માગીએ છીએ, અને તેને માટે જ ફટલીક વિગતોની જરૂર છે.’

‘તો પછી તમને દરકત ન હોય તો મ્હારે ત્યાં આવશો !’ વિજયાએ પૂછ્યું.

‘અપીલ કરવાથી કે વળશે નહિ એવી મ્હને તો સલાહ મળી છે.’

‘અપીલ ફાટું કે કરે એમ નથી. જે પૂરાવા છે તેને આધારે એ કરે પણ શું !’

‘પણ હમણું તો તમે કહ્યુંને કે તમે એમને જયાવી શકશો—’

અને એટલું થોલતાં એની આખમાં ઝળઝળિયાં આવ્યાં.

‘અમે નારણદાસને ઓળખીએ છીએ. એના વિષે અવાર-નવાર અમારી પાસે ફરિયાદો આવતી રહી છે.’

‘ત્યારે તમે ડિટેક્ટીવ છો ?’ વિજયાએ પૂછ્યું.

બંધત હસ્યા. પંડિતજીએ કહ્યું :

‘એકલા ડિટેક્ટીવ અથવા ગુન્હાશોષક નહિ પણ ફટલીક વખત અમે એ રીતે વર્તીએ છીએ કે જેથી ખરો ગુન્હેગાર એને થટતે ફેળે પહોંચે અને નિર્દોષને ન્યાય મળે. અમારા

ન્યાય કરવાનો રસ્તો જુદો છે !

થોડીવારમાં અમે સુધીરના રહેઠાણ આગળ આવી પહોંચ્યા-
એનો ફ્લેટ નાનો પણ સુંદર હતો.

વિજયા મ્હોં ઘોઘ આવી અને સ્વસ્થ થઈને બેઠી.

‘હું સમજું છું કે તમે બેઉ ગૃહસ્થો અમને મદદ કરવા માગો છો.’ વિજયાએ કહ્યું. ‘પણ મ્હારી સમજમાં એ નથી ઉતરતું કે તમે કંઈ રીતે મદદ કરી શકશો. કારણ કે અમારી સાથે પોલિસે પણ કેં ખરાબ વર્તન ચલાવ્યું નથી. એમને પણ શક હતો કે નારણદાસ લોકો પાસેથી ઘાત ધમકીથી નાણાં કઢાવે છે પણ તેના એમની પાસે કેં પુરાવા નથી. અમારી પાસેથી એનો પુરાવો મળશે એવી પોલિસની માન્યતા હતી પણ અમે એવો કશો પુરાવો રજૂ કરીએ એવું હતું નહિ એટલે કોર્ટે પણ સુધીરનો બચાવ માન્યો નહિ. આ હકીકત છે એટલે આપ શી રીતે મદદ કરશો તે મને સમજતું નથી. બોલો, હવે આપને શું પૂછવાનું છે?’

‘જે વાત કોર્ટમાં કહી ન હતી તે.’ જવાબે કહ્યું.

વિજયાએ થોડીવાર વિચાર કરીને કહ્યું: ‘તે હું કહીશ. મ્હારા વકિલને મ્હોં કહી હતી અને એણે તે માની હતી પણ એ પુરવાર કરવી મુશ્કેલ હોવાથી એણે તે કોર્ટમાં રજૂ ન કરવાની સલાહ આપી હતી. કોર્ટ જે માની શકે એમ નથી તે તમે શી રીતે કબૂલ રાખશો?’

‘એની સચ્ચાઈની અમને ખાતરી છે.’

‘બલે. તો પછી બધી હકીકત આપને અચેતિ કહું.’

વિજયા બોલી.

‘એમજ. અમે એટલું જ બહુવા માગીએ છીએ.’

અને વિજયાએ કહેવા માંડ્યું:

‘જ્યારે હું બહુતી હતી ત્યારે મ્હારી સાથે પ્રેમજી પુરા-

હિત કરીને એક છોકરો બણતો હતો. અમે એક એક જ વર્ગમાં હતાં અને મ્હને એના તરફ સાધારણ મમતા હતી.’

‘માનસશાસ્ત્ર એનો ખુલાસો થણી સારી રીતે કરે છે.’ પંડિતજી વચ્ચે બોલી ઊઠ્યા.

‘દરકત નહિ, તમારી વાત આગળ ચલાવો.’ જ્યંતે કહ્યું.

‘અલખત, અમારી એકાદની વચ્ચે સામાન્ય મૈત્રી હતી. એ વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે હોય છે તેવી જ. એ જરા ચપલ વિદ્યાર્થી હતો અને અચારનવાર મ્હને રમજાવતો. પછી તો અમે જરા આગળ વધ્યાં અને એ અરસામાં મ્હેં એને એક એ કાગળો લખેલા. વખતે વધારે પણ લખ્યા હશે એ વખતે તો મ્હને એમાં કેજ વાંધા પડતું લાગેલું નહિ પણ આ વખતે આટલા અનુભવ પછી જ્યારે હું એ વાંચું છું ત્યારે તો હરીજ અંકે છું.’

‘એટલે એ કાગળો અત્યારે તમારી પાસે છે?’ પંડિતજીએ પ્રશ્ન્યું.

વિજયાએ માથું હલાવી ના પાડી.

‘મ્હારી પાસે અસલ કાગળ નથી પણ નારણદાસે આપેલી એની નકલ છે. એ કાગળોમાંનો એક જે પુરોદિતે ફાડી નાખ્યો ન હતો તે એની માના હાથમાં આંચો અને એણે તે વાંચ્યો. પછી તો એ રાત્રી પીળી થઈ ગઈ. એ અમારી વર્ગશિક્ષિકા પાસે આવી અને પેલો કાગળ શિક્ષિકાને આપ્યો અને ખૂબ ફરિયાદ કરી. શિક્ષિકા અમારા ઉપર ઘણી ખીજા અને એણે પુરોદિતની માને ઠંડી પાડી એનો જાપ કાઢ્યાવાડમાં કે કે બહારગામ હતો તે ઠીક હતું નહિતર એ વળી વધારે ચિદાત. આ બનાવ પછી અમારી મૈત્રી તૂટી અને અમે એક ખીજ સાથે બોલવાનું પણ છોડી દીધું. એને ખીજ વર્ગમાં મોકલવામાં આંચો. આ રીતે એ પ્રકરણનો અંત આંચો. મ્હારો પેલો

કાગળ તે પછી નારણદાસના હાથમાં શી રીતે આવ્યો તે મ્હને સમજતું નથી. એ માણસનું નામ પણ મ્હેં સાંભળ્યું ન હતું. સુધીર સાથેના મ્હારા લગ્ન નક્કી થયાં અને તીથિ પણ નક્કી થઈ તે અરસામાં મ્હને એક કાગળ મળ્યો. એમાં મ્હને એણે પોતાની એપોલો સ્ટ્રીટની ઑફિસમાં અમુક વખતે મળવા ઓલાવી હતી. એણે મળવા જતી વખતે એણે લખેલો કાગળ લઈને જવાનું લખ્યું હતું. શું કામ હશે એ સંબંધી તર્કવિતર્ક કરતી હું ગઈ. એણે મ્હારી પાસેથી પેલો કાગળ સૌથી પહેલાં લઈ લીધો અને તે પછી ટુંકામાં એણે મ્હને શા માટે ઓલાવી હતી તે કહ્યું.

‘એણે તમારો કાગળ તમને વેચવા માટે જ ઓલાવેલાને ?’ પંડિતજીએ પૂછ્યું. ‘કેટલી કિંમતે ?’

‘પાંચ હજારમાં. અને એજ એની હરામખોરી હતી. એને ખબર હતી કે સુધીરે કેટલી રકમ બચાવી હતી અને તેને આધારે જ એણે એ માગણી કરી હતી.’

‘એણે તમને કાગળ બતાવ્યો ?’ જ્યોતે પૂછ્યું.

વિજયાએ ડોકું હલાવી ના પાડી.

‘નાજી. અસલ કાગળને જદલે એણે તેનો ફોટોગ્રાફ મ્હને બતાવ્યો. એ મ્હેં વાંચ્યો અને એની નિર્દોષ ઇબારતને કેવો દુરૂપયોગ થઈ શકે એનો વિચાર કરીને હું ઠરી ગઈ. મ્હારું લોહી યાજી ગયું ! આ સંજોગમાં મ્હારે માટે જો કે પણ ઉપાય હોય તો તે એક માત્ર સુધીરને બધીયે સાચેસાચી વાત કહેવાનો અને એની મદદ માગવાનો. નારણદાસે મ્હને ધમકી આપી હતી કે એણે માંગેલી રકમે જો એ કાગળ ખરીદી લેવા હું તૈયાર ન હોઉં અથવા ગોઠવણ ન કરું તો તે એ કાગળના ફોટોગ્રાફની સેંકડો નકલો કઢાવી અમારા દરેક દરેક ઓળખીતા પારખીતા સગારનેહી અને સંબંધીઓને

મોકલી આપશે. ખાસ કરીને એક નકલ સુધીરના કાકાને મોકલી આપશે કે નેથી તેઓ સુધીરે કેવી સ્ત્રી પસંદ કરી છે તે જાણી શકે અને એને પોતાના વારસામાંથી બાતલ કરે. આ ઉપરથી હું સુધીરને મળી અને બધી વાત કરી. ભગવાનની મ્હારા પર પૂરી દયા હતી એટલે એણે જરા પણ શંકા ઊઠાવ્યા સિવાય મ્હારી વાત સાચી માની અને એણે નારણદાસને મળવાનું નક્કી કર્યું. બેઉ જણ મળ્યા અને એમની વચ્ચે સખત બોલાચાલી થઇ હશે પણ છેવટે સુધીરને નમતું આપવું પડ્યું હશે. બેઉ જણ વચ્ચે છેવટે એ નક્કી ગયું કે સુધીરે નારણદાસને પાંચ હજાર રૂપિયા—દસ દસની નોટોમાં—આપવા અને નારણદાસે એની પહેાંચ પેલા કાગળના એક કોરા પાન ઉપર આપવી. પાંચ હજાર રૂપિયા એ એની આજ લખીની બચત હતી. નારણદાસે એથી એક પાંચ પણ ઓછી લેવાની ના પાડી. પછી બેઉ જણે ક્યાં મળવું ને આ બધું નક્કી કરવું તે ઠરાવ્યું. એમણે નારણદાસને ઘેર મળવાનું ઠરાવ્યું.’

‘બજારગેટ નં. ૧૮૪ માં’ પંડિતજી ઓલી ઊઠ્યા.

‘તમેાએ બેયું લાગે છે!’ વિજયાએ નવાજ પામીને કહ્યું ‘એજ. ત્યાં સુધીર ગયો અને ગોઠવણ પ્રમાણે દસદસ રૂપિયાની સો સો નોટોનાં પાંચ બંડલ ગણી આપ્યાં. એ લઠને નારણદાસે પેલો કાગળ કાઢ્યો, એના કોરા પાન ઉપર રસીક લખીને સહી કરી, એના ઉપર બ્લોટીંગ દબાવ્યું અને કાગળની ગડી વાળી એક પરબિડીયામાં બંધ કરીને એ સુધીરને આપ્યું. સુધીર ઘેર આવ્યો એણે પેલું પરબિડીયું ઉઘાડીને મ્હને બતાવવાને કાગળ કાઢ્યો ત્યારે એને ખજર પડી કે અસલ કાગળ પાંચો આપવાને બદલે નારણદાસે પરબિડીયામાં માત્ર કોરો કાગળ મૂક્યો હતો.’

‘એણે કાગળોની અદલાતદલી કરી નાબેલી.’ પંડિતજીએ

જણાવ્યું.

‘એમજ. આ રીતે એણે છેતરપીંડી કરવાથી સુધીરનેા મિબજ ગયો. એટલે એણે પોતેજ આ હરામખોરને શિક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો અને આજે તમે સાંભળ્યું પણ ખરું કે એ કષ્ટ રીતે નારણદાસના ઘરમાં ગયો અને એને કેવી રીતે પોતાની રિવોલ્વરથી બડકાવ્યો.’

‘નારણદાસે હથિયાર વાપરવાની ઘણીજ તાલીમ લીધી છે એટલે એ એવી રીતે બડકે એમ ન હતું. અલબત્ત, સુધીરને એ વાતની ખબર નહિ હશે કારણ કે એણે તરતજ સુધીરનેા રિવોલ્વરવાળો હાથ પકડી લીધો હતો.’

‘ખરાબર છે. એકંદરે આ મ્હારી કથની છે અને તે બે તમારી ગળે ઉતરતી હોય તો કૃપા કરી સુધીરને બચાવો. તમારો એ ઉપકાર મરતા સુધી હું નહિ વિસરું.’

‘સુધીરની ગણતરી ખોટી હતી.’ પંડિતજીએ કહ્યું. ‘કારણ કે નારણદાસ જેવો માણસ આવો કાગળ પોતાના મકાનમાં રાખે એ માનવા જેવું નથી. ઓછામાં ઓછા આઠથી દસ કલાક એ પોતે બહાર જતો હતો. એણે વખતે એ કાગળનો નાશ કર્યો હશે અથવા બવિખ્યમાં કામ આવશે એમ ધારીને રાખી પણ મૂક્યો હોય કારણ કે તેની મદદથી હજી પણ તમારી પાસેથી પૈસા કઢાવી શકાય એમ છે. એટલે એણે હજી પણ રાખી મૂક્યો હોય.’

‘રાખી મૂક્યો હોય !’ વિજયા બોલી. એ લાગણી વશ અંધને યુરસાથી ધ્રૂજતી હતી.

‘તો આઠ દિવસમાં એ લાવીને તમારા હાથમાં આપવાનું હું વચન આપુ છું.’ બચતે કહ્યું.

અને તરત જ એક જણે રબ લીધી.

નારણદાસે ઘેર જઈને પોતાના નોકર બદલજીને રસોડામાં

સવાનો હુકમ કર્યો. એ એકજ રસ્તેથી મધરાતના મહેમાન એ મકાનમાં આવે એવું હતું એટલે એના ઉપાય તરિકે એણે બદલજીને ત્યાં સવાતું કહ્યું.

પછી એણે બદલજીને કે કામે બહાર મોકલ્યો.

બદલજી ગયો એટલે નારણદાસે પોતાની તીજેરી ઉઘાડી અને તેમાંથી એક ચોપડી કાઢી બેવા માંડી. એ એની પાસ ખૂક હતી. એણે તે બેવા માંડી. બાર વરસ પહેલાં એ મુંબાઈ આવ્યો હતો અને એણે પોતાનો ધંધો શરૂ કર્યો હતો. એણે ધાર્યા કરતાં પણ એણે અઢળક સંપત્તિ પેદા કરી હતી. એણે ઇંગ્લેન્ડમાં જેને 'બેલેક મેઇલ' કહે છે તે ધંધો-સફેદ ઠગનો ધંધો સ્વીકાર્યો હતો અને બારે કુનેદથી એ કર્યું ગયો હતો.

આવા સફેદ ઠગ કરતાં ખૂની દબર દરબજે સારો. એ તો એકકે ઝટકે અથવા એકી વખતે પોતાના શિકારનો અંત આણે છે, પણ આવા સફેદ ઠગ તો એને ભયંકર ચાતના સદન કરતો જીવવા દે છે અને એના શોણિતનું બિન્દુએ બિન્દુ ધીરે ધીરે ચૂસી લે છે. એ ઉપરાંત એની કુનેદ એવી હોય છે કે એ કાયદાની યુગાલમાં એકાએક સપડાતો નથી.

એણે પોતાનો પૈસો આ ઠેકાણે રોક્યો હતો. ખૂબ વિચાર કરીને એણે ઓરિએન્ટલ બેંક પસંદ કરી હતી. એ પોતાના ઘરાકોની ખાનગી વિગત જરા પણ બહાર જવા દેતી ન હતી. વળી એ બેંકની તેટલી રકમ શિલકે રાખતી હતી અને ગમે તેવી મોટી રકમનો ચેક તરત જ ચૂકાવતી હતી. નારણદાસને તો એ સગવડની જરૂર હતી. એને તો વખત આવ્યે ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં પોતાના પૈસા લઈને પલાયન થવું હોય તો યષ્ટ અવાય એવી ગોઠવણ રાખવી હતી.

એ રાત વીતી ગઈ.

બીજે દિવસે સવારે બદલજીએ ફરિયાદ કરી કે એને

શરદી થઇ હતી

‘ઝોઢાનાં વધારે રાખજો. એ કામળા વધારે ઝોઢજો.’

જમીને એ પોતાની ઑશીસે ગયો.

એના ઘરનું સામાન્ય કામકાજ એક ઘાટણ કરી જતી.

અગિયાર વાગે એક સદ્ગૃહસ્થ નારણદાસને મળવા આવ્યો.

બદવજીએ જણાવ્યું કે ‘તેઓ ઑદિસમાં ગયા છે. શું કામ છે? ક્યારે આવ્યા છે?’

‘સેફ ડીપોઝીટમાંથી.’ પેલાએ જવાબ આપ્યો.

‘કય સેફ ડીપોઝીટ?’ બદવજીએ સશંક પ્રશ્ન.

‘બુલિયનની સેફ ડીપોઝીટ.’ પેલાએ કહ્યું. ‘એટલું જ પ્રજવાનું હતું કે છેલ્લી વખતે તેઓ આવ્યા ત્યારે ચાવીઓ તો ભૂલી નથી ગયાને?’

બદવજીએ ડોકું ધ્રુણાવી ના પાડી.

‘અમારે સેફ ડીપોઝીટ સાથે વહેવાર જ નથી’ એણે કહ્યું.

‘અને મ્હારા શેફ ભાગ્યે જ એવી ચાવીઓ મુકીને આવવા જેવી ભૂલ કરે!’

‘ત્યારે વખતે મ્હારી ભૂલ થતી હશે. આ મકાન શેફ સુંદરદાસનું ને?’

‘નાહ.’ અને તરતજ પેલા ગૃહસ્થે રમ લીધી.

શેફે દૂર એના સાથી ઊભા દતો તેને એ મળ્યો અને જણાવ્યું: ‘જયંતી એ લોકોનું સેફ ડીપોઝીટમાં ખાતું જ નથી.’

‘મ્હેં તો કહ્યું જ હતું કે એ બધું ઐકમાં જ રાખતો હશે.’ જયંતે જણાવ્યું. ‘છતાં તમે સૂચના કરી તો એ વાતની પણ આપણે ખાત્રી કરી લીધી. હવે તો એ નક્કી થયું કે એ પોતાના નાણાં અને કાગળો ઐકમાં જ રાખે છે.’

‘ઓરીએન્ટલ ઐકમાં.’ પંડિતજીએ કહ્યું.

‘ત્યાં જ.’

‘એને બીજી રીતે સીધા કરી શકાય એમ નથી!’
પંડિતજીએ પૂછ્યું.

‘એણે જ્યુજીસુન્દી સારી રીતે તાલિમ લીધી છે એટલે
એ વિચાર નકામો છે. એ પોતાની રિવોલ્વર પાસે જ રાખે છે
ને તેનો ઉપયોગ પણ જલદી કરે છે.’

‘તો પછી બીજી યુક્તિ અજમાવવી પડશે.’

‘તે પણ બેઠકનું. એ કામ નટવરને સોંપીશું.’ જ્યતે કહ્યું.

અને જ્યતે બીજે દિવસે નારણદાસને એની ઑફિસમાં
મળવાનું કામ મળે સોંપ્યું અને ઘટતી સ્થળનાઓ કરી.

નારણદાસની ઑફિસ અંપોલો રટ્ટીટમાં આવેલી હતી
અને એનો દેખીતો ધંધો શરફીનો-નાણાંની ધીરધારનો હતો.
એક રીતે એનો આ ધંધો પણ એના બીજા ધંધામાં ખૂબ
મદદકર્તા હતો. જે એ એક હાથે આપતો અથવા ભારે વ્યાજે
ધીરતા તે બીજે હાથે પડાવી લેતો અને વળી આ દેખીતો
ધંધો એના પેલા ધંધાની ઢાલ રૂપ હતો.

વળતે દિવસે યુરોપિયન પોષાકમાં હું એની ઑફિસમાં
ગયો. એના માણસે મ્હારું નામ જે મ્હેં મહેલ્લાશા પાવરી
જણાવ્યું હતું તે કહ્યું અને જણાવ્યું કે હું ઓરિએન્ટલ બેંકનો
કલાર્ક છું એટલે એણે મ્હને મળવાની હા પાડી

હું એની ચેમ્બરમાં ગયો એટલે એણે મ્હને આવકાર
આપ્યો અને પૂછ્યું: ‘બોલો શું કામ છે?’

‘આપની સાથે પચેક મીનીટ અગત્યની વાત કરવી છે.’
એમ કહીને મ્હેં એના કાચના પાર્ટીશન તરફ બેસ્યું.

‘તમારે જે કહેવું હોય તે ખુશીથી કહો આપણી વાત
બીજી બાજુ નહિ સંભળાય.’

બેસે હું ખૂબ મુંઝાયા હોઉં એવો ભાવ લાવીને મ્હેં
કહ્યું: ‘આપની સાથે વાત કેમ શરૂ કરવી એજ મ્હારી મુંઝ

વણ છે. આય જનાવથી હું એટલો કંટાળી ગયો છેવું કે જેની હદ નહિ!

‘પણ છે શું?’

‘અરે બાવા! ધની જ ગંભીર વાત છે. બારે મુંઝવણ છે.’

‘હરકત નહિ. એનાથી હું કેં ગભરાવાનો નથી.’

આજ અગાઉ નારણદાસ પાસે આવી તો કેટલી થે ગંભીર વાતો અને મુંઝવણો રજૂ થઈ હતી એને તેમાં છેવટે એવું આવતું કે રજૂ કરનાર પાસે પૈસા નથી અને બેલિક્ક હેરાન કરે છે, અથવા કેટલીક વખત એમ પણ જનતું કે કોઈ લેણદાર એના પગાર પર જપ્તી લાવવાની ધમકી આપે છે અને બે પગાર પર જપ્તી આવે તો એની ચાકરી બચ.

‘અરે બાવા! વાત એમ છે કે મ્હારો બાપ ધનગુણા ઓરિએન્ટલ બેંકમાં કેશિયર છે.’ મ્હેં બારે ગભરાટથી કહેવા માંડ્યું. ‘અને મ્હને ખબર વટિક નહિ હતી કે એણે બેંકને પૈસે રૂનો સટો કર્યો હશે. આજેજ મ્હને ખબરે પડી કે એણે ધૂમ સટો કર્યો છે અને વખત છે ને એ આપઘાત પણ કરી એસે—’

‘શાથી?’ અધીરાઈથી નારણદાસે પૂછ્યું.

‘અરે બાવા! એણે બેંકનાં નાણાં સદામાં વાપર્યાં છે તેથી. ‘બીજું’ શું? બે વરસ ઉપરની વાત હોત તો બહુ ઠીક હતું પણ દમણી તો તમે બહોલ કેની બધાય ધંધામાં કસ નથી તે વખતે—’

‘એણે કેટલાક રૂપિયાનો ગોટાળો કર્યો છે?’

‘વીસથી પચીસ લાખ રૂપિયા હશે’ બહુજ ધીમેથી મ્હેં જવાબ આપ્યો.

‘વીસ લાખ?’ એણે ગભરાઈને પૂછ્યું.

‘હાજી. પણ તમે બે મેનેજરને અથવા ડીરેક્ટરને એને માટે કહો તો—’

‘શું કહે! કપાળ.’ એણે ગુસ્સામાં કહ્યું. ‘એને માટે બલામણુ કરે!’ પણ એકાએક એના મગજમાં કુંકરું વિચાર આંચો એટલે એ ઠંડો પડ્યો અને પોતાનું ઘડિયાળ જોયું. એમાં પોણા ત્રણ વાગ્યા હતા.

‘જૈંકમાં આ વાતની ટાઈને ખબર છે?’ એણે પૂછ્યું.

‘હજી તે નથી પડી પણ મ્હારે બધી વાત મેનેજરને કહેવી પડશે. આજે જૈંક બંધ થાય પછી એવણુને મળવાનો મ્હારો વિચાર છે—’

‘હમણાં તમે જૈંકમાં જવાના છો?’

‘હાજી’ મ્હેં જવાબ આપ્યો.

‘બલા માણસ! હું કહું તે જરા સાંભળો.’ નારણદાસે કહ્યું. એણે પોતાનું પાકીટ કાઢ્યું અને તેમાંથી સો સો રૂપિયાની પાંચ નોટ કાઢીને મ્હારા હાથમાં આપી. ‘એ લો અને સીધીસીધા ઘેર જવ.’

‘પણ સાહેબ! મ્હારે જૈંકમાં જવું જોઈએ. તેથી મ્હારે વરે શું ધારશે?’ નોટ લેતાં મ્હેં જણાવ્યું.

‘જે ધારે તે ધારવાદો. બધી વાત બહાર આવે ત્યારે તમારો ખુલાસો સૌ માનશે. હમણાં હું કહું છું તેમ કરો.’

‘પણ એમ શી રીતે—’

‘ખીજી કું વાત નહિ. તમે તમારું મોઢું બંધ રાખો અને મુગા મુગા ઘેર જવ. તમે સમજવાને મી. પાવરી!’

‘હા સાહેબ!’ મ્હેં કહ્યું.

અને મ્હેં ત્યાંથી સીધા પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટમાં આવીને જ્યંતને બધી વાત કહી.

નારણદાસે તરતજ ઓરિઝીન્ટલ જૈંકનો રસ્તો લીધો અને પોતાનો ચૈંક રજૂ કર્યો.

એ જોઈને કલાકે નારણદાસ તરફ જોયું અને કહ્યું: ‘કમ

આહેબ ! આ તો લગભગ આપના ખતાની બધીજ રકમ છે.’

‘મ્હારે ઈકાઈક બપાન બવાનું છે અને મેં ઈક વર્ષ ત્યાં રોકાવું’ પડશે. પણ ખાતુ ચાલુ રાખવા જેટલી તો રકમ રહેશે જ.’

‘તે તો છે જ. તો પછી આપને પેટી પેટી પણ ખેંચશે—’
‘હાસ્તો.’

અને થોડા વખતમાં ઘટતી વિધિ થઈ ગઈ અને નારણદાસ પોતાના ખીરસામાં ઈક સારી જેવી રકમ અને હાથમાં નાની સરખી ઈક પેટી લઈને ખેંચમાંથી બહાર નીકળ્યો.

એ ઘેર ગયો અને પોતાની તિબેરીમાં સંભાળીને એ બધું રાખ્યું.

નારણદાસના ઘરની બાજુમાં ઈક ફેકટરી બંધતી હતી અને તે માટે લાકડાં વગેરેના ગંજ ખડકાઈ ગયા હતા.

અચાનક એમાં તે દિવસે રાત્રે આગ લાગી અને બંબાઓ ઓલાવવામાં આવ્યા. ચારે તરફથી પાણીનો મારો શરૂ થયો પણ આગ કાબુમાં આવી નહિ.

ઈકાઈક નારણદાસનાં બારણાં ઠોકાયાં.

બદવજાએ તે ઉઘાડ્યાં.

‘તમારા મકાનમાંથી પાણીનો મારો ચલાવવો પડશે.’
બંબાવાળાએ કહ્યું.

એવામાં નારણદાસ આવી પહોંચ્યો. એણે બંબાવાળાને સમજાવવા માંડ્યો પણ તેણે માન્યું નહિ એટલે કહ્યું: ‘જરા મ્હારી સાથે ઉપર આવો. મ્હારે થોડીક વાત કરવી છે.’

બંબાવાળો કીની સાથે ઉપર ગયો.

‘આ મકાનમાંથી પાણી છાંટવાનો મ્હને હુકમ થયો છે.’

‘હરજત નહિ, પણ આ લાઇનમાં ખીજાં થણાં મકાન છે અને તમારી મહેનત ફેકટ નહિ બચ. દસની નોટ કીને માટે

પુરતી છે, ઊભા રહે—'

એમ કહીને નારણદાસ ભેડના ખંડમાં ગયા અને તિભેરી ઉઘાડી.

તિભેરી ઉઘાડી એટલે પાછળથી અવાજ આવ્યો: 'નારણદાસ! બેઉ હાથ ઊંચા કરો. જો જરા પણ હાથ્યા છે તેા આ તમારી શરમ નહિ રાખે.' એમ કહીને બંબાવાળાએ પરતોલ જતાવી:

'તમે કાણ છે?'

અને બંબાવાળાએ એક એવું નામ દીધું કે જે સાંભળીને નારણદાસનું લોહી થીજી ગયું. એણે એ નામ સાંભળ્યું હતું અને જ્યાં કાયદાનો લાભો હાથ પહેાંચી શકતો નથી ત્યાં એ મંડળ પોતાના હાથમાં કાયદો લઇને સજા કરે છે એમ એ અણતો હતો.

અને એની નજર સામેજ પેલી પેટી જે એણે આજે બપોરેજ ઓરીએન્ટલ બેંકમાંથી આણી હતી તે ઉપડી મધ અને એ ભેતો જ રહી ગયા.

*

*

*

બીજે દિવસે સવારે નવ વાગે નારણદાસ સુસ્ત મઇને બેઠો હતો,

એવામાં સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ રામરાય બક્ષીએ આવીને કહ્યું: 'ચાલો નારણદાસ, તમોને પકડવાનું મ્દારી પાસે વૉરંટ છે.'

'અને તહોમત શું છે?' નારણદાસે પૂછ્યું.

'ધાક ધમકીથી પૈસા કઢાવવાનું. એ ઉપરાંત એટલા બધા પુરાવા છે કે તમને કાળા પાણીએ મોકલતાં પચુ વાર નહિ લાગે. આજેજ એ બધા અમારા હાથમાં મૂકવામાં આવ્યા. તમે પેલા સુધીરને બોટો ધકેલી દીધા. એની વાત ખરી હતી. તમારી સામે આ પુરાવાઓ કાણે મોકલ્યા તેનું કે અનુમાન

ઠરી શકે છે ?'

પણ નારણદાસે એને જવાબ આપ્યો નહિ.

એના કાનમાં હજીયે પેલા બંબાવાળાએ જતાં જતાં કહેલા શબ્દોના બલુકારા વાગતા હતા: 'અમારે તને મારી નાખવો હોત તો તે કે અધરું ન હતું. મહેલ્લાશા પાવરીએ તને પુરો કર્યો હોત. જેટલી સીફતથી પેલી ફેક્ટરીને આજે લગાડી તેટલીજ સીફતથી એ કામ પાર પડ્યું હોત પણ એ નિર્ણય પર અમે આવ્યા નથી. એ આ વાતનો એકપણ અક્ષર બહાર પડ્યો છે અથવા કાંઈની પણ પાસે તે' એનો ઉચ્ચાર પણ કર્યો છે તો તેજ વખતે તારી આસપાસ ગમે તેટલો ચોક્કી પહેરો હશે તોપણ અમે તારા જીવનનો અંત આણતાં અચકાઈતું નહિ.'

અને એની એ ધમકી માત્ર સુંકા દમ ન હતો પણ વખત આવ્યે એ અમલમાં મૂક્યા સિવાય જ'પે એવા એ માણસો ન હતા તેની નારણદાસને ખાતરી હતી.

એણે કાર્ટમાં પણ પોતાનો જયાવ કર્યો નહિ અને મુગે મુગો જેલને રસ્તે ગયો.

*

*

*

સુધીરની સજા રદ થઈ અને તે પાછો આવ્યો. વિજયાને એનો અસલ કાગળ મળી ગયો હતો. સુધીર આબરૂકેર પાછો આવ્યો તે એને મન સોનાનો સ્વરજ ઊગવા જેવી વાત હતી.

☆ સમાપ્ત ☆

ગુન્હાશોધનનાં અવનવાં
પરાક્રમેને લગતી વાર્તાઓ
વાંચવાની કુમારજીવનમાં
તાલાવેલી જાગે છે અને તે
વૃત્તિ જીવનમાં દીર્ઘ કાળ-
સુધી કાયમ રહે છે. એ
પ્રસંગે જો પ્રેરણાદાયી વાચન
મળે તો મગજશક્તિનો
સુંદર વિકાસ થાય છે. દરેક
વસ્તુ કે વિગત ઝીણવટથી
જોવા સમજવાની અને તેનું
હાર્દ પામવાની અદ્ભુત
શક્તિ એનાથી સાંપડે છે
અને જીવન સાફલ્યનો માર્ગ
સરળ બને છે.

★ ★ ★

આ રીતે માનવજીવનનો
અનેકવિધ વિકાસ કરી શકે
એવી પ્રેરણાદાયી રસિક
વાર્તાઓ આપવાની યોજના
'સાહસ કથાવલિ' માં
કરવામાં આવી છે.

સાહસ કથા વલિ

સંપાદક : નાગરદાસ ઇ. પટેલ

મગજશક્તિના વિકાસને તાલીમ આપે એવી સાહસ, શૌર્ય,
ભેદ, બુદ્ધિચાતુર્ય અને યુદ્ધશોધનનાં અવનવાં પરાક્રમેને
લગતી પ્રેરણાદાયી વાચન આપતી યુજ્જ્વલતી અબોડ અંધાવલિ

— સૅટ પહેલો —

૧ કુ પ્ત ન મ્હે તા
૨ પ્રિયંવદાનું પરાક્રમ
૩ સ ફે દ ઠ ગ :
૪ : દી વા ન જી

— સૅટ ત્રીજો —

૯ આંગળાંની છાપ
૧૦ મા મા નો વાર સો
૧૧ ફાંસીને દોરડો :
૧૨ : શ નિ નો એ ક્રો

— સૅટ બીજો —

૫ આનદાનનાં ફરજંદ
૬ સેતા ન બુદ્ધી :
૭ : સોનેરી ટોળી
૮ યુદ્ધે ગાર દુનિયા

— સૅટ ચોથો —

૧૩ આપઘાતનો ભેદ
૧૪ બેન્ક પર દરોડો
૧૫ વીલ:વિચિત્ર ને સચિત્ર
૧૬ : જુલમ ગાર :

દરેક પુસ્તકનો ફક્ત સવા રૂપિયો વી. પી. ખર્ચ પાંચ આના
દરેક સૅટના ઍક્સના પાંચ રૂપિયા વી. પી. ખર્ચ બાર આના

તમારા બુકસેલર પાસે માગો અથવા લખો

બાલવિનોદ કાર્યાલય : ૧૪૯ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

